ÉZSIÁS ERZSÉBET

A hit pajzsa

OLOFSSON PLACID ATYA ÉLETE

papirusz book

*Köszönet Bálint F. Gyulának, Cseh Zoltánnak,
Horváth Bélának, Madarassy Istvánnak,
Simon Juditnak, Szalai Tamásnak
önzetlen munkájáért és támogatásáért*

Borítóterv: Madarassy István

ISBN 963 9263 19 2

*„Nézd: tenyerembe rajzoltalak téged, hogy
szemem előtt légy szüntelen"*

(Izajás, 49, 16.)

Előszó

2003. február 24-én, a Vigadóban ismertem meg Olofsson Placid atyát, amikor Mádl Ferenc köztársasági elnök felesége, Dalma asszony átadta neki a kommunizmus áldozatai számára alapított „hazámért - hitemért" díjat és a „parma fidei - a hit pajzsa" kitüntetést. Már akkor meglepett az a derű és jókedv, ami csak úgy áradt belőle.

Pedig betegágyból kelt fel hosszú hónapok után. Pedig eddigi 87 éve alatt hihetetlenül sok mindent megért, beleszámítva a tíz év szovjet kényszermunkatábort is. Pedig minden oka meglenne az elkeseredésre, hiszen éppen előtte való nap, a kommunizmus áldozatainak emléknapján beszélt a Terror Háza előtt, ahol a gulág-teremben az ő személyes tárgyai láthatók, amelyeket a fogolytársai készítettek: kehely, terítő és egy nyírfából faragott feszület. Pedig az Andrássy út 60-ba ötvenhét évvel korábban nem múzeumlátogatóként, hanem aktív rabként és ártatlan vádlottként került. Pedig sosem tudhatott maga mögött bencés tanári évtizedeket, amelyekre ifjúkorában készült. Csak a növendékéveit tölthette szeretett Pannonhalmáján, ahová a Szovjetunióból való visszatérése után, 1955-ben nem kapott tartózkodási engedélyt.

Őt valami sokkal nagyobbra szemelte ki a Jóisten: a társaiban kellett tartania a lelket a börtönben, a

Gulágon és idehaza, a kommunista rendszer évtizedeiben.

Akit megpróbál az Isten, annak erőt és bölcsességet is ad hozzá. Dr. Olofsson Károly, vagyis Placid atya csodálatosan derűs, életvidám, jókedélyű ember. Ezen a Vigadó-beli estén áradt belőle a szeretet és a bölcsesség. Anekdotának tűnő történeteket mesélt a fogságról, amelyek nem nélkülözték a humort és az erkölcsi tanulságot. Elmondta a túlélés négy szabályát, amelyet ebben a könyvben részletesen kifejt. Szerénységére jellemző, egyáltalán nem akarta, hogy könyv szülessen róla. Azzal érvelt: ő nem hős, csak az volt a szándéka, hogy Isten akaratát teljesítse.

Én viszont életem nagy élményének tartom a vele való találkozást. Még azon az estén megígértettem vele, hogy dolgozni kezdünk. Nehezen egyezett bele, mint ahogy abba is, hogy ez a vallomás egyes szám első személyű legyen, mert csak így lehet eleven és hiteles. Ettől a februári naptól kezdve úgy jártam Placid atyához, mint valamikor régen, az ötvenes években ahhoz a ferences atyához, Veres Gézához, aki börtönévei után is vállalta, hogy titokban hittanórákat ad nekünk a testvéremmel. (Később visszamehetett Esztergomba paptanárnak és prefektusnak, öcsém abban a szerencsés helyzetben volt, hogy az ő keze alá került.)

A gyerekkorom jött tehát vissza, azzal a felnőttkori önvizsgálattal súlyosbítva: vajon képes lettem volna ilyen példamutatásra, vagy egyszerűen csak túlélésre, amilyenre Placid atya? Ezt a kérdést talán mindenki felteszi magának, aki ezt a könyvet olvassa. De ne keseredjünk el, ha azt érezzük, a válasz nemleges. Placid atya csak egy van. Őt az Isten különleges feladatra rendelte ide, ebbe a kis országba. Nekünk, gyarló híveknek pedig azzal a példával szolgál, hogy az emberi méltóságot nem lehet elpusztítani.

Atya, köszönöm a könyvet!

I.

Rákosszentmihály – gyerekkor

A nevem svéd eredetű: Olofsson, ami annyit tesz, Olof fia. Olyan gyakori név Svédországban, mint nálunk a Szabó vagy a Kovács. A család eredete XII. Károly oroszországi hadjáratáig nyúlik vissza. A svéd király 1714-ben Poltavánál elveszítette a csatát, ugyanakkor megtudta, hogy Stockholmban éhínség van. Ezért lóhalálában hazavágtatott. Tizennégy nap alatt tette meg a hosszú utat – meg kell nézni a térképen, micsoda rekord volt ez abban az időben! Megpihent Pesten, és lovat cserélt a mai Veres Pálné utcai iskola helyén levő vendégfogadóban. A kíséretében volt egy Albert Olofsson nevű úr, nem tudni, tábornok-e vagy csicskás, aki Pesten belázasodott. Ezért lemaradt a király seregétől, és később idenősült. Azóta vagyunk itt. A svédek általában evangélikusok, édesapám is az volt. Járt kint Stockholmban, kinyomozta, hogy a család Åland szigetéről származik. Mikor Münchenben voltam, megpróbáltam eljutni Svédországba, de nem volt elég pénzem az utazásra. Csak az egyik barátom jutott el oda. Összeismerkedett egy svéd történelemtanárral, aki így mutatkozott be neki:

– Calle Olofsson vagyok.

– Ez nem lehet igaz, a barátomat éppen így hívják Magyarországon!

A keresztségben Károly, svédül Calle nevet kaptam. Később itthon találkoztam velük, valóban ugyanúgy hívták, mint engem. Félóráig tanította, hogyan kell kiejteni a nevemet. A svédben nem nyomatékos a hangsúly, hanem melodikus, de nem tudtam megtanulni. Úgyhogy csak magyarosan tudom ejteni a nevemet.

Az őseim tehát 1714 óta élnek Magyarországon. Apai nagyapám „grandszenyőr" volt, kapitány a Monarchia flottájának Sophie nevű hajóján. Megvolt a társasága Sidneyben, Washingtonban, Triesztben. Ritkán tartózkodott Magyarországon, – a család Kaposvárott élt –, akkor viszont felélte a felesége négy pesti házát.

Apai nagyanyám korán meghalt. Édesapám, Olofsson Gusztáv nem jött ki a mostohaanyjával, ezért Pestre került egyetemre. Volt egy barátja, báró Barkóczy Sándor államtitkár, aki megrögzött térítő volt. Az ő kedvéért áttért a katolikus hitre. A Krisztinavárosi templomban, ahol Széchenyi István is esküdött, tette le a hitvallást, papíron tehát katolikus volt. A József Nádor Műegyetem építész szakára hívták meg előadónak, ábrázoló geometriát tanított. Korábban Münchenben tanult festészetet. A párizsi világkiállításon több képét bemutatták, de a pavilon leégett, és a képek zöme ott pusztult. A géneket volt honnan örökölnöm. Gyerekkoromban magam is gyerekrajz-pályázatot nyertem, és a növendékévek alatt festettem két kis képet Pannonhalmáról.

Édesapámnak – még a születésem előtt – fegyvergyakorlatra kellett mennie nyáron a trencséni huszárokhoz. Napszúrást kapott. Kilenc hónapig élet-halál között lebegett a bécsi szemklinikán. Azt mondták, ha folytatja a tudományos munkát, megvakul. Ezért középiskolai tanár lett. Ekkor, 42 évesen határozta el, hogy megnősül. Egy barátja mutatta be neki a Dunaföldváron élő, 34 esztendős sógornőjét – ő volt az édesanyám, Reichardt Jusztina.

Édesapám 1899-ben olyan volt, mint egy fiatal festőművész

A család Tolna megyei, anyai nagyanyám nem tudott magyarul, németül beszéltek otthon.

Az anyai nagyapám nem volt gazdag ember, hordóhitelesítő volt a szakmája. Édesanyámék tizenhatan voltak testvérek. A Monarchiában egy ilyen nem gazdag ember is hozományt tudott adni mind a tizenöt lányának! (Mert csak egyetlen fiú volt a családban.) Az édesanyám volt a legkisebb, neki már szinte nem jutott keresztnév: az Anna, Mária, Erzsébet mind elfogyott, így lett Jusztina. Évente csak egy

lány mehetett férjhez, mert el kellett készíteni a kelengyét: huszonnégy személyes készletet mindenből. Az volt a szokás, hogy anászútra a férjezett asszonyok magukkal vitték a még hajadon lányokat, így az édesanyám látta Tátralomnicot, Herkulesfürdőt, Abbáziát, Karlsbardot, minden üdülőhelyét a Monarchiának. A legkisebb lány viszont nem is gondolhatott férjhez menésre, mert a szülőket kellett ellátnia. Nagyapám 93 éves korában halt meg, nagyanyám meg 96 évesen. Az édesanyám addigra 34 éves lett. Ekkor ismerte meg az édesapámat, 1913 májusában. Augusztus 20-án tartották az esküvőt. Dunaföldváron népi vallás a katolikus, így a szüleim mindketten katolikusok voltak.

A hozományból Rákosszentmihályon, ami akkor még nem tartozott Pesthez, vettek egy kis kertes házat. 1914-ben született a nővérem, Jusztina, aki később apáca lett. Kitört az első világháború, az édesapámat behívták katonának a pécsi hadapródiskolába. Anyám lassan leszokott a templombajárásról, mivel két pici gyereke volt. Én 1916. december 23-án születtem. Az 1919-es Tanácsköztársaság idején mindenkinek vörös zászlót kellett kitűznie, de apám azt mondta, az ő házán nem lesz ilyen. A kiutalt vörös zászló anyagából a nővérkémnek varrt piros ruhát az édesanyám.

A háború után édesapám gimnáziumi tanár lett, szolidan, de nagyon harmonikusan éltünk. Elfogadtuk, hogy nálunk egyetlen akarat létezik: az édesapánké. Az édesanyám tündérien tapintatos teremtés. Szegények voltunk, de sohasem éheztünk. Tartottunk kacsát, libát, csirkét, nyulat. A velünk szemben lévő

kecske napi fél hozamát megvettük, úgyhogy kecsketejen nőttem fel. Fele annyi ruhám se volt, mint ma egy segédmunkás gyerekének. Ötödikes gimnazista koromban kaptam először új kész ruhát, addig az édesanyám varrt nekem. Nálunk nem létezett olyan, hogy egy gyerek nem eszik meg valamit. Egyedül a nyúlhúst nem szerettem, de anyám ezt tudta, és ügyesen megol-

Édesanyám és nővérem, aki ugyanazt a ritka keresztnevet kapta, mint ő: Jusztina

dotta, hogy apám észre ne vegye. Ha nyúlvadas volt ebédre, abban mindig akadt egy kis marhahús, ami épp az én tányéromra vándorolt. Mindent meg kellett enni, spenótot, sóskát, sárgarépát. A kelkáposztát és a rizslevest nem szerettem. A fogságban bezzeg káposztát kaptunk megállás nélkül! Mikor hazajöttem, egyszer édesanyám kelkáposztát csinált egy kis rizslevessel. Fogalma sem volt, hogy épp ezt a kettőt nem szeretem. Mikor elmeséltem neki, nagyot nevettünk, de akkor már mindenevő voltam.

A Jóisten olyan érdekesen rendezte el az életünket. A nővérem hat és fél évesen kezdett el tanulni, magánúton, én meg mellette figyeltem.

– Az a maszat is tud mindent – mondta az édesapám, amikor a tanító vizsgáztatta a nővéremet. Így négy és fél évesen letettem az első elemi vizsgát. Nem voltam csodagyerek, csak könnyen tanultam. Mindig fiatalabb voltam másfél évvel a többieknél. Mivel hittanból is kellett vizsgáznom, édesapám tanította a katekizmust. Akkor lett ő igazán katolikus. Előtte csak papíron volt az.

Akkoriban a Tavaszmező utcai gimnáziumban tanított, később a Madáchban. Hévvel járt be Rákosszentmihályról. Pedáns ember volt, nem tűrte a protekciót, ezért nem kerülhettem abba az iskolába, ahol ő dolgozott. Megnézte a térképen, milyen gimnázium van közel az övéhez – ez volt a bencés gimnázium a Baross utca és Rigó utca sarkán. (Ma az Idegennyelvi Továbbképző Központ van ott.) Elment a Kemenes Illéshez, az akkori igazgatóhoz.

– Ugyan már hetvenhat diákot felvettünk – mondta ő –, de magának kolléga úr, megtesszük.

Így lettem a hetvenhetedik. Idejártam nyolc esztendeig, 1925–1933 között. Ez az iskola életem további pályát is meghatározta.

Az épületet egy kiszuperált székesfővárosi elemi iskolától örököltük, itt működött a nyolcosztályos bencés gimnázium és a rendház. Olyan szűk volt, hogy nem tudtunk egyszerre kimenni az udvarra, de olyan jó híre volt, hogy hatszáz gyerek jelentkezett hetven helyre. A bencés rend jelképes összegért bérelte az intézményt: egy pengőt fizettek a fővárosnak. Ezért nem kaphattuk vissza a rendszerváltozás után, és ezért nincs most bencés gimnázium Budapesten. Szent Benedek Bencés Gimnázium volt a neve, a cserkészcsapaté pedig Czuczor Gergely. Nem volt elitiskola, mindenféle rétegből jártak oda: cipész fia, házmester fia, nemcsak úrigyerekek. Olyan családias hangulat uralkodott, hogy be lehetett menni a klauzúrába a szerzetestanárokhoz. Csupa bencés tanított minket – csak a tornatanár és a rajztanár világi –, egyik nagyobb egyéniség volt, mint a másik. Én igazából nem szerzetes akartam lenni, hanem olyan, mint a tanáraim.

Görögöt, franciát, latint és gyorsírást is tanultam, ez utóbbit Nagy Julián, a matematikatanárom tanította. Nem voltam parlamenti gyorsíró négyszáz szótaggal, de százötven szótagot bírok. Ma is ha készülök egy előadásra, gyorsírással írom le. A matematikatanárom a húszas években egy budapesti reálgimnáziumban azt mondta: a jövő olyan, hogy

minden értelmes embernek kell tudni gépelni és autót vezetni – nagyon modern pedagógus volt. Megvett két lerobbant autót, és az udvaron tanultunk vezetni. Gyorsírásban az országos második helyezést érte el az iskola. Az énekkart is ő vezette, előadtuk többek között Kacsoh Pongrác János vitézét. Rengeteg ötlettel rendelkező, invenciózus ember volt. Aero-köröket csinált, propellereket gyártott az egész országnak, huszonhat motorral kísérletezett. A háború után csak két motorja maradt. Akkor kreált egy fűrészgépet: a budai hegyekből behúzott fákat fűrészeltük fel tüzelőnek. A fűrészport, mint mellékterméket összeszedtük, és olajoshordóból meg fűrészporból olyan kályhákat csináltunk, hogy még hőmérő is volt rajta. Ezekbe mind bevonta a gyerekekeket, élveztük az alkotás örömét.

Kilencévesen kerültem a bencés gimnáziumba, hévvel jártam be Rákosszentmihályról. 1926-ban a szüleim eladták a kertes házat, annak az árán vettek egy öröklakást a Bartók Béla úton, ahol most is lakom. Innen háromnegyed óráig tartott gyalog az út az iskolába, nem volt villamosbérletem. Édesapám azt mondta, egy fiatalnak ennyi mozgás szükséges. Délben hazajöttem ebédelni, délután pedig vissza a különórákra: cserkészet, kongregáció, önképzőkör, gyorsírás. Egész nap ott tanyáztam, annyira szerettem az iskolánkat.

Édesapám szerint addig kell nyújtózkodni, amíg a takarónk ér. Soha nem vett fel kölcsönt. Cserkésznek elengedett, mert komoly előkészületnek tartotta az életre. A táborért fizetni kellett, de megkerestem azzal, hogy latinra tanítottam a diáktársaimat. Jó érzés volt, hogy a saját pénzemen tudtam táborba menni. 1933-ban volt a magyar cserkészet nagy ünnepe, a világjamboree Gödöllőn. Akkor már rajparancsnok voltam a hárshegyi cserkészparkban. Tekintetes úrnak számítottam mint érettségizett fiatalember, így én fogadhattam a Keleti pályaudvaron az egyik nap a jamboree-re érkező török, a másik nap az egyiptomi cserkészcsoportot. A harmadik nap, július 25-én pedig bevonultam Szent Márton hegyére.

Az iskolát 1949-ben államosították, akkor még a rendház megmaradt. De 1950-ban már azt is elvették. Akkor a matematikatanárunkat meghívták a Műegyetemre – egy olyan iskola tanárát, amelyet feloszlattak! A tornatanárunk, Kaposi Gyula, bronzérmes birkózóbajnok olimpiát nyert 1929-ben. Őt, aki addig csak a bencéseknél tanított, meghívták 1950-ben a Testnevelési Főiskolára.

Voltam-e szerelmes? Egyszer nyolcadikos koromban, egy színdarabban szerelmes diákot kellett játszanom. De nekem nem tetszett a partnerem, akit egy külsős lány alakított. Igazából a húga volt a szebbik, ő tetszett, de nem beszéltem vele két szót sem. Ez amolyan plátói szerelem volt.

Érettséginél az volt a bökkenő, hogy túl fiatal voltam. Édesapám elment Pintér Jenő tankerületi főigazgatóhoz, hogy miért éppen az osztályelsőt, vagyis engem nem akarnak érettségire engedni. Végül külön főigazgatói engedéllyel érettségiztem tizenhat és fél évesen. Az osztályfőnököm Szunyogh Xavér Ferenc

volt, akinek könyvei jelentek meg. Ő mondta nekünk azt a bölcsességet, amit egy életre megjegyeztem. A Miatyánknál azt a fél mondatot, hogy „Legyen meg a te akaratod" ne értsük félre, mint általában az emberek többsége. Nem azt jelenti, hogy nekem is van akaratom, meg az Istennek is, de bele kell törődnöm az övébe. A tévedés onnan van, hogy Máté evangéliumában két helyen, a hatodik és a huszonhatodik fejezetben is szerepel ez a mondat. A huszonhatodik fejezetben, Jézus haláltusájánál mást jelent, mint a hatodikban, amikor arra kérték a tanítványok a Mestert, tanítsa meg őket imádkozni. Akkor mondta el nekik a Miatyánkot. Ott az Isten akarata az emberiség boldogulása volt. Ezért az osztályfőnökünk így magyarázta:

– Csempésszétek oda gondolatban, hogy legyen meg a te „üdvözítő" akaratod.

Ezt sosem felejtettem el, és úgy gondoltam, az Úristennek az az üdvözítő akarata, hogy Pannonhalmára jelentkezzem. Édesapám egy pillanatig nem volt a pályaválasztásom ellen, ahogy a nővéremé ellen sem. Elvitte őt Bécsbe, és átadta az apácafőnöknőnek. Azt vallotta, hogy az Istennel való kapcsolat többlete az életnek. A nővérem 1996-ban, 83 évesen halt meg Pressbaumban, a kolostorban. 1978-ig nem találkozhattam vele, nem kaptam útlevelet, csak egy papírt: „Az Ön kiutazása az állam érdekeit sérti." Végül mikor már nyugdíjban voltam, meghívó levélre kiutazhattam. Így találkoztam a testvéremmel harminchárom év után.

Édesapám 1936-ban ment nyugdíjba. Ízig-vérig pedagógusként egyszerűen összeesett a semmittevéstől. Tipikus tanár volt, előbb az egyetemen, később a

gimnáziumban is megadta a módját: kemény mandzsetta, plasztron, fekete ünneplő, keményített ing. Pedáns, akkurátus ember volt, mint Kosztolányi Dezső Aranysárkányának tanárembere. Az a feszültség, ami nap mint nap karban tartotta, nyugdíj után gyomorbajt okozott nála. Éppen Münchenben voltam, a nővérem pedig Bregenzben, a svájci határon. Úgy jöttem haza, hogy meglátogattam őt, akkor öltözött be apácának. Kispapként részt vettem szertartáson, ezért nem ért utol a távirat Münchenben, ahová anyám megírta, hogy édesapám beteg. A távirat mindenhová jött utánam, és megérkeztem anélkül, hogy megkaptam volna. Csak úgy tudtam utazni, hogy kikértem az ösztöndíjamat. De Hegyeshalomnál elfogyott a pénzem. Bementem az állomásfőnökhöz, aki adott kölcsön pénzt, hogy hazajöhessek.

Édesapám akkor még élt. Be kellett vinni az Üllői úti klinikára, ahol az egyik tanítványa volt a főorvos. 1936. július 30-án halt meg. Rettenetes meleg volt aznap. Bementem hozzá reggel a legelső villamossal. Külön szobában feküdt, és zihálva lélegzett, nem lehetett már vele beszélni. Kiszaladtam az Örökimádó templomba misére. Mire visszaértem, meghalt. Így abban a pillanatban nem voltam vele, de érte imádkoztam a templomban. Az a délelőtt egyszerűen kiesett az emlékezetemből. Húszéves voltam, nem volt még gyakorlatom a halálhoz. Arra emlékszem, hogy a Kálvin téren a közlekedési rendőr rámszólt, miért bóklászom az úttesten. Korábban bementem a temetkezési vállalathoz, és feketeszélű zsebkendőt kerestem édesanyámnak, de mindent

automatikusan csináltam. Delet harangoztak, mire hazaértem.

Nálunk a családban mindent az édesapám intézett, még azt is akkurátosan előkészítette, kinek kell gyászjelentést küldeni. Augusztus 2-án volt a temetés a Farkasréti temetőben. A Jóisten aznap délelőtt felhőszakadást küldött, hogy a temetésen friss levegő legyen. Édesanyám ugyanis súlyos szívbeteg volt. Annyira, hogy 1927-ben az Új Szent János Kórházból hazaküldték azzal, inkább itthon haljon meg. De ő negyven évvel fölcsúfolta az orvosokat. Vigyázott magára, lepihent, tudta magát kezelni. 86 éves korában halt meg.

A családunk eszményi volt. Mindig az édesapánk akarata érvényesült, ez akkoriban természetes volt. Mi négyen szoros egységet alkottunk. A kommunista érában gyakori vád volt, hogyha a gyerek rájön, hogy nem a Jézuska hozza az ajándékot, csalódik a szüleiben, és összeomlik...Dehogy omlik össze! Hogyan csinálták ezt nálunk? Rákosszentmihályon szuterén is volt. Az egyik hideg télen nem tudták fűteni a szobákat, ezért leköltöztünk a szuterénbe. Karácsonykor viszont nem volt hová rejteni a fát, ezért kiküldtek minket sétálni a ház elé. Ahogy ott keringünk, egyszer csak jön szembe az édesapám, nála vannak a díszek. Azt mondta, itt járt az angyalka, és kéri, segítsünk karácsonyfát díszíteni, mert sok dolga van. Arra is rászoktattak, hogy mi is adjunk ajándékot, rendszerint saját készítésű dolgokat. Úgyhogy nem csalódtunk a szüleinkben. Csodálatos családi életet éltünk, amiért nem győzök hálát adni az Istennek. Hogy a sok megpróbáltatásban később nem roppantam össze, azt a harmonikus gyerekkoromnak is köszönhetem.

II.

Pannonhalma – ifjúkor

Tizenhat és fél évesen nem szerzetes akartam lenni, hanem olyan bencéstanár, mint a példaképeim. Pannonhalmán tudtam meg, hogy ezzel együtt szerzetes is leszek. Nem volt olyan megvilágosodásom, mint Szent Pálnak a damaszkuszi úton – őt le kellett bunkóznia az Úristennek, hogy magához térjen. Nekem már ötödikes koromban csiripelték a verebek, hogy pap leszek.

Felvettek. 1933. augusztus 6-án volt a beöltözés. Tizenkilencen vonultunk be, tizenhatan öltöztünk be, és onnan már csak kilencen léptünk át a klérusba. Ez idő alatt beszélni sem szabadott a többiekkel, bele kellett tanulnunk a szerzetesi életbe. Négyen-öten laktunk egy szobában, közös fürdőszobával. Hét év alatt végeztük el a teológiát és a tanárképző főiskolát, én még doktoráltam is. Teológus szerettem volna lenni, de abban az évben választani kellett valamilyen szakot. A generációm úgy utálta a német nyelvet, mint később az oroszt, ezért magyar-francia szakra jelentkeztem.

Hívat a főapát, Kelemen Krizosztom, hogy meghalt két német-szakos tanár, ezért magyar-német szakra kell mennem. Mivel nem beszéltem jól a nyelvet, két szemeszterre kiküldtek Münchenbe. Bencés kollégiumban laktam, és a Ludwig Egyetemre jártam. Ez 1935-ben volt, már Hitler hatalomra jutása után. Nagyon militáns hangulat uralkodott az egyetemen. A reverendám miatt leköptek, és kutyákat uszították rám. Ott láttam először olyan térképet, amelyen Magyarország Németországhoz volt csatolva.

Itthon a második év végén alapvizsgáztunk, a negyedik év végén pedig szakvizsgáztunk. Az első te-

ológiai év nehéz volt, a második könnyebb. Mivel két szemeszterrel elcsúsztam, az egyik legnehezebb tárgy, a dogmatika összefutott a tanárival. Kértem, hogy halaszthassak, de nem engedték. Ezért nem lettem jeles, csak jó. Nagyon elkeseredtem. Mihályi Ernő, a lelkiatyám azzal vigasztalt, hogy amikor Aquinói Szent Tamás odavitte a feszülethez a „Summa teologicá"-ját azzal: „Édes Istenem, ezt hoztam létre, mit szólsz hozzá?", megszólalt a feszületről Jézus: „Bene scripsisti – Jól írtad ezt, Tamás". Ha neki jó volt a bene, akkor nekem is legyen jó!

Az utolsó volt a gyakorló év a Trefort utcai iskolában. Budapesten laktunk, a központi szemináriumban, onnan jártunk be az egyetemre. Megérdeklődtem, hogy harmadik szaknak felvehetem-e a bölcseletet. Megengedték. Korniss Gyulához írtam a szakdolgozatot, sikerült levizsgáznom, így magyar-német-bölcselet szakos tanár vagyok. Ezt csak azért csináltam, hogy ne kelljen németet tanítanom. Akkor még nem tudtam, hogy nem tart soká a tanári pályafutásom: mindössze négy és fél évig.

Pannonhalmán úgy készültem, hogy itt a hegy tetején, a világtól elvonulva fogom leélni boldog életemet, mint bencéstanár. De a Jóisten másképp határozott. Sokáig én voltam a bencések között a legfiatalabb, de „kigyógyultam" belőle. Most már én vagyok csaknem a legöregebb a 87 évemmel.

Papszentelésre összesen hárman kerültünk – akkor még volt szelekció. A beöltözés úgy történik, hogy szertartás közben leveszik a vállunkról a zakót:

– Vedd le a régi embert, és – kezembe adják a reverendámat -, vedd fel az új embert, Placid testvér!

Akkor tudtam meg a nevemet, amelyet ők választottak. Placid Szent Benedek kedves tanítványa volt hét esztendős korától kezdve Montecassinón. Ezért kedvelt név a rendünkben. A bencések úgy vannak, mint egy nagy család: a főapát nevét megkaphatja bárki, de két Placid nincs egyszerre. Ha meghalok, megörökli valaki a nevemet.

Hetven esztendeje vagyok bencés szerzetes. A mottóm: „Világosíts meg Szentlélekisten, hogy mindent az emberek üdvére tehessek. Ha magamat keresem, alázz meg Uram, de ha Téged hirdetlek, áldj meg, és segíts nagyon! "

Édesapám festett nekem egy szentképet, rajta Szent Benedek és Szent Placid látható, ez utóbbinak én voltam a modellje. A latin felirat pedig „Ut in omnibus

Együtt a család a beöltözésem napján, 1933. augusztus 6-án Pannonhalmán

glorificiter Deus." „Hogy mindenben Isten dicsőíttessék" – ez Szent Benedek, a bencés rend alapítója regulájának egy részlete. Az életemben ez az „omnibus" nagyon változatos volt.

Mindjárt a papszentelésem is 1939. június 18-án. A győri püspök szentelt volna minket vasárnap, de szombaton megműtötték vakbélgyulladással. Végigtelefonáltuk a püspökségeket, ki tud minket felszentelni. Grősz püspök úr vállalta Szombathelyen. Elindultunk oda szombaton hárman bencések, a ferenceseknél szálltunk meg éjszakára. Kaptunk egy pici cellát: egy szekrény, egy ágy, egy térdeplő. Másnapra huszonhárman jöttünk össze az ország minden tájáról. Úgyhogy a felszentelés kilenckor kezdődött, és pontosan tizenkettőt harangoztak, mikor újmisés áldást adtunk a híveknek. Sajnos, az édesanyámat már nem tudtam értesíteni, így csak egy nagybátyám volt jelen. Utána elmentünk a püspök úrhoz megköszönni a „beugrást". Nagyon örült, hogy ennyien voltunk, mert – mint mondta – Jézus az utolsó vacsorán csak tizenegyet szentelt fel, ő meg huszonhármat. Visszamentünk a ferences kolostorba, a cellánkba. Nyitom a szobám ajtaját, hát tele volt tömjénnel, virággal, az asztalon misekönyv, kehely, stóla - a tipikus ferences lelkiség iskolapéldája. Olyan jó volt ezzel kezdeni a papságomat...

1964-ben volt a huszonöt éves papi jubileumom, de akkor még megbélyegzett ember voltam. Titokban kellett ezüstmiséznem, Budapesten erre gondolni sem lehetett. Édesanyám Agyagosszergényben vészelte át a háborút egy rendtársamnál. Ott engem ismertek, egyszer zarándoklatot is vezettem Oslira, a Mária-kegyhelyre. A győri püspöki helynök engedélyét kellett kérni, hogy ott ezüstmisézhessek. Nagy békepap volt, de nem mert nemet mondani, csak azt, hogy ne hirdessék. Faluhelyen azonban semmi sem marad titokban, az emberek már meszelték a házakat a tiszteletemre. Előtte való nap elmentem Pannonhalmára, és a főoltárnál csendben elmondtam az ezüstmisémet. Aztán felültem a vonatra, hogy elutazzam Kapuvárra. (Agyagosszergény félúton van Kapuvár és Petőháza között, nincs vasútállomása.) Csakhogy elaludtam a vonaton. Vitnyéden ébredtem fel. Kutyagoltam visszafelé az országúton, hátha felvesznek. Egyszercsak egy motor állt meg mellettem:

– Tanár úr, hová megy?

– Agyagosszergénybe, az ezüstmisémre.

– Beviszem a pajtásomat előbb, aztán kijövök magáért – mondta a fiatalember.

Úgy is lett, csakhogy nem egyedül jött, hanem három másik motorossal. Így díszkísérettel, dudaszó mellett vonultam be – teljes titokban – a faluba.

Az aranymisém idején, 1989-ben már jobbak voltak a körülmények. Pannonhalmán tarthattam meg ünnepélyes körülmények között. Előtte való vasárnap, éppen Pünkösdkor zarándoklatot vezettem Medjugoréba.

1999-ben volt a gyémántmisém a Budai Szent Imre templomban. A főapátom engedélyével kisegítek ezen a plébánián, amelyet tizennégy éve visszakaptak a ciszterek. Szívvel-lélekkel együttműködöm velük, immár több mint negyedszázada. Hogy nem egészen si-

Az aranymisém 1989-ben ugyancsak Pannonhalmán

kertelenül, azt az igen jó hangulatú gyémántmisém bizonyította. Pannonhalmának persze ma is varázsa van, ott a hegyen még a levegő is más. Jelenleg 360 diák tanul a bencés gimnáziumban, de a civil tanárok aránya nagyobb, mint a szerzeteseké. Most is csak egyetlen novíciusunk van. Az idős papok otthonában bármikor lenne helyem, de úgy érzem, itt van dolgom, ahol vagyok. Idén, 2004 júniusában lesz a vasmisém.

III.

Komárom-Sopron-Pápa – háború

A felszentelésem után megkaptam a kinevezésemet mint tartalékos tábori lelkész. Egy évig voltam káplán Győrszentivánban, onnan hívtak be katonának. Hat hét kiképzésre kellett bevonulnom a hadosztályparancsoksághoz, Székesfehérvárra. Mivel már tartalékos főhadnagy voltam, kilógtam a sorból, ezért három nap múlva leszereltek. Behívták viszont hadi szolgálatra a főapát titkárát, Dezsényi Lórántot, a Rómában tanult tudóst. Felajánlottam Kelemen Krizosztomnak, hogy bevonulok helyette. Így lettem újra tábori lelkész.

Komáromba kerültem, ahol a katonaság létszáma harmincezer volt. Akkor szerveződött a hadi kórház. Öt iskolát foglaltunk el, kerékpáron jártam misézni. 1941-ben Magyarország még nem volt hadszíntér, de már beléptünk a háborúba. A front egyre közeledett. Meghozták az első, hatnapos sebesülteket. Később rengetegen érkeztek lefagyott végtagokkal. Nem volt altatás, helyi érzéstelenítéssel végeztek mindent. Egy csepeli vasmunkás fiatalember, akinek már nem lehetett megmenteni a lábát, azt kérte, legyek mellette a műtétnél. Próbáltam vele beszélgetni, miközben lefűrészelték a lábát. Utána két mankóval járt, és megtettem szobaparancsnoknak. Jelentenie kellett, ha bementem – katonáéknál vagyunk! Felállt, összecsapta a két mankóját:

– Alázatosan jelentem, főhadnagy úr...

Úgy ültem ott a betegek ágyánál, mint egy pszichológus. Foglalkozni kellett velük, lelkisegély szolgálatot tartani. 1941-42 karácsonyán huszonhárom karácsonyfát díszítettünk, minden kórteremben egyet.

Akkor tanultam meg, hogyan lehet szépen díszíteni a fát pattogatott kukoricával. A társadalom adakozott, a betegek kaptak ajándékot. Volt egy fiatal református lelkész, akkor nősült, ő olvasta fel az evangéliumot, én prédikáltam, az asszony meg kiosztotta a cigarettát, a levelezőlapot, süteményt, amit össze tudtunk gyűjteni.

Egy nagyváradi pincér volt az első halottja a komáromi hadikórháznak. Az első halottra nagyon odafigyeltek. A város összes cigányzenekara eljött muzsikálni, a bőgőt beborították fekete lepellel, és díszmenetben mentünk végig a városon hősi halottnak kijáró tisztelettel. De egyre több lett a halott. Volt, aki flekktífuszban halt meg, azt már csak elkaparták.

Két iskolában állandóan műtöttek. Még én is sorra kerültem egyszer. December 6-a Horthy Miklós névnapja volt. Nem lehetett nem misézni, négy helyen kellett lennem. Egyikről a másikra kerékpárral mentem, ahogy leléptem róla, kitárult a sérvem. Pokoli fájdalom volt. Leinjekcióztak, jegeltek, hogy legalább a karácsonyt végig tudjam csinálni. Ünnep másnapján aztán befeküdtem a sebesültjeim közé. Megműtöttek lágyéksérvvel altatás nélkül.

Komáromban tizenegy hónapig voltam, közben Érsekújvárra is átjártunk felállítani a hadikórházat. Ott már nem működtem. Addigra a tábori lelkészségem csúfos véget ért: lefokoztak. A lefokozásom története nem mindennapi. 1942 nagyböjtje után, áldozócsütörtök előtt volt a tiszti kar közös áldozása. Előtte három erkölcsi oktatást kellett tartanom. A magam fiatalságában a szószékről csupa negatív pél-

dát soroltam, amelyeket korábban a sebesültjeimtől hallottam. A prédikáció refrénje az volt:

– Az ilyen viselkedés nem öregbíti tiszti becsületünket a legénység előtt.

A harmadik beszédet már nem mondhattam el, mert tizennégy alakulat feljelentett, hogy a tiszti becsületükbe gázoltam. Letartóztattak, Székesfehérvárra vittek, ahol hadbíróság előtt hallgattak ki. Huszonhat példámat kifogásolták, amelyeket név, hely, idő, alakulat megjelölése nélkül mondtam. Tudták, hogy igazam van, de ilyet a Horthy-hadseregben nem lehetett csinálni. A hadbírónak azt mondtam, hajlandó vagyok mind a huszonhat példát név, hely, idő, alakulat pontos megjelölésével a Honvédelmi Minisztérium harmadik ügyosztályának elküldeni. Fenegyerek voltam, lázadó huszonöt évesen. De egy katolikus papot akkor nem lehetett csak úgy elítélni. Az altábornagy felajánlotta, hogy a tizennégy alakulat visszavonja a feljelentését – akkor nincs ügy, engem meg csendben leszerelnck.

– Ha ez megtörténik – mondtam –, akkor én fogom feljelenteni mind a tizennégy alakulatot, hogy a tiszti becsületembe gázoltak.

Végül úgy zárult az ügy, hogy a főapát úr utasítására be kellett tartanom engedelmességi fogadalmamat. Megírtam az altábornagynak, hogy elveim fenntartása mellett rendelkezésére bocsátom a rendfokozatomat. A katonakönyvembe pedig az került, hogy tartalékos honvéd, tehát lefokoztak. Indokul azt hozták fel, hogy „a győzelembe vetett biztos hitet gyengítettem”. Ez az indoklás szemet szúrt egy törzsőrmester-

nek, aki a Ménesi úti kiegészítőparancsnokságon dolgozott 1955-ben. Oda kellett bevinnem fogság után a katonakönyvemet. Azt tanácsolta, kérjem vissza a rendfokozatomat, erre az indokra a népi demokrácia visszadja.

– Vigyázzon, – mondtam neki – most jöttem haza a Szovjetunió politikai fogságából. Jobb lesz nekem tartalékos honvédnak maradnom....

Tábori lelkészként 1942-ben. Itt még tartalékos főhadnagy vagyok

Amikor leszereltek, Sopronban lettem tanár. A bölcselet mellett világnézeti előadásokat tartottam a kapitalizmusról, a fasizmusról, a nemzetiszocializmusról, a keresztény világnézetről. A negyediknek voltam az osztályfőnöke, ide járt a fia a soproni rendőrkapitánynak. A papa megüzente, ha mégegyszer rosszat mondok a szövetségeseinkről, kénytelen lesz engem letartóztatni. Ez már 1944 márciusában volt. Éppen a nemzetiszocializmusról tartottam nem túl szimpatizáló előadást, mikor két napra rá megszálltak minket a németek. Sopronban letartóztatták a rendőrkapitányt, a polgármestert és az állomásparancsnokot. Az evangélikus gimnázium pincéjébe vitték őket, ahol egy német katona állt őrt. Mikor meglátta a reverendámat, csendesen odaköszönt németül:

– Dicsértessék a Jézus Krisztus.

Kiderült, hogy bencés bruder, aki katonai szolgálatot teljesít. Megállapodtunk, hogy nem veszi észre, ha bemegyek a letartóztatottakhoz. Óriási ovációval fogadtak, vittem nekik a híreket. Ott paroláztam a rendőrfőnökkel, aki korábban engem akart letartóztatni.

Utána Pápára helyezett a rendem. A gimnáziumban volt a katonai kórház, ezért a rendházban tanítottunk, amennyire tudtunk. Akkor már bombáztak. Az óvóhelyünket átadtuk a civil lakosságnak, mi pedig lementünk a templom kriptájába, a kétszáz évvel korábbi rendtársak mellé aludni. Mellettem Legányi Norbert feküdt, a későbbi főapátunk. A rendház előtt vezetett az országút, az oroszok pedig már a szőlőskertekben voltak. Ha jönnek, akkor egyenesen neki az épületnek, amely az út kiszögellésében feküdt. A né-

Soproni tanár koromban 1944-ben. Akkor még nem sejtettem, hogy fogolyként kerülök ide vissza

metek ott ásták be magukat, és várták az orosz tankokat. Szerencsére virágvasárnap előtti délután jött nekik a rendelet: visszavonulni. Így a bencés rendház megmenekült. Addigra már megtanultam annyit oroszul, hogy „monastir" az kolostor. 1945 virágvasárnapján éppen ezt a feliratot szögeztem ki a rendház falára, mikor mögöttem már vonultak az orosz seregek. Elöl a büntetőbrigádok – részeg ázsiai hordák –, akik kikutatták a zsebeimet, még a zsebkendőmet is elvették. A karórámat szerencsére a bokámra kötöttem, így nem vették észre. Akkor már voltak híreink a hódítókról...

1945 augusztusában a főapátom Budapestre helyezett azzal, hogy úgyis pesti gyerek vagyok. Szörnyű állapotok voltak akkor a fővárosban, romok mindenütt, nem járt a villamos, az emberek éheztek. Vidékre mentek batyuzni, és örültek, ha lóhús akadt.

Ugyanabban az iskolában tanítottam, ahol diák voltam: a budapesti bencés gimnáziumban, a Rigó utca 16-ban. 1946 májusában litániákat tartottunk a földszinti kápolnában, amely dugig volt emberekkel. Mintha érezték volna, hogy a Jóistenre nagy szükség van. Az egyik ilyen estén bejön a kapun egy katona, valamelyik diákunk édesapja, aki akkor jött haza a fogságból. Beszaladtam a kápolnába, hogy nagy örömet szeretnék szerezni, – mondtam az illető nevét –, engedjék ki a feleségét és a gyerekét a tömegből, mert az édesapa hazaérkezett. Általános örömujjongás támadt, hogy valaki visszatért a halálból.

Én vagyok a legbencésebb budapesti bencésdiák. Az iskola 1933-as tablóján ott vagyok mint érettségiző, a 1946-os tablón pedig mint érettségiztető tanár. Az írásbelit még én vittem végig a diákokkal, de a szóbelit már nem. A Jóisten másképp rendelkezett.

IV.

Budapest, Andrássy út 60.
– letartóztatás

Harmadéves koromban panaszkodtam a prefektusomnak, hogy talán nem is akar engem az Isten, mert semmi nehézségem nincs. Könnyebben megy minden, mint a társaimnak. Niszler Teodóz, az igen bölcs elöljáróm csak ennyit mondott:

– Légy türelemmel! Majd jönnek a nehézségek...

Neki lett igaza.

1945-ben Serédi Jusztinián kinevezett a Slachta Margit-féle Szociális Testvérek Társasága egyházi tanácsadójának. Az ő utasítására vettem részt az őszi választásokon. Slachta Margitnak ugyanis volt egy politikai pártja, a Keresztény Női Tábor. A Kisgazdapárt listáján indultak, és százhúszan jöttek be. Százegyedikként én. Megválasztott képviselőként egy percig sem voltam a parlamentben, mert átadtam a mandátumomat. De a választási harcokban aktívan részt vettem – ez lett ellenem a vád a hadbíróságon. A Tripoliszban, a Thököly út-Amerikai út sarkán volt a székhelyünk, és számos gyűlésen beszéltem a programunkról. Mint tudjuk, azokat az őszi választásokat a Kisgazdapárt toronymagasan megnyerte, koalíciós kormány alakult. De én szálka maradtam a kommunisták szemében. Hamar elindult ellenem a sajtóhadjárat.

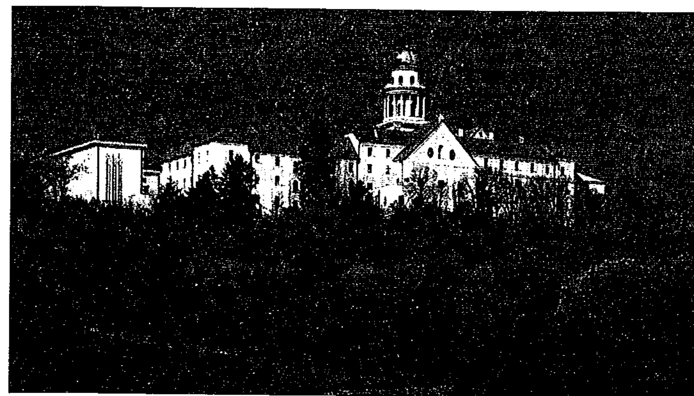
Akkoriban a Baross utcai bencés rendház második emeletén laktam. A Knézits utcában akkor is egyházi iskola működött, oda hívtak meg előadást tartani a szülőknek 1945 októberében. Késve érkeztem, mert a körúton előttem vonult húsz ember skandálva: „Mindenkinek kenyeret, Mindszentynek kötelet!" Mikor megérkeztem, ezzel az élményemmel kezdtem a beszédet. Másnap a Szabad Nép cikket közölt

rólam „Placid atya beszél a demokráciáról" címmel. Ez volt a nyitánya a sajtótámadásoknak, amelyek hónapokig tartottak. Még nem volt a fordulat éve, de a kommunistáknak már nagy hangjuk volt, övék volt a sajtó. Arról csak sokkal később értesültem, hogy a diákok és a szülők tiltakozó ívet írtak alá az érdekemben, sőt küldöttséget is menesztettek az akkori kultuszminiszterhez, Teleki Gézához, Teleki Pál fiához. Az osztályomban Zsirai Bandi édesapja nehézfogású birkózóbajnok volt, százhúsz kilós. Ő lett a delegáció vezetője. Nem lehetett részrehajlónak minősíteni, mert a fia félévkor háromból bukott. Nagyon komikus lehetett a két ember együtt: az apró miniszter és a szálfaegyenes, óriás apuka. Teleki Géza köztudottan alacsony ember volt, akkor még megtűrték, de mikor Rajk László lett a belügyminiszter, leváltották.

1946 nagyböjtjén lelkigyakorlatot tartottam Csepelen a MADISZ-nak, a Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetségnek, az állatorvosi főiskolának és a ciszterci gimnáziumnak. Ez „csípte" a szemüket. Én mindig is lázadó szellem voltam, már a katonaságnál lefokoztak emiatt. Szerintem, ha a szovjetek nem vonnak ki a forgalomból, Rákosi Mátyás biztosan felakasztatott volna.

A főapát úr éppen azért próbált engem Pannonhalmára menteni, hogy ne legyek szem előtt. Pár hétig prefektus voltam a letartóztatásom előtti májusban.

1946. június 5-én az egyik osztállyal éppen az Aida áriáit hallgattuk meg lemezen. Kilenc óra után elbúcsúztunk, mindenki ment a szobájába, én is. Egyszercsak hallom, hogy jön föl egy autó Szent Már-

Ahol le akartam élni az életemet: a pannonhalmi bencés kolostor. Innen hurcoltak el 1946. június 5-én

ton hegyére - akkor nem jártak arra sokan kocsival. Pannonhalmának saját villanyfejlesztője volt, takarékossági szempontból negyed tízkor kialudtak a fények. Mielőtt kialudt volna, a szobám előtt valaki csőre töltötte a fegyverét. Bejött két fiatalember azzal:

– Házkutatás.

Nekem Pesten, a bencés rendházban volt a szobám, – amit addigra már átkutattak – itt az égadta világon semmim sem volt.

Mutatták a letartóztatási parancsot. Szerzetesként nem mehettem el csak úgy, engedély nélkül, be kellett jelentenem az elöljárómnak. Abban a pillanatban kialudt a villany, és hiába ajánlottam, hogy hozok gyertyát, nem engedtek el maguk mellől. Jöttek szorosan mögöttem a pisztollyal. Akkor felmerült bennem, hogy megtréfálom őket. Pannonhalmán ugyanis a gimnázium harmadik emelete az, ami az apátság-

ban az első. Úgy össze tudtam volna keverni őket, hogy nem ismerik ki magukat. De nem akartam megszökni, nem éreztem bűnösnek magam.

A perjelnek, aki lefekvéshez készülődött, dupla ajtaja volt. A külsőn kopogtattam. Ki se nyitotta, csak a belsőn keresztül mondta, hogy vigyázzak magamra. Olyan hallatlanul naivak voltunk 1946-ban! Hiszen akkor még ritkaság számba ment az egyházi személyek letartóztatása. Beültem a kocsiba, és elindultunk. Sötét éjszaka volt, a Duna mellett megpihent a sofőr. Ott már eszembe jutott, hogy talán meg kellene szökni, de nem lehetett: szorosan mellettem ültek a géppisztolyosok.

Június 6-án hajnali négykor értünk be Budapestre, az Andrássy út 6O-ba. Arról persze már tudtam, hogy „gyógyintézet". Felmentünk az első emeletre, leültettek egy padra, mellettem egy fegyőr. Jellemző a naivitásomra, hogy azt kértem tőle – mivel június első péntekje volt –, engedjen ki hatkor a Bazilikába misézni, és hétre visszajövök. Nem engedett...

Hirtelen senki és semmi lettem – ez volt az egészben a legszörnyűbb. Fiatal korom ellenére már bencéstanár voltam hatvannyolc diákkal, akit megsüvegeltek a szülők. Itt pedig az ember egyik pillanatról a másikra kiszolgáltatott senkivé válik, akivel azt tehetnek, amit akarnak. A cipőfűzőt kiszedték, a derékszíjat és a karórát elvették, a zsebeket kiürítették. Belöktek egy magánzárkába. Ez most helyre van állítva a Terror Házában, egy rongyos szalmazsákkal a közepén. Üzenem szeretettel a kiállítás rendezőinek, hogy akkor még az sem volt! A puszta földön feküdtem, de nappal

még azt sem hagyták. Éjszaka pedig folytak a kihallgatások reflektorfényben. Sose mondták meg, mi a vád.

–Tudja maga nagyon jól, miért van itt – fenyegetőztek.

Az íróasztallámpával a szemembe világítottak. Nem láttam a kihallgatóimat, csak az asztalon a géppisztolyt, a vasrudat, meg a gumicsövet – ez utóbbit kedvelték, mert nem látszott annyira a nyoma. A kihallgatóm azt hazudta, piarista diák volt. Nem hittem el, nem is a saját nevükön szerepeltek. Azt mondtak, amit akartak – ez a pszichikai megtöretés része volt, mint ahogy az is, hogy nem hagytak aludni.

Néha kiengedtek a cellából mosakodni. Akkor tudtam meg, hogy a szomszéd magánzárkában Vesenmayer ül, hazánk német Gauleitere, nem akármilyen társaság! Egyszer pedig láttam kihallgatásra menet Kiss Szaléz ferences atyát, a Kisgazdapárt alelnökét: vérben fagyva hurcolták végig a folyosón. Később ki is végezték.

Voltak rendes emberek is. Kétszer fordult elő, hogy a kukucskálón belökött egy darab szalonnát az őr:

– A feleségem küldi.

Máig sem tudom, ki volt a jótevőm. Még reverendában voltam, mindenki tudta rólam, hogy katolikus pap vagyok. A katona megszánta a papot. Hogy mit jelentett akkor ott egy darab szalonna, azt nehéz elmondani!

Sétát nem engedélyeztek, csak a többi börtöneimben. Az Andrássy út 6O-ban Péter Gábor volt akkor a nagyfőnök, a belügyminiszter pedig Rajk László. Még egy párszor eltemethetik, de akkor sem avatom

szentté! Az ő regnálása alatt szüntették meg a vallásos egyesületeket, a cserkészetet, az egyházi iskolákat.

Június 11-én kivételesen küldhettem levelet az édesanyámnak. Ez az apróra összehajtott, megsárgult papírdarab túlélt ötven évet, ma is megvan: „Drága jó Édesanyám, ne nyugtalankodjál, sok-sok Édesanyának volt a fia fogoly, és nem tudtak egymásról sokáig, tán még ma se. Én hiszem, hogy ez nem lesz nálam ugyanígy, lám most is írhattam, s hiszem, máskor is értesülni fogsz hogylétemről...Sose gondoltam volna, milyen nehéz egy pünkösdöt szentmise és szentáldozás nélkül végigélni, de helyette egész nap imádkozom, s higgyétek el, nagyon érdekesen alakul a lelkivilágom, az ilyen nehéz eseményekben csiszolódik egész alázatossá és harmonikussá a lélek."

Félni nem féltem. Csak szerettem volna megtudni, mi a Jóisten akarata, amelyet számunkra addig a főapát közvetített. De nem ő tartóztatott le, ezért a legnagyobb problémám az volt az Andrássy út 6O-ban, mit akar velem a Jóisten. Meg az, hogy a rendemnek nehogy kárt okozzak. De a bencés rend nem került szóba, személy szerint én voltam a vádlott. Sokat gondoltam idős édesanyámra is, féltem, hogy sírba viszem, hiszen nem börtöntölteléknek nevelt. De úgy éreztem, ha ez az Úristen akarata, nyilván ad neki erőt az elviseléséhez. Nagyon hívő teremtés volt, és végig bízott abban, hogy találkozunk.

Amikor éjszaka pattanásig feszült idegzettel, megállás nélkül kihallgatják az embert, akkor napközben nem tud fennkölt elmélkedéseket produkálni. Ott, a börtönben szerettem meg a szentolvasó imádságát. Volt egy bizonyos megnyugtató mechanizmusa, ahogy az Üdvözlégy Máriákat mondogattam. Állítom, hogy azért maradtam eszemnél, mert minden nap ezt imádkoztam magamban.

Verés eleinte nem volt, de mikor megtalálták a gyorsírásos jegyzeteimet, bevadultak. Azt hitték, titkosírás. Akkor tettlegességre is ragadtatták magukat, magyarul pofoztak. Az egyik jegyzetemnél keresztbe volt írva négy sor, egy divatos ének, a La Paloma szövege, persze nem hitték el. De az igazi verés a szovjeteknél kezdődött.

Nem voltam sokáig az Andrássy út 6O-ban – három hétig –, de azért az untig elég volt.

Egyszercsak átvittek a Markó utcai fogházba, amely dugig volt közbűntényesekkel. Bankrablók és gyikosok között ültem, meghúztam magam a sarokban. De legalább nem voltam egyedül, mint korábban. Másnap felvittek az emeletre, a politikaiak közé. A kétszemélyes cellában hatan szorongtunk. Minden szobának volt egy felelőse, aki vigyázzt vezényelt, ha bejött a parancsnok. Az egyik alkalommal úgy elszédültem – nyilván a levegőtlenségtől és a hirtelen mozdulattól –, hogy nekiestem a parancsnoknak, mint egy darab fa. Ő jobban megijedt, mint én...

A kihallgatásomon elém tették egy fiatalember fényképét, de nem ismertem, és ezt meg is mondtam nekik. Állítólag ez a fiú meggyilkolt egy szovjet katonát, és be akarták mérni, milyen kapcsolatom van vele. Monstre összeesküvési pert készítettek elő, amelyben szerepelt egy arisztokrata, egy Horthysta katonatiszt, egy egyetemista, egy pap – ez lettem volna én. Csakhát belőlem nem jött ki egy ekkora össze-

esküvés, ezért átirányítottak a szovjetekhez, akiknek már nagy gyakorlatuk volt a koncepciós perekben.

A Markóban még a régi fegyházak fegyelme uralkodott: séta a börtönudvaron, mise vasárnap. Kértem a fegyőrt, hadd misézzek én. Azt mondta, meg kell kérdeznie a parancsnokot, de egy nappal korábban „eltávoztam".

Az Úristennek van humora. Eltelt több mint negyven év. 1989 Pünkösdvasárnapján a Szent Imre templom zarándoklatát vezettem Medjugoréba. Olyan sokan voltak ott magyarok, hogy ketten miséztünk a kápolnában. Nekem azonban csak fehér stólám volt, és pünkösdkor pirosban illik misézni. Kértem a horvát nővérektől, az egyik kinyitott egy szekrényt, kivett egy álomszép miseruhát és stólát széles matyóhímzéssel. Olyan voltam, mint egy karácsonyfa. Szentmise után a magyar társasággal beszélgettünk. A paptársam, akivel miséztem, azt mondta, hallott már rólam. Nem tagadtam, hogy letartóztattak, jártam az Andrássy út 6O-ban, a Markóban, majd átadtak a szovjeteknek.

Erre az egyik férfi megkérdezte:

– Mikor tetszett a Markóban lenni?

– 1946 júniusától szeptemberig.

– Akkor én is ott voltam - mondta.

Erre felkaptam a fejem, mert a rabok külön „szakszervezet". Meg akartam ölelni a rabtársamat, de ő azt mondta:

– Nono.

– Mi az, hogy nono?

– Én smasszer voltam – válaszolta.

Így áldoztattam meg Medjugoréban a Markó utcai fegyőrömet.

V.

Vilma királynő út-Conti utca-Sopronkőhida – börtön és ítélet

A Markóból egy lefüggönyzött Opel kocsival átvittek a Vilma királynő út 4-be (ma Városligeti fasor), ahol a szovjet parancsnokság székhelye volt. Ma a villában egy iskola működik, falán emléktábla. Ott vették el tőlem a breviáriumot, amit addig a magyarok meghagytak. A pincében tizennégyen voltunk, köztük három tanítványom a bencés gimnáziumból. Őket röpcédulák terjesztésével vádolták, amelyeket állítólag én szövegeztem. Amikor az egyikük kiszabadult, a kabátjának a válltömésébe rejtettem egy levelet. A rendem és az édesanyám így értesült róla, hogy az oroszoknál vagyok.

Itt már kezdődött a durvább kihallgatás, magyarán ütöttek-vertek. A kihallgatóm egy jóerőben levő tornatanár volt, az asztalán a pisztolya és egy gumicső. A pisztolyát nem használta, de a gumicsővel olyanokat tudott odasózni, hogy nemegyszer leestem a székről. Előfordult, hogy elveszítettem az eszméletemet, akkor visszavittek a cellába. Egyszer mosakodásnál levettem az ingemet, és patkóalakú véraláfutásokat találtam a mellkasomon. Nem emlékeztem rá, mitől kaptam. Kiderült, hogy a tolmácsnőm üvegsarkú cipőjének a nyoma, abban az időben ez volt a női divat. Úgy látszik, mikor elájultam, rajtam táncolt. A kihallgatások ugyanis tolmáccsal zajlottak. Az enyém egy hirtelenszőke, kárpátaljai hölgy volt, Eszternek hívták. Olyan hosszan és kacifántosan káromkodni magyarul előtte senkit sem hallottam! A sors iróniája, hogy később találkoztam vele Lembergben, a láger-elosztóban. Jön szembe a tömegben az én szőke szépségem, integet, és mutatja a kezével, hogy ő is tíz évet kapott.

1946 augusztus elseje vasárnap volt. Ilyenkor szüneteltek a kihallgatások, mert a szovjet tisztek a Balatonra mentek. Egyszercsak nyitják az ajtót, bejön egy magas, jóképű tizedes, és elővesz az új pénzt:

– Ilyen pénz van most Magyarországon - mutatta az első forintot.

Akkor már három hónapja nem tudtunk semmit a külvilágról. Amikor kiment, mondom a többieknek:

– Kár, hogy ez a fiatalember a Szovjetunióban született, ragyogó KALOT-legény lenne belőle!

Abban a pillanatban nyílik újra az ajtó, ugyanaz a fiú jött vissza, és a nevemet mondja. Ahogy kivitt a folyosóra, rögtön az arcomba vágott az irdatlan nagy kulcscsomóval. Az volt a szerencsém, hogy nem folyt ki a szemem, de ömlött belőle a vér. Az ládúcolt folyosón egyik oszloptól a másikig szédelegtem, úgy ütött-rúgott-vert. Aztán visszavitt a cellába, a kübli mellé térdeltetett, és össze kellett tennem a kezem, mintha imádkoznék. Amikor kiment, azt mondták a fogolytársaim:

– Kellett neked KALOT-legény?

Ma sem tudom, mi baja volt velem, hacsak az nem, hogy pap voltam. Ezzel szórakozott vasárnap délelőtt, de ugyanakkor megmutatta nekünk az új forintot. Egy szovjet embert nehéz kiismerni, erre később rájöttem.

Szeptember elején átvittek minket a Conti utcai szovjet börtönbe, ott székelt a hadbíróság. (Most a rendőrség épülete, beszéltem is az emléktábla avatásán.) Soha senki nem látogathatott, nem is tudtak rólam, mintha már nem is éltem volna...Ügyvédem nem volt, még hivatalból kirendelt sem. Azt mondták, annyira világos a bűncselekményem, hogy nem kell ügyvéd!

Tizenhárman voltunk a perben, sokukat akkor láttam először. Hihetetlen hazugságok láttak napvilágot erről a perről a sajtóban és később könyvalakban is. Pintér István „Így lett végre rend" című könyvének 1974-es kiadásában van egy fejezet „Placid atya és a Bakonyi-brigád" címmel. Ebben engem összeboronálnak az általam soha nem hallott Bakonyi-brigáddal, Vágh József jezsuitával, akivel később a lágerben találkoztam, valamint két egyetemistával. Mi vezettük állítólag az 1946 június közepén leleplezett összeesküvést. „Mire a rendőrség az egyetemen talált röpcédulák nyomán letartóztatta a fasisztákat, már egy szovjet tiszthelyettes halála terhelte az ellenforradalmi bandák lelkiismeretét" – így a szerző. Ennél is cifrább Radványi Dezső, volt ávós őrnagy „Elfogatóparancs" című könyve, amely holt híremet költi. (Kossuth Kiadó, 1968.) „Krimi-verité" című fejezete regénybe illő elbeszélés arról, hogyan hallgatott ki engem az Andrássy út 6O-ban, régi diákomnak adva ki magát. Állítólag térdre borultam előtte, sőt beismerő vallomást írtam, amelyből „kiderült, hogy a demokrácia elleni ádáz gyűlöletében arra bíztatta tanítványait, hogy védjék meg a hazát a vörös antikrisztussal szemben... Papi minőségében ő nyugtatta meg az aggodalmaskodókat, hogy tettük nem bűn...Világossá vált: Olofsson Placid nemcsak diákvezér, hanem a nagypolitikához is köze van." A szerző állítása igazolásául „korabeli dokumentumokat" idéz, ami nem más, mint a magyar sajtó, nevezetesen a párt lapja.

Volt tehát egy hivatalos verzió, amelytől nem lehetett eltérni még a hetvenes években sem!

Az igazság ezzel szemben az volt, hogy engem a szovjet büntetőkönyv 58-as paragrafusa 2-es, 8-as és 11-es pontja alapján ítéltek el. Az 58-as a politikai paragrafus. A 2-es pont: antibolsevista propaganda. Ezt még tagadni sem tudtam. Aki lelkipásztori munkát végzett a háború alatt, arra mind rá lehetett fogni, hogy antibolsevista propagandát folytat. Én nem rózsacsokorral vártam a szovjet tankokat.

8-as pont: terrorcselekmény. Ez már veszélyesebb. Megdöbbentem, mikor meghallottam az indoklást: „tömegmészárlásra uszítottam a hallgatóságot". Az 1945-ös választási küzdelmek során ugyanis több nyilvános gyűlést tartottam. Abban az időben még volt fegyver az embereknél, és előfordult, hogy egy szovjet katonát lelőttek. Az a másodéves joghallgató, aki most maga is a vádlottak padján ült, állítólag felszólalt egy ilyen gyűlésen. Arra a kérdésére, mi a véleményem a fegyveres harcról, azt válaszoltam:

– Ez nem módszer a kommunizmus leküzdésére.

Ma is ez a véleményem. Egy szovjet katona megölése nem segít. Ezt a válaszomat minősítette a hadbíróság tömegmészárlásra való uszításnak....

A 11-es pont: összeesküvés. Ezt a végén visszavonták, mert csupa olyan emberrel hoztak össze, akiket sosem láttam. Szerintük az az összeesküvés magasiskolája, amikor nem is ismerjük egymást!

Felmerül a kérdés: magyar állampolgárként mi közöm a szovjet büntetőtörvényhez? A magyar tör-

vény ugyanis nem bünteti az antibolsevista propagandát, csak az orosz. Az Ideiglenes kormány elnöke, Dálnoki Miklós Béla azonban még 1945-ben Debrecenben aláírta, hogy kiadja azokat a magyar állampolgárokat, akiket szovjet bíróság elé állítanak. Ez a győztesek törvénye. Vae victis!

Nem haragszom se rá, se a hadbíróságra. Az elnök, Roszinszkij ezredes értelmes ember volt. Az utolsó szó jogán belekapaszkodtam abba, hogy semmi közöm nem volt a nyilas terrorhoz. Tábori lelkész voltam a Horthy hadseregben, de fegyveres szolgálatot nem teljesítettem. Erre azt mondta:

– Értse meg, nekünk nem azokkal van bajunk, akik akkor nyilasok voltak és most kommunisták, hanem azokkal, akik akkor nem voltak nyilasok és most nem kommunisták.

Ezt az érvelést el kellett fogadnom.

Szeptember 8-án és 9-én volt a tárgyalás. Tizenkét emberrel együtt ítéltek el. A jogászhallgató és a műegyetemista ellen az volt a vád, hogy megöltek egy szovjet katonát a Kamaraerdőben. Őket kettőjüket halálra ítélték, és az ítéletet végre is hajtották Sopronkőhidán. A többieket velem együtt a Gulágon letöltendő szabadságvesztésre ítéltek: heten kaptunk tíz évet, a többiek nyolcat.

Olyan naivak voltunk, hogy mosolyogva fogadtuk az ítéletet, egyszerűen nem tudtuk elhinni. Bíztunk a kegyelemben, amit csak a halálraítéltek kérhettek, de ők sem kaptak meg. A fiatalok szülei minden követ megmozgattak. Próbálták lepénzelni a fegyőröket, de nem sikerült. Kibérelték a Conti utcai

épülettel szemben levő lakásokat, hogy az ablakból figyelhessék a transzportokat. Tudták, mikor viszik az elítélteket a Szovjetunióba.

De előbb még Sopronkőhidára szállítottak minket november elején. Odafelé menet Petőháza tájékán kidobtam a vonatból egy kis darab papírt. Az

Ezt a szentképet, amely Szent Benedeket ábrázolja két tanítványával, Szent Mórral és Szent Placiddal, az édesapám festette. Az utóbbi modellje én voltam

édesanyám akkor Agyagosszergényben volt, egy rendtársam rokonainál. A kartonra ráléstem: „Tíz évet kaptam. Placid." És az édesanyám megkapta az üzenetemet...Csodálatos dolgokra képes a Jóisten!

Épp vasárnap érkeztünk Sopronba, ahol másfél évig tanárkodtam a bencés gimnáziumban. Délelőtt tízkor menetoszlopban vonultunk végig a várkerületen – ez Sopron Váci utcája –, mert arra vitt az út Sopronkőhidára. Elöl síppal egy katona, hogy mindenki térjen ki az útból, oldalt gépfegyveres őrök. A diákjaim épp ott sétáltak, és rögtön felismertek a reverendámról:

– Ott megy az osztályfőnök úr!

Később tudtam meg, hogy Slachta Margit, akkor országgyűlési képviselő, járt Sopronkőhidán, és próbált tenni értem valamit. Korábban Esztergomban is tárgyalt Mindszenty prímással a kiszabadításom érdekében.

– Pillanatnyilag a szerzetesrendek és az iskolák működése van megkérdőjelezve, ezért egy emberért nem lehet akciót kezdeményezni – mondta a prímás úr.

Sopronkőhidán éjszaka voltak a kivégzések. Ezeket a zörejekből tudtuk meg. Részleteket olyanoktól hallottunk később, akik kegyelmet kaptak. Az őrök bementek a cellába, rámutattak az illetőre, és rögtön leütötték, hogy ne kiabáljon. A sopronkőhidai erdőben temették el az áldozatokat. Később keresték a sírokat, de nem találták.

Mindegyik börtönömben, így a szovjet fogságban is az volt a legnagyobb problémám, mit akar velem a Jóisten. Nem sietett tudomásomra hozni, mert neki ren-

delkezésére áll az örökkévalóság. Csak én vagyok ilyen percemberke, hogy azonnal tudni akarom a dolgokat.

A „megvilágosodásom" a Conti utcában kezdődött, de ott még nem vettem észre. Egyedül voltam reverendában. Az oroszok örültek, hogy van egy pópa közöttük, ezért „kitüntetésben" részesültem. Reggeli után – a szárazborsó levest közös lavorból kanalaztuk –, kivittek folyosót mosni és vécét pucolni. Nem valami fényes munka, mert a szovjet ember elítéli a nyugatiak higiéniáját. Ők nem ülnek, hanem állnak a vécére, aztán vagy beletalálnak vagy nem. De legalább kicsit mozoghattam. Ha találtam egy darab újságot, elolvastam, – akkor zajlott a nürnbergi per –, tudósítottam a többieket a cellában. Mindenféle náció ült: nemcsak magyarok, szovjetek és németek, hanem kínaiak, szaracénok, angolok, amerikaiak – világ proletárjai egyesültek ott. A folyosón jött velem egy géppisztolyos, fiatal katona, aki unta magát, ezért dúdolgatni kezdett. Akkor az Úristen oldalba lökött engem: ha ez a jóember énekel, akkor én is énekelhetek valamit. De a szovjet kísérőm nem ismeri a magyar nóta szövegét, úgyhogy azt is énekelhetem, hogy „egy katolikus pap takarítja itt a folyosót."

Tudtam, hogy a folyosó végén levő hat cella a halálkamra. Harmincketten várták ott a kivégzésüket. Azt énekeltem hát, hogy „aki a szentgyónását el akarja végezni, bánja meg a bűneit, megadom a feloldozást". Akkor még mindez latinul volt: „ego te absolvo a peccatis tuis." Erre kerestem egy magyar nóta dallamát – „Nincs cserepes tanyám, sem szűröm, sem subám" –, és fújtam rá a latin szöveget.

De még akkor sem világosodtam meg. Az Úristennek logikátlanságra kellett kényszeríteni a szovjeteket, hogy én mindent megértsek. Mert csak logikátlanságnak lehet nevezni, hogy egy Budapesten kényszermunkatáborra ítélt rabot sopronkődhidai kerülővel vigyenek a Szovjetunióba. Márpedig bennünket, ezerháromszázunkat előbb Sopronkőhidára vittek. Ott elszedték a ruhánkat, hogy fertőtlenítsék, kaptunk egy vödör vizet és egy diónagyságú szappant a mosakodáshoz. Ahogy ott állok anyaszült meztelenül, odajön hozzám egy hasonlóan pucér fiatalember, és azt kérdezi:

– Te énekeltél azon a folyosón?

– Én.

– Nem tudod, mit jelentett ez nekünk a halálkamrában! Amikor meghallottuk az éneked, összenéztünk, és elkezdtünk suttogni, milyen csodálatos az Isten! Ha nem tudunk megbékélni a sorsunkkal, nem tudunk megbékélni a géppisztolyos gazemberekkel, akkor legalább Vele béküljünk meg. Attól kezdve megváltozott a légkör a halálkamrában...

Ott, a fertőtlenítőben, lemeztelenített testtel és lélekkel értettem meg, hogy ez az Úristen akarata velem. Én nem diákokat fogok tanítani, ahogy elterveztem. Nekem az lesz a dolgom, hogy tartsam a lelket a fogolytársaimban. Ez volt a hivatásom a lágerben tíz évig. Ezért voltam én a legboldogabb ember az egész Szovjetunióban, mert rámtalált az életfeladatom.

VI.

Potyma, Mordovia, Szovjetunió – Gulág

Tíz év a Szovjetunió munkatáboraiban letöltendő szabadságvesztés – így szólt az ítélet. Akkor persze még nem tudtam, mi az a Gulág. Mozaikszó, a Glavnoje Upravlényije Lágernovo Agyelényije rövidítése. Szolzsenyicin Gulág-szigetcsoportnak nevezi, de Oroszországban senki sem hívta így. 1952-ben együtt raboskodtam a Moszkvai Statisztikai Hivatal egykori igazgatójával, aki úgy tudta: három és fél millió politikai fogoly van a tizenhatezer lágerben. A Szovjetunióban a nagy számok törvénye uralkodik...

1946 karácsonya előtt két nappal indult a transzport Sopronkőhidáról. Nem jelentettek be semmit, az volt a fontos, hogy érezzük: hajszálnál finomabb fonálon lóg az életünk. Marhavagonokba zsúfoltak minket, mint korábban a németek a zsidókat. Tolózárral lezárták, és a tíznapos út során csak háromszor nyitották ki. Akkor kiszállhattunk nyújtózkodni, egyébként olyan szűken voltunk, hogy sem felkelni, sem guggolni nem lehetett. Baromfiudvar-szerű ráccsal volt félbeosztva a vagon, mindkét oldalon felül nyolcan, alul nyolcan. Középen vaskályha, amellett ültek az őrök. A felső részen túl meleg volt, az alsón majd megfagytam. Mire Lembergbe értünk, már mínusz 21 fok volt. Enni hol kaptunk, hol nem, általában csajkában levest. Volt egy luk a vagonban, oda kellett menni a dolgunkat végezni.

Az egyik katona Tatabánya környékén elvette a reverendámat, és adott helyette egy rongyos pufajkát. Egészen addig, tehát a letartóztatásom pillanatától a magyar és szovjet börtöneimen keresztül a transzport indulásáig meghagyták. Később, mikor Mindszenty

hercegprímás emlékiratait olvastam, teljesen meghatódtam, olyan szépen írja le, hogyha egy papi embertől elveszik a reverendáját, milyen fájdalmat jelent. Bevallom, nekem a vagonban semmiféle fennkölt gondolatom nem támadt. Csak az, hogy akármit csináltok velem, felszentelt pap vagyok, ezt nem tudjátok levakarni rólam!

1946. december 24-én léptem át a magyar határt – nem önszántamból. Öt órakor megállt a szerelvény Munkácson, és itt meghallottuk a harangszót. Hárman voltunk magyarok egymás mellett a vagonban, fekve mondtuk a szentolvasónak azt a tizedét: „Akit te Szent Szűz a világra hoztál". Ez volt Magyarországon az utolsó karácsonyom. Előtte való nap töltöttem be a harmincadik életévemet.

Hat nap alatt értünk Lembergbe, az akkori Lvovba. Ott volt a láger-elosztó egy hatalmas iskolakombinátban, ahol legalább harmincezer rab tartózkodott. Több épületben, levegőtlen, bedeszkázott ablakú osztálytermekben helyeztek el minket. Négyszázan szorongtunk egy helyen. Éjszaka csak úgy tudtunk aludni, hogy vezényszóra fordultunk jobbra-balra.

Lembergben egészségügyileg négy kategóriába osztottak bennünket. A legerősebbeket vitték Magadánba, az aranybányába és Narilszkba, a kénbányába. Ezek olyan messze voltak, hogy csak repülővel lehetett megközelíteni. Magadánban mínusz 52 fokban mosták az aranyat, európai ember nem bírta ki azt a klímát! A második csoport Karagandába ment, a szénbányába, vagy az Északi jeges tengerhez. A harmadik kategória – ez voltam én is – fakitermelésre,

Moszkvától 900 kilométerre keletre, a Brianszki erdőbe. A negyedik csoport, a leggyengébbek gyárba kerültek. A közegészségügyiek döntötték el, ki hova menjen, klasszikus módszerrel: meztelenül kellett elvonulnunk előttük, és belecsíptek a fenekünkbe. Akinél megmarad az ujjuk nyoma, annak vége. Akinél nem, az mehet dolgozni. Ez csalhatatlan módszer, mert amikor az ember fenekében már nincs rugalmasság, akkor meghal.

Odafelé az úton az egyik szovjet fogolytársamnak megtetszett a félcipőm, amiben még Pannonhalmán letartóztattak. Így mezítláb érkeztem meg a lágerbe mínusz 35 fokos hidegben. Egy törött fazsindelyt próbáltam a lábamra kötni, nem sok sikerrel. Mivel O betűs vagyok, legalább félórát kellett állnom, amíg sorra kerültem. Pokoli kín volt mezítláb állni a havon, mintha tüzes parázs lett volna. Úgy bőgtem, mint egy kölyök. Aztán a barakkban, fölengedés közben is rettenetesen fájt a lábam. Röstelltem a gyengeségemet. Mint katolikus pap nem hagyhattam volna el magam!

Így érkeztem meg 1947 január végén Moszkvától 900 kilométerre keletre, Kujbisev tartományba, Mordovia autonóm köztársaságba. A főváros, Szaranszk tőlünk harminc kilométerre volt, de sosem láttuk. A vonatállomás neve Potyma, Javaszi körzet. Az óriási területen vonat közlekedett egyik lágerből a másikba. Ezen a környéken harminchat láger működött, ötvenkétezer fogollyal. Egyben körülbelül ezerháromszázan voltunk, és ugyanennyi fegyőr a családjával – egész községet alkottak. Azért cserebérélték időnként az embereket,

hogy ne melegedjenek meg túlságosan, ne ismerjék ki magukat. Hét helyen fordultam meg a tíz év alatt. Amikor odaérkeztem, a harminchat lágerből kettőnek volt áramfejlesztője. Az összes többiben „lucsinki"-vel, fenyőszállal világítottak, ami olyan, mint a fáklya. Mikor tíz év múlva hazajöttem, már mindenütt volt villany. Igaz, Lenin már a század elején megmondta, hogy a szovjet hatalom egyenlő villamosítással, de sokáig tartott a megvalósítása.

Nem Olofsson Placid voltam, hanem a „876-os nép ellensége", oroszul „vrag naroda voszjemszot-szjemgyeszat-seszty". A számozás nem a bőrünkön volt, mint a koncentrációs táborokban, hanem a ruhánkon. Egy katona funérből kifaragott számot mártott klórmész oldatba, rányomta hátul a pufajkámra, és miközben kifehéredett, odaszólt keresetlen közvetlenséggel:

– Maga szerencsés ember!

Nem szóltam semmit, csak végignéztem a rongyaimon, és arra gondoltam, hogy ennél szerencsésebb helyzetet is el tudnék képzelni. De ő megmagyarázta:

– Ocsko.

Ez oroszul pontot jelent, de népies elnevezése is egy kártyajátéknak, a huszonegyesnek. Ha összeadjuk a számaimat, éppen 21 jön ki. A katona nagy kártyás volt, ezért gondolta úgy, hogy szerencsés lehetek. Szerencsés is voltam – túléltem. Nem győzök hálát adni a Jóistennek, hogy a tíz évet komolyabb betegség nélkül vészeltem át. Kiskoromban gyakran volt ízületi gyulladásom. A lágerben meggyógyultam,

de ezt a gyógymódot senkinek sem ajánlom! A vattanadrág segített rajtam, ami dunsztkötésként szolgált. Volt még kincstári pufajkánk, vattasapkánk – mindegyiken a megkülönböztető számmal –, kaptunk fatalpú papucsot, később pedig kiszuperált, lyukas katonai bakancsot. Az utolsó időben nagyon kivakaróztunk, akkor már nemezcsizmánk is volt. A rabok belemártották egy vödör vízbe, az ráfagyott, és a jégréteg melegen tartotta a lábat.

Barakkokban voltunk elszállásolva, ötvenen-hatvanan egyben. Mocsaras volt a környék, ha az ujjunkkal megkapartuk a földet, feketekávé-színű vizet találtunk. Nem is volt szabad inni, csak forraltat. A barakkok dúcokra épültek, két-három lépcsőn kellett fölmenni az ingoványos talaj miatt. Rengeteg volt a poloska meg tetű. Az emeletes priccs – igyekeztem mindig fölülre kerülni – tele volt poloskával, forró vízzel kellett lemosni. De a poloskák kinevették ezt a védekezési módszert. A hetes dolga volt a takarítás és a fűtés a kályhában. Meztelenül aludtunk, nem mindig volt takarónk. Ez rab-szabály: alvásnál le kell vetni a felső ruhát, és azzal betakarózni, nem szabad felöltözve maradni!

December végén és január elején nagy hidegek voltak, mínusz 30-35 fok. De jobban lehetett bírni, mint a tenger mellett, ahol nedves hideg volt, nálunk viszont száraz. Csak arra kellett vigyázni, hogy az orrunk ne fehéredjen ki, mert az a fagyás jele. Ha észrevettük, elkezdtük dörzsölni. Hosszú volt a tél. A hó még júniusban is megmaradt, és szeptember második felében már havazott. Gyakorlatilag csak két év-

szak létezett. Háromszor értem meg az ottani éghajlat legborzalmasabb jelenségét: a vjugát, vagyis a hóvihart. Jön a szél és olyan erővel viszi a havat, hogy a három és fél méter magas kerítésünket teljesen betemeti. Semmit sem lehet látni, a porhó csak úgy száguld. Ilyenkor kötélbe kapaszkodva tudtunk csak eljutni az ebédlőig. Nem tartott soká, utána hetekig ástuk a havat. Egyszer láttam északi fényt is éjjel, mikor kimentem a latrinára. Vérvörös felhők úsztak az égen olyan alacsonyan, hogy akár elérhettem volna őket. Félėber állapotomban arra gondoltam, talán ez a világvége. A fogolytársaim mondták másnap, hogy az északi fénynek vannak ilyen messzire látszó nyúlványai. Másik élményem a hármas szivárvány – itthon ilyen nincs – eső után nyáron. Szép volt a nyírfaerdő is, ahogy zöldellt, csak a kerítés zavarta az esztétikai élvezetet. A nyár könnyebb volt, bár megszoktuk a hideget is. Sok mindent meg lehet szokni. A barakkban fűtöttünk fával, de arra vigyázni kellett, hogy a hátunkat ne tartsuk oda a melegnek, nehogy elkényelmesedjünk. Az volt a cél, hogy edzettek maradjunk. Hiszen dolgoztattak minket – kényszermunkatáborban voltunk!

A Brianszki erdő legkeletibb nyúlványát kellett kitermelnünk. Lombhullató nyírfaerdő volt, legalább ötszáz éves. Olyan nyírfák, hogy hárman alig bírtuk átkarolni. Csak úgy tudták kidönteni, hogy megvágták, az ékbe hasábfákat tettek, meggyújtották és másnapra kidőlt a fa. Voltak, akik a hatvan méteres nyírfát úgy fűrészelték, hogy ötven centis különbséggel megállapították a dőlési szögét – nem volt gyerekjáték kiszámítani! Apró lovak húzták iparvágányokon a kitermelt fát. A lovakat nem lehetett mínusz 26 fok alatt kivinni, akkor bennünket sem vittek.

A kitermelt fa után jó lett talaj. Akkora répák és krumplik termettek, hogy egy szem elég volt egy brigádnak. Ingyen adták a földet az őröknek művelésre. De azok nem foglalkoztak vele, a szláv ember nem szeret dolgozni. A szovjet fogolytársaim úgy hordtak el egy homokbuckát több részletben, hogy az egyik odadobta a másikhoz, az meg a harmadikhoz. A magyar rab viszont rögtön odalapátolta, ahová kell.

Kilenc óra volt a munkaidő. Az ebédet kihozták utánunk a lovakkal az iparvágányon. Éhen halni nem lehetett, arra vigyáztak. A szójás kenyér tápláló volt és a káposztaleves is, amelyet reggel-délben-este kaptunk. Néha zabkását, zabot adnak a lovaknak is, hogy a szőrük fényes legyen. De valójában éheztünk. Én 42 kilóra fogytam le. Olyan gyengék voltunk, hogy segítettünk egymásnak kimenni a latrinára, ahol csak egy deszka volt. Ha valaki elvcszítette az egyensúlyát, beleesett. Ezért tartani kellett egymást, miközben elvégeztük a dolgunkat.

Hatkor keltünk, hóban mosakodtunk. Hat hetenként volt meleg víz és fürdési lehetőség, akkor a ruhánkat is fertőtlenítették. Brigádonként mehettünk reggelizni. Konzervdobozokból csináltunk csajkát, abba merték a 750 gramm káposztalevest. „Cserpák"-nak nevezik azt a merítőedényt, ami ha színültig van, éppen 750 gramm. Amellé kaptunk egész napra 400 gramm kenyeret. Kezdetben buta voltam, és pórul jártam. Evés közben valaki megko-

cogtatja a vállamat, odanézek, és mire visszafordulok, a kenyéradagom már nincs sehol.... A rabok egymástól is lopták. A 12 deka cukrot, amit egy hónapra kaptunk, rögtön meg kellett enni, különben ellopták. Ezt aztán jól megtanultam. Az étkezés a Szovjetunióban szent dolog. Megengedték, hogy aki számolásnál éppen az ebédlőben volt, ott maradjon. Reggeli után vittek minket munkára az erdőbe. A kékparolis fegyőrök a lágerben maradtak, a piros parolisok jöttek velünk. A kettő között volt egy senkiföldje. Minden reggel és este megszámoltak minket. A szovjet ember hangosan olvasni nagyon szeret, írni nem szeret, számolni meg nem tud! Ezért valamelyik értelmes fogolytársunk számolt, a világ legegyszerűbb módjával, ötösével. De amikor egy este már vagy negyedszer nem jött ki a létszám, baj volt. Éjfél után egykor úgy döntöttek, hogy név szerint szólítják a foglyokat. Akkor derült ki, hogy egy ukrán, aki másnap szabadult volna, nincs sehol. Elbújt az egyik barakk alá, nem akart szabadulni. Gyorsan el kellett vinni a lágerből, mert agyonütötték volna a felesleges számolás miatt!

Este bejött a brigád, vacsorára megint zabkása és káposztaleves. Ilyenkor kaptuk a pótlékot, oroszul „depolnitilni"-t a száz százalékon felüli munkáért. A szovjeteknél a dolgozót anyagilag érdekeltté teszik a munkában. Úgy is, hogyha nem dolgozott eleget, nem kapott vacsorát. Ha pedig túlteljesített, akkor 10 dekás kenyeret adtak vagy plusz kását. A köleskását ők mannakásának hívták. Ez kiemelt étel, csak a kórházbarakkban kapni, akárcsak a tehéntőgyet. Ez már húsnak számított, amit tíz év alatt sose láttam. Azelőtt nem ettem tőgyet, de nagyon tápláló. Tejet se kaptunk soha, csak halat, 40 gramm komsza volt az adag. A káposztából sosem csináltak ragut, de a zabot néha beletették a levesbe, akkor kicsit sűrűbb lett. Volt egy értékes táplálékunk: tavasszal az erdőn fakéregből csináltunk edényt, megvágtuk a nyírfa kérgét, és a nedvét az edénykébe felfogtuk. Olyan volt, mint a limonádé, kicsit savanykás, tele vitaminnal. A másik, nálunk ismeretlen növény a cikuta. A petrezselyemhez hasonlít a levele, a gyökere pedig a zellerhez, édeskés ízű és mérgező. Az erdőben találtuk, és akik ettek belőle, szinte azonnal meghaltak.

Se éhséget, se szomjúságot nem éreztem, ezért nem győztem hálálkodni a Jóistennek. Nagy áldás volt az is, hogy a szaglószervem pocsék. Mi magyarok a konyhát szálltuk meg, mert nekünk Rákosi Mátyás nem küldött csomagot. A szovjet és német rabok kaphattak. Takarodó fél tízkor volt, óránk nem lévén egy vasat vertek kalapáccsal, onnan tudtuk, mennyi az idő. Takarodó után nem volt szabad kimenni felöltözve a latrinára, mert azt hihették, szökni akarunk. Ezért még mínusz húsz fokban is trikóban kellett kimenni.

A sok káposztalevestől a lábam olyan lett, mint az elefánté, a szívem nem bírta feldolgozni a vizet. Tromboflebitist kaptam. Ez a betegség a capilláris vérerek gyulladása, megdagad, vörös, a középpontja lila, forró. Ezért külön hálát adtam a Jóistennek, mert ha azt mondom, fáj a térdem, és nem látszik, nem hiszik el. A betegbarakkba nem lehetett akárhogyan bekerülni, ennek megvolt a maga módja. Szovjet orvossal nem találkoztam a tíz év alatt, csak egészségügyi ápo-

lókkal. Az egyik ilyen „medicinszkaja szesztra" beutalt a kórházbarakkba. Vaságyak voltak, kettő egymás mellett, azon feküdtünk hárman, közös pokróccal. Én kerültem középre, orosz volt jobbról is, balról is. Félóra leforgása alatt meghalt mind a kettő. Ott feküdtem közöttük, annyi erőm se volt, hogy kiszálljak az ágyból. A szabály pedig az, hogy halottat két óráig nem mozdítanak. Amikor pedig a tetemeket elviszik, átszúrják a szívüket, nehogy egy élő feküdjön be helyettük. Itt gróf Monte Cristo nem menekülhetett volna meg! A Szovjetunióban ennek hatalmas tradíciója van: már a cári időkben működtek a katorgák. Hivatalosan nem létezett testi fenyítés, de voltak fegyőrök, akik gorombáskodtak. Hivatalos büntetésként a sötétzárka szerepelt, ezt általában munkamegtagadásra adták három, hét vagy tíz napra. Minden lágerben volt egy kis, ablaktalan épület, ahová csak ingben, gatyában lehetett bemenni, majd megfagyott az ember. Azt sem lehetett tudni, éjszaka van-e vagy nappal.

Egyszer magam is büntetőbrigádba kerültem. Mikor festőként dolgoztam, plakátokat csináltam mindenféle felirattal: „Ne dohányozz", vagy az úttörőknek egy mackót, aki a fogát mossa: „Mindennap moss fogat! " A mérgező növényt, a cikutát is le kellett rajzolnom. Egyszer kaptam egy olyan szöveget, hogy: „A Vatikán az imperializmus pórázán." Rólam mindenki tudta, katolikus pap vagyok, nem festhetek ilyet! Elmentem a táborparancsnokhoz, aki azt mondta:

– Ugye, tudja, mi ennek a következménye?

– Tudom.

– Hat hónap büntetőbrigád.

Ez a legnehezebb munka, az úgynevezett „karcsovanyija" : a lefűrészelt fának a gyökerét kell kiásni a földből. De az Úristen megmentett engem, mert mindössze tizenhárom napot dolgoztam a fél esztendő alatt. Akkor kaptam a tromboflebitist, egymás után hatszor. Így telt le a büntetésem, és utána visszakerültem könnyebb munkára.

Válogatott munkahelyeim voltak a tíz év alatt. Napos voltam a barakkban, később a láger tisztaságáért felelős. Varrodában is dolgoztam: ócska pufajkából csináltunk harisnyát. Papucsot is fontam kőrisfa háncsából. Vízben áztattuk a csuklóvastagságú fákat, és foggal próbáltuk letépni a héját, késünk nem volt. A belsejéből kellett fonni. Három pár papucs lett volna a norma naponta, de nekem sose sikerült. Ugyanakkor a zónán kívül a nyolcesztendős gyerekek játszva fonták a papucsot. Az elején a magam értelmiségi lényével olyan voltam, mint egy rakás szerencsétlenség.

De az ötödik évben már ment minden, mint a karikacsapás. Sokáig funérból készült rádióládákat csiszoltam budafoki dörzspapírral. Egy bikát agyon lehetett volna csapni velük, olyan nehezek voltak. A lakózónából egy folyosó vitt a gyárba, annak a végén volt az asztalosműhely. Itt már szabadon mozoghattunk. Akinek csiszolnia kellett, futott, hogy azokat a ládákat válassza ki, amelyeken a legkevesebb a csiszolni való. Mire én a 42 kilómmal odaértem, már csak a legrosszabbak maradtak. Nem tudtam teljesíteni a normát - hat darabot naponta -, így nem kaptam vacsorát. Ekkoriban történt, hogy az ukránokat

lerajzoltam, „fotokartocski"-nak hívták ezeket a képeket, és cserébe odaadták a levesüket. Ebből támadt az a félreértés, hogy egy évig festőként dolgozhattam. Ruhagyárban is megfordultam, ahol 1910-es Singer varrógépeket használtak. Olyan öregek voltak, hogy állandóan javítani kellett őket. Katonaruhákat varrtunk, vattakabátot, nadrágot, sapkát, 2500 darabot naponta. A negyvenhét gép éjjel-nappal ment. Szabályos nagyüzem volt. A szabásmintákat rajzoltam a laboratóriumban, a szabászaton pedig a rajzom alapján kifűrészeltek az anyagot. Fél esztendeig dolgoztam itt, akkor tervezőmérnöknek minősítettek át: „inzsenyőr konstruktőr". Tizenhét méteres munkaasztalt kaptam, és az anyaggazdálkodásért feleltem. Még meg is süvegeltek, mert ha spóroltam az anyaggal, ők kapták a jutalmat.

A legutolsó munkahelyem egy bútorgyár volt. Varrógépen dolgoztam, huzatokat csináltam az ágyakhoz, mert az asztalosmunkához nem értettem. Sokat kellett dolgozni, magas volt a norma. A lágernek önellátónak kellett lennie, a táborparancsnok csak akkor volt kedvenc a felsőbbség szemében.

Nálunk nem voltak járványok, de kétszer beoltottak malária ellen. A hátunkba adták – ezerháromszáz embernek négy tűvel –, ezért az enyém elfertőződött. Hatalmas tályog keletkezett, amit fel kellett vágni. Az egyik fegyőr lánya nővérnek tanult, ő kísérletezett rajtam, érzéstelenítő nélkül. Végül egy fogoly grúz orvos mentett meg. Egyetlenegyszer találtak leprást a lágerben, ilyet még nem láttam a huszadik század közepén! Az első szimptóma a „facies

leonis", az oroszlánarc, a szemöldök kidudorodása. Valóban oroszlánarca lett a betegnek, akit azonnal elvittek.

Öngyilkos nem volt a táborban, az emberekben ilyenkor működik az életösztön. A legnagyobb nyomorúságban sem akarnak elpusztulni, pedig igazán könnyű lett volna. Csak a kerítészónába kell belépni, és rögtön lelövik. A tizenhét méter széles kerítés egy „költemény" volt: csúszóláncon a farkaskutya, utána szántás, aztán elektromos drót, reflektorok éjjel-nappal. Lehetetlen volt megszökni, bár az első időben néhány naiv rab megkísérelte. Ilyen akció 3500 kilométerre a határtól egy olyan országban, ahol az idegent rögtön jelenteni kell, képtelenség. Az egész ország börtön volt, ahonnan nem lehet megszökni. Elfogták és szitává lőtték őket. A holttesteket odarakták véresen a kapu elé elrettentő példának, mellettük kellett elmennünk. Magasiskolája volt ott a börtönvilágnak. Szibériában mindig is voltak lágerek, ahogy Dosztojevszkij és Tolsztoj regényeiből ismerjük. Szolzsenyicint később olvastam. Tőle azt lehetett megtudni, hogy a rabok szállításánál álcázott teherautókat használtak, amelyekre az volt írva: „kenyér".

Egyszer hat női rabot hoztak az Északi tenger mellől. Akkor láttam emberi arcokat teljesen kivetkőzve önmagukból. Egyetemi hallgatónők voltak, akik Ukrajnában részt vettek a függetlenségi mozgalomban. A 25 éves büntetésüket töltötték, bokájukhoz hegesztve egy öt kilós vasgömb, kopaszra nyírva – ami egy nőnél nem ugyanaz, mint egy férfinál. Országutat

építtettek velük fent északon az ötvenes években, mintha száz évvel megállt volna az idő!

Jutalomból vittek el a nők közé egy május elsejei ünnepségen, beszélni nem lehetett velük. A mozielőadás címe: „Vengerszkije melodii". "Magyar melódiák", ukrán felirattal. Mint rájöttem, a „Déryné" című magyar film volt, Tolnay Klárival, Gyurkovics Máriával, Sárdy Jánossal, Szabó Sándorral és csupa nagyszerű színésszel. Ilyen csodálatos esemény is történt az életünkben!

Mindent magunk csináltunk, mint Robinson Crusoe, próbáltuk számontartani az idő múlását. Általában tudtuk, hányadika van, milyen hónap, még azt is, mikor szökőév volt. De soha nem szabadott úgy számolni, mennyi van még hátra. Mert azt sosem tudhattuk....Tervezni nem lehetett. A pillanatnak éltünk, mert nem tudtuk, mit hoz a holnap. Tudatosan csinálták a rabtartóink, hogy azt érezzük, hajszálon függ az életünk. A létbizonytalanság volt a legrosszabb. Lehet, hogy a következő pillanatban tarkón lőnek, de az is lehet, hogy megcsókolják a lábunkat.

Édesanyám évekig azt sem tudta, élek-e. A lágerben a kárpátaljai foglyoktól megtudtam, hogy Munkácson a főesperest Sörös Jánosnak hívják, ami ugye magyar név. A Szovjetunión belül lehetett levelezni, ezért oroszul írtam neki egy levelezőlapot. Aláírtam, hogy Placid, pannonhalmi tanár. Ha ő magyar és pap, akkor kisütheti, hogy bencés vagyok. Nem tőle, hanem Strausz Katalin oltáregyleti hölgytől kaptam fél év múlva választ, azzal, hogy János bácsi „kórházba került" – tudtuk, ez mit jelent –, és ő nézte át a

leveleket. A nagy Szovjetunióban legveszedelmesebbek a levelek, a noteszek, a címek... Mint később megtudtam, Sörös Jánost 25 év kényszermunkatáborra ítélték, Harangozó Ferenc találkozott is vele a 37-es táborban. Katalin, akivel szabadulásom után találkoztam, írt Pannonhalmára, onnan pedig ment az üzenet édesanyámnak. A levelezés hivatalosan 1954-ben indult meg a Szovjet Vöröskereszt és Vörös Félhold szervezeten, valójában azonban a Szovjet Külügyminisztériumon keresztül.

Nyolc év telt el, mire az édesanyám megtudta, hogy egyáltalán élek. Hogy bírta ki? A hitével. A rendtársaim mesélték később, ha meglátták az édesanyámat, igyekezték elkerülni, mert biztosak voltak abban, hogy már nem is élek. Ők gondolkodtak reálisan, de az édesanyámnak lett igaza.

1954-ben válthattunk először levelet olyan tábori levelezőlapokon, amelyeknek a második felét letépték, azon jött a válasz. Huszonegyszer írtam, de csak tizenkétszer kaptam választ. Az első két levelemet botor fejjel oroszul írtam. Először a nővéremnek, – aki mikor letartóztattak, a Sophianeumban volt apáca –, mert azt sem tudtam, hogy az édesanyám él-e. A válaszból megtudtam, hogy Jusztina testvérem négy éve „vidéken van", vagyis Ausztriában, ezt a rendtársai írták meg nekem.

Megvannak ezek a régi tábori levelezőlapok, rajtuk cirill betűkkel egy postafiók cím: „Moszkva, SZSZSZR, 511O-33." Nagyon apró, gyöngybetűkkel írtam, hogy sok szöveg férjen rá. Az egyik dátuma:

1954 Pünkösdje, amely akkor június 6-ára esett - ez nem lehet véletlen, a letartóztatásom évfordulója!

„Drága jó Édesanyám! Meghatódottságtól reszkető kézzel írom nyolc év után első magyar soraimat. Szeretném bennük elküldeni fiúi szívem egy darabkáját, hogy boldoggá melengessem vele a Te sajgó anyai szívedet. Emlékszel, miről beszélgettünk édesapánk halála után? Arról, hogy Te teljesen nyugodt lehetsz, hisz mindent megtettél, amit az élet kívánt Tőled: holtáig kísérted élete útján hitvesedet, gyermekeidet pedig Istennek nevelted....Érzem és tudom, hogy anyai szereteteddel Te mindig mellettem vagy." És egy másik 1954. szeptember 24-éről: „Nap mint nap mélyebben értem meg Szent Pál szavát. Ha minden gazdagság és tudomány, tehetség és hatalom az enyém lenne, de szeretetem nem volna, semmi sem lennék. És nap mint nap határozottan iparkodom megélni azt, hogy egyetlen letagadhatatlan érték van a világon: a szeretet. Egyetlen értelme és tartalma, törvénye és boldogsága van az életnek: a mindent átölelő szeretet. S gyakorlatilag oly jóleső érzés látni a környezetben is ennek a szeretetnek a csodáit."

Strausz Katalin kétszer is küldött csomagot Kárpátaljáról, de nem kaptam meg. Előzőleg megkérdezte, mit szeretnék. Egy napszemüveget kértem, mert a hómező vakított a napsütésben, és megengedték a viselését. Ezért elterjedt otthon a hír, hogy megvakultam. Mazsolát is kértem – „izjum" oroszul, - hogy beáztassam, mert az olyan, mint a szőlőlé. Mindezt Katalin megírta az édesanyámnak, aki nem értette a fiát, sose volt ilyen „kívánós".

A mazsola, pontosabban a szőlő leve a szentmiséhez kellett. Mert nyolc év alatt minden éjjel misézetem - ez külön csodája a Teremtőnek. Megőrzött engem, hogy soha nem vettek észre. Az első két év azért maradt ki, mert ostyát és bort kellett szereznem. A kenyerünk nem volt alkalmas a szentmiséhez a szója miatt. A lengyelek és a litvánok kaptak a csomagban „oplatkát", mert van egy népszokásuk, amely szerint a családfő karácsonykor ostyafélét nyújt át a családtagoknak a szeretetegység szimbólumaként. Ez búzából készült, tehát ostyám már volt. Mikor ez elfogyott, az Úristen megint a segítségemre sietett. Megtudtam, hogy a mechanikus brigádban egy ember nem fogadja el a napi 400 gramm kenyeret.

– Megőrültél pajtás, öngyilkos akarsz lenni, nekünk a kenyér életfontosságú tápszer - mondtam neki.

– Hithű zsidó vagyok – válaszolta. - A moszkvai izraelita hitközség küldi nekem a maceszt, mert mi Jom Kippur ünnepe előtt hat héttel kovászos kenyeret nem ehetünk.

– Nem írnál a hitközségnek? Nekem is szükségem lenne maceszre!

Két kiló maceszt kaptam. Egy magyarországi bencés tanár a Szovjetunió lágerében a moszkvai izraelita hitközség maceszával misézik – ez aztán az Úristen csodája!

A borral bajban voltam, mert az ördögtől legfeljebb csak vodkát lehetett volna szerezni. Akkor az egyik rabtársam, Páter Leoni olasz jezsuita, aki a Fekete-tengeri olasz matrózkolóniának volt a lelkésze, felvilágosított:

– Magyarországon nem hallottátok, hogy 1942-ben XII. Pius pápa hozott egy rendeletet, amely szerint rendkívüli körülmények között nem szükséges a szentmiséhez kiérlelt bor, csak szőlő leve?

A pápa persze nem a kedvemért hozta a rendeletet, hanem akkor lett Közel-Keleten állami törvény az iszlám, amely üldözte az alkoholt.

A kaukázusi fogolytársaim, a tadzsikok, a grúzok, az örmények mindig kaptak a csomagban egy-két fürt szőlőt – az ott nemzeti eledel,– annak a levét tudtam használni.

A fogságom második évében tehát elkezdtem éjszaka misézni. Rájöttem, ha két pohár vizet megiszom elalvás előtt, akkor felébredek. Az ágyon hason fekve, pucéran, a poloskákat elzavarva miséztem éjjel kettő és három között. Összegyűlni nem lehetett a barakkban, de akik mellettem feküdtek, azok velem imádkoztak. Nem volt ott oltár, csak egy feszület és egy kis terítő. De ez ugyanolyan értékű szentmise volt, mintha a Szent Péter bazilikában lett volna! Megáldoztam és reggel megáldoztattam a fogolytársaimat. Ez hívő embernek nagyon sokat jelent, erősít a nyomorúságban. Nemcsak a mi barakkunkból, hanem az egész lágerből jöttek hozzám áldozni titokban. Találtam egy kis vazelinosdobozt, azt kitisztítottam, és beletettem az oltáriszentséget. Amikor motozás volt, a dobozt a markomban szorítottam, nem vették észre. Örökké motozás volt, pedig semmink sem volt. A legtöbben alaposan csinálták. A fegyőrök ugyanis rosszul voltak fizetve, és prémiumot kaptak minden szabálytalanságért. A fogolytársaim alumíniumból készítettek egy

icipici keresztet, amit a nyakamban akasztva hordtam. Ugyancsak tőlük kaptam egy feszületet, amit hazahoztam emlékbe. Egy kecskeméti, református fiatalember faragta nekem, igazi műremek! Talált egy vaslemezt, azt három hónapig csiszolta kővel, hogy kése legyen. Aztán egy darab mordoviai nyírfából kifaragta a feszületet, közel négy hónapig dolgozott rajta titokban. Az áldoztató kelyhet az esztergályos műhelyben fusizták nekem. A terítőt egy ukrántól kaptam. Annyiszor mostam, hogy az volt a legtisztább ruha a lágerben, de most a Terror Házában, a gulág-teremben olyan szürkének látszik.

Az Úristen még azt a csodát is megtette, hogy női rabokat tudtam áldoztatni. Férfitábor voltunk, de a ruhagyárban együtt dolgoztam ezerháromszáz női rabbal. Reggel a munkába először mentek a férfiak, utánuk a nők. Este fordítva: először jöttek haza a nők és utána mi, hogy ne találkozhassunk. December egyik napján, a kapu mellett áll egy fogolytársunk, és oroszul kérdezi:

– Van-e köztetek magyar?

Jelentkeztem. Kiderült, hogy ő is magyar ember, Munkács városának tiszti főorvosa. Éppen tíz évi büntetését töltötte. Amikor Kárpátalja újra Szovjetunió lett, ő szerelemből ottmaradt, és feleségül vette a munkácsi kórház orvosnőjét. Vállalta érte, hogy a Harcos Ateista Szövetség főtitkára lesz. A letartóztatása után tudta meg, hogy az az asszony, akit ő mindennél jobban imádott, elvált tőle – egy politikai rabtól ott a beleegyezése nélkül is el lehet válni –, és hozzáment a legjobb barátjához. Ezért rossz lelkiál-

lapotban volt. Annyira összebarátkoztunk, hogy karácsonykor megáldoztattam őt, a harcos ateistát. Azért küldték a lágerbe, hogy a munkásnők szemét vizsgálja. Mivel szabad bejárása volt a női barakkba, megismerte Mária nővért, a bazilita nővért Kárpátaljáról. Mi hárman kitaláltuk, hogy aki a nők közül gyónni, áldozni szeretne, az este álljon a fa alá. Mikor bejöttem a munkából, odamentem a palánkhoz, és annyi feloldozást adtam latinul, ahányan csak voltak. Éjszaka miséztem, és másnap reggel az orvossal elküldtem nekik az oltáriszentséget gyógyszeres papírba csomagolva. A női raboknak ez óriási dolog volt, hiszen sosem láttak papot. Nekünk férfiaknak mindig volt papunk, püspökünk: protestánsok, görögkatolikusok, ortodoxok. Teljes egyházi gyülekezet volt a lágerben.

Másik csodája az Úristennek, hogy ez az orvos általában egy hétig volt egy lágerben, de nálunk ott felejtették április végéig. S addig becsülettel vitte a szentostyát a női raboknak. Május elsején azonban már nem volt ott. Május közepén viszont tizenkét női rab érkezett a tőlünk hatezer kilométerre levő táborból, egy ottani ruhagyárból tapasztalatcserére. Kinéztem magamnak egy fiatalabb, fehérorosz nőt. Megkérdeztem, elvinne-e Mária nővérnek egy levelet. Azt gondolta persze, hogy szerelmeslevél. Az elsőbe még nem mertem betenni az oltáriszentséget, de megszerveztük ezt is. Így még további két hétig minden nap tudtam táv-áldoztatni.

Augusztus 11-én viszont engem szállítottak el. Ezt a női láger raktárosnője, aki lengyel volt, előző este

megtudta, és végigvitte a nőknél a hírt, mint a véres kardot:

– Az atya elmegy!

Nem tudtam semmit, mert külső munkán voltam. Mikor bejöttem, a nők már ott álltak a fa alatt, a női láger kapuja mellett. Éppen egy olyan sztársina volt szolgálatban, akit korábbról ismertem. Mivel teológiailag képzett vagyok, és tudok bűn nélkül füllenteni, azt mondtam neki, ott vannak a honfitársaim, hadd búcsúzzam el tőlük. A mennyországban mindenki a honfitársam... Nem engedte meg, de távolabb ment. Erre odaléptem az asszonyokhoz. Gyónásról nem lehetett szó ilyen rövid idő alatt, de mindenki megbánta a bűneit, és általános feloldozást adtam. Éjszaka még miséztem, és amennyi szentostyát csak tudtam, a megmaradt gyógyszeres papírokba csomagoltam. Reggel ötkor odavezényeltek minket a kapu előtti senkiföldjére. Ahogy ott állunk, látom ám, hogy Mária nővér ébresztő előtt – ami tilos volt, mert szökési kísérletnek minősült! – valamit beszél az őrséggel, és jön felém. Az asszonyok éjszaka kihímeztek egy fehér kendőt a monogramommal: O.P. Ezt a zsebkendőt csúsztatta oda nekem, én pedig ugyanazzal a mozdulattal átadtam neki a becsomagolt oltáriszentséget. Ezek olyan csodálatos pillanatok, amelyeket csak a Jóisten tud teremteni!

Sztálin halála után már elkanászodtam, és vasárnap nappal is miséztem. Az egyik őrbrigád a létszámellenőrzés után átadta a szolgálatot a másiknak, és mivel ők a számolásban nem jeleskedtek, ez néha eltartott egy óráig is. Ezalatt az óra alatt nem volt

fegyőr a lágerben. 1954 Húsvétvasárnapján, ami ott munkanap volt, azt találtam ki, hogy hajnali ötkor összejövünk a kultúrteremben, és húsvéti szentmisét tartunk. Ébresztő előtt tilos volt felöltözve kimenni, ezért hónunk alatt hoztuk a ruhát. A fogolytársaim fából esztergályoztak színes, piros-fehér-zöld vázákat, és az erdőből hoztak barkát. Kis magyar hangulat támadt. Már éppen készítem elő az oltárt, mikor egyszercsak nyílik az ajtó, és bejön két fegyőr. Hirtelen ötlettől vezérelve ékes orosz nyelven azt mondtam nekik:

– A lehető legjobbkor jöttek, vegyenek részt a húsvéti szentmisén! Krisztus feltámadt!

Oroszul: „Krisztosz voszkresz!" Amire a válasz: „Valóban feltámadt!", oroszul: „Voisztinu voszkresz!" Ez a leggyakoribb köszöntés húsvétkor Oroszországban, olyan, mint nálunk az adjon isten. Az idősebb rá is válaszolta, hogy „Voisztinu voszkresz!"

– Az ellenőrző utunkat folytatnunk kell, de nagyon hangosan ne énekeljenek! - mondták és kimentek.

Napokig vártuk a büntetést: több mint húsz magyar ébresztő előtt összejött, ez akkora vétség, amit nem lehet büntetlenül hagyni. Ezért az „összeesküvésért" a rosszul fizetett fegyőrök legalább három hónapnyi fizetést kaptak volna! Eltelik két nap, három nap. Egy hét múlva ortodox húsvét. Egy román pópa énekelt a barakk sarkában a vallásos ortodoxoknak. Elkapták őket és sötétzárkába vitték, a pópát pedig másik lágerbe. Velünk egy hónap után sem történt semmi.

Németh Sándor fogolytársunk, aki saját bevallása szerint 1916-ban látott utoljára templomot, amikor megkeresztelték, odajön hozzám:

– Atya, ezt magyarázd meg Isten nélkül!

– Én már rég leszoktam arról, hogy valamit Isten nélkül magyarázzak. De hogy ezt éppen te mondod, ennél nagyobb örömet nem szerezhettél!

A hajunk szála sem görbült meg. Az Úristen nem engedte, hogy feljelentsenek.

Az, hogy nyolc éven keresztül sikerült miséznem, segített megőrizni a derűt. Azt mondták a szovjet fegyőrök, nem is vagyok igazi pap, mert nincs szakállam és mindig mosolygok. Ők a pópákhoz, a „bátyuskákhoz" voltak szokva. Én viszont egyszerű ember voltam, közel a hívekhez. Nekem nem lehetett összeroppannom, mert akkor ott a kereszténység roppan össze.

VII.

Gulág – őrök és foglyok

A lágerparancsnokok aránylag rendesek voltak. Tudták, hogy élet-halál urai, és ezt mi elfogadtuk. Az egyik lágerben a pékség vezetőjének hiányzott a jobb keze tőből, itt hagyta Budapesten, a Gellért téren. Ezért gyűlölte a magyarokat. Volt egy tizenhat éves kislánya, akit imádott. Egy nyári zivatarnál a gyerek vezetékes rádió mellett ült, belevágott a villám és meghalt. Hogy valami emléke legyen, hozott egy rossz minőségű igazolványképet, fessem le: tündérszép hölgyet varázsoltam. Éjszaka dolgoztam a kultúrteremben mécses mellett. Fel nem tételeztem volna erről a gyűlölködő emberről, hogy milyen tapintatos. Ő volt az ügyeletes éjszaka, de nem jött be, csak ledörgölte a jégvirágot az ablakról, onnan figyelt. Az őröknek szoktak vetítéseket tartani, egyszer megkérdeztem tőle, milyen filmet látott.

– Valami muzsikusról, Mazarról szólt – mondta.

Ez volt a híres Mozart-film.

Egy őrnagy volt a kultúrfelelős abban a lágerben, ahol plakátfestő voltam. Egyszer nagyon morgott, kérdeztem, mi baja.

– Megbetegedett a kislányom, és nem adtak kocsit, hogy bevihessem Szaranszkba.

– Sokat evett a leányka?– kérdeztem.

– Igen.

Január eleje volt, az ortodox karácsonyt ünnepelték.

Amikor a hazafelé tartó szerelvényre felszálltunk, ez az őrnagy kedvesen odahívott magához:

– Azt kérem, ha véleményt kell mondania rólunk, ne felejtse el, hogy én magával mindig jóban voltam.

– Ilyen agyaglábakon áll a nagy Szovjetunió? – gondoltam, de megígértem neki.

Harminchat láger volt a körzetünkben, a 19-es mellett a büntetőzóna. Akiket nem volt elég sötétzárkával büntetni, azokat oda vitték. Egyszer engem is. Állítólag összeesküvést szerveztem azzal, hogy esténként a fiatal fogolytársaim körülálltak, és beszélgettünk. Egy szerelvény végigjárta az összes lágert, begyűjtötte a büntetendőket, voltunk vagy hatvanan. Nem szeretek tolakodni, a sor végén álltam, amikor megérkeztünk. A táborparancsnok, egy jóindulatú fiatal főhadnagy odaintett magához:

– Kak professzia? Mi a foglalkozása?

Mellettem egy lengyel, aki tudta, hogy rajzolok, azt válaszolta:

– Hudozsnyik. Festő.

– Milyen? – kérdezte a parancsnok.

– Portretyiszt – mondtam.

Ez volt a szerencsém, mert egy pillanatig nem voltam a büntetőzónában. Jött másnap a táborparancsnok a tisztjeivel, hogy fessem le. Hozott egy tizenkét tubusból álló festékkészletet és egy dobozfedelet. Teljesen kétségbeestem. Olajjal sosem dolgoztam, csak vízfestékkel. Palettám sem volt, de a szovjet ember találékony. Végülis ablaküvegre nyomtam ki a festékeket. Ecset is kellett. Addigra már tudtam a borz nevét oroszul, az ecsethez borzszőr kellene, de mivel nem találtak, kecskefarokból készült. Most már volt ecsetem, festékem, papundeklim – el kellett kezdenem festeni. Mögöttem álltak a többiek és figyeltek. Állandóan kértem a parancsnokot, hogy ne bóbiskoljon el, hanem tartsa a fejét, és ettől megjött az önbizalmam. Miután már egy órát ült nekem, annyira kifáradt, hogy meg se látta, mi van a képen. Másnap aztán iparkodtam kijavítani, egész használható lett. Kínjában az ember mindent megtanul.

Baranovnak hívták azt a fegyőrt, akit nem szerettünk, mert örökké motozott és gorombáskodott. Az egyik litván fogolytársunk csomagot kapott. Úgy tudták meg a címét, hogy a gazdasági irodában az őrök feleségei dolgoztak – velük beszélő viszonyban voltunk –, egyikük megírta a litván családjának. Nagy ribillió támadt. Behívták a foglyot a parancsnokságra, de nem árulta el a fehérnépet, ehelyett azt mondta: Baranovtól tudták meg a címét. Büntetésből a fegyőrt a konyhára küldték krumplit pucolni. Amikor visszakerült hozzánk, nagyon jámbor lett!

Egy szamojéd csomagban kapott egy üveg fókazsírt. Nem vette le a szájáról, míg ki nem itta, a saját szememmel láttam. Attól féltem, hogy belepusztul, de kutya baja sem lett. Egyszer viszont az egyik ukrán kapott csomagban négy keménytojást. Olyan éhes volt, hogy egyszerre megette – és reggelre meghalt.

Zsuliknak hívták a „láger krémjét", a felső tízezert. Voltak közöttük valódi gazemberek is. Egy huszonháromszoros szovjet gyilkos, aki az utolsó hat gyilkosságát már a lágerben követte el, szeretett mellettem ülni. Kérte, hogy a tükre hátoldalára fessek valamit. Egy huszonháromszoros gyilkosnak nem mertem nemet

mondani, ezért festettem rá egy női képmást. Viszonzásul azt mondta:

– Szeretném neked megköszönni, de semmim sincs. Tudod mit, ha téged valaki bántani akarna, szólj nekem!

Így lett saját testőröm a lágerben.... A négy őrtorony a golyószóróval kismiska volt ahhoz a védelemhez képest, amelyet én élveztem.

Az egyik orosz rab éppen előttem támadta meg a szintén fogoly konyhafőnököt. Egy nadrágba tett téglával verte szét a fejét, szerencsére nem halt meg, de szerteszét fröccsent a vére. Tizenhat ezer kilométer távolságból kapta erre az utasítást – így működött a lágermaffia. Tanúskodnom kellett a parancsnokságon, annyira az orrom előtt történt a dolog. Rá két hónapra egy barakkba kerültünk. Féltem a bosszújától, de aztán elszállították.

A Szovjetunióban nincs karácsony, csak január elsején „jolka", vagyis fenyőfa és „gyed moróz", szó szerint „fagy bácsi", azaz a Télapó. A magyar népszokásban nincs ilyen, nálunk Kisjézus van és karácsonyfa. Összebeszéltünk az egyik lágerben, hogy karácsonyestet tartunk, akármi történik is. Noha december 24-e munkanap volt. Jóban voltam a főnökömmel, akinek volt egy négyesztendős, beteg kislánya. Megkértem, hadd csináljak neki jolkát. Az erdőről hozattam a fogolytársaimmal egy pici fenyőt, papírdíszeket akasztottam rá, ez lett a mi karácsonyfánk is Szenteste. Mind a harminc magyar bedolgozott ebbe a karácsonyba, hoztak egy darabot a kenyéradagjukból. Az ukránoktól kértem egy gerezd fokhagymát, azok min-

dig kaptak a csomagban, bedörzsöltem vele a kenyér héját – ez lett a kolbász. A kenyér beléből kockákat gyártottam, rászórtam a nyakamban hordott havi 12 dekagramm kristálycukor normámból – ez lett a sütemény. Két fogolytársunk szolgálatban volt a villanyfejlesztőn. Ők azzal járultak hozzá az ünnepi esthez, hogy rövidzárlatot csináltak, mire az őrtoronyban kilőtték a színes rakétákat. Csillagszóró helyett tűzijáték lett! Mindenki arra figyelt, és a kutya sem törődött velünk. Imádkoztunk, énekeltünk, gondoltunk az otthoniakra, próbáltuk elfelejteni a nyomorúságunkat. Hirtelen nyílik az ajtó, és bejön egy Sztálin-díjas szovjet költő, Ivan Fagyejevics Szolovjov. Ránk néz, aztán kimegy. Azt hittük, megy egyenesen a parancsnokságra feljelenteni az összeesküvést. Húsz magyar együtt – ez csak összeesküvés lehet, ami a Szovjetunióban a legnagyobb bűn! Másnap találkozom vele, és meghatottan azt mondja:

– Tudod, hogy engem ateistának neveltek. De hogy ti ilyen körülmények között, a hitetek alapján tudtok mosolyogni, ennél nagyobb istenérv nekem nem kell!

Földbe gyökerezett a lábam Isten újabb csodájától, hogy az öröm is lehet istenérv!

Amikor gyengélkedtem, hetes voltam a barakkban. Hoztak egy konzervdobozban fáradt gépolajat, hogy csináljak belőle mécsest. Gondoltam, telefonon tudok viharlámpát rendelni a Vasértből, de mécsest csinálni nem. Egy tizenhat esztendős ukrán fogolytársam elkérte, és öt perc alatt mécsest csinált: kivette a kabátjából a vattabélést, az lett a kanóc, egy faágból

úszót kreált, beletette az olajba és kovakővel meggyújtotta. Ő mondta nekem először, hogy bácsi, „batyka", pedig csak harminc esztendős voltam! Amikor nekem kellett begyújtanom a kályhába, átmentem a másik barakkba, hogy egy kis parazsat hozzak. Az volt a baj, hogy kértem, és nem erőszakoskodtam. Ott guggoltak a szovjetek a kályha körül, mindegyik belémrúgott. Amikor kijátszották magukat, végül adtak parazsat. A szlávokat nem lehet megérteni. Ahogy Dosztojevszkij írja, megölelik az embert, és hátulról beleszúrják a kést.

Ugyanakkor működött a szolidaritás a rabok között. Velünk volt a lágerben egy berlini mérnök az UFA-filmvállalattól. Amikor ezt a környékbeliek megtudták, idehordták a régi, kurblis vetítőgépeiket javítani. Megjavította, de kért filmet a kipróbáláshoz. Behozták a Kaméliás hölgyet, Greta Garbóval a címszerepben. Levetítette nekünk a barakkban – akkor egy kicsit embernek éreztük magunkat...

Sokat beszéltettem a fogolytársaimat, ez segített szellemileg épen maradni. Egyikük tudta Blok költeményeit kívülről. Egy német páncélos tábornok pedig Goethe Faustjának prológusát. Három másik tábornok is volt: Kijev vörös parancsnoka, aki feladta a várost, egy piperkőc román tábornok és egy fehérorosz földbirtokos. Egy kijevi egyetemi tanárt, aki talajmeliorizációval foglalkozott, azért ültettek le, mert a könyvében nem minden lapon szerepelt idézet Sztálintól. Akkor az volt a szabály, hogy minden oldalon idézni kellett a Vezért. Nagyon könnyű volt a Szovjetunióban politikai fogolynak lenni!

Volt egy pajtásom, orvos, moszkvai ember. Olyan nyakkendőben érkezett, amelybe magyarul volt beleírva: „tiszta gyapjú". Szépen beszélt oroszul. A színház, a sport és a nők érdekelték. Ő szervezte meg a színházi előadásokat már a Sztálin halála utáni enyhülésben. Csehov „A medve" című egyfelvonásosát adtuk elő vasárnap szabadidőben. Fejből tudta a híres versenyzők sakkjátszmájának lépéseit, és elmondta az 1936-os belgrádi Fradi-meccs játékosainak nevét. Fantasztikus emlékezőtehetsége volt. Nagyon megbecsültük ezért. Szabályos irodalmi szemináriumokat tartottunk a kis szabadidőnkben. Vigyáztunk, hogy ne váljunk primitívekké. A Kreml főiskolájának az igazgatója például jól ismerte Lenin, Sztálin, Marx, Engels műveit, én viszont ezekben nem voltam tájékozott. Egyszer azt mondtam neki:

– Sajnálom magát, mert egész életét a kommunizmusra tette fel. Én egy téglát sem raktam a kommunizmus épületébe, így könnyebb elfogadnom, hogy rám szakadt, mint magának, aki építette.

Valójában mindenkivel jóban voltam. Az a tizenhat éves ukrán, aki olyan ügyesen csinált mécsest, diák volt, tehetséges fiú. Ha színdarabokat adtunk elő, ő játszotta a női szerepeket. Fejből tudta a Csehov-darabokat. Nagyon szerettem, majdnem megkereszteltem. Sokat beszéltem neki Jézusról, a megváltásról. Amikor születésnapja volt, azt mondtam:

– Tegnap éjjel, mikor miséztem, felajánlottam Istennek, hogy inkább én maradok itt a lágerben, csak te hazamehess!

Akkor elképzelhetetlennek tűnt a dolog, de rá két hétre szabadult...

Ő volt az, aki Sztálin halála után vigasztalt engem. Ez volt az egyetlen nehéz periódusom a lágeréletben. Nagy állami ünnepeken adtak amnesztiát, de csak köztörvényeseknek, politikaiaknak soha! Ez volt az első alkalom, hogy politikaiak is szabadultak. Háromezerkétszázan mehettek haza, köztük olyanok is, akiket 25 évre ítéltek. A mi lágerünkből a hatvannégy magyar közül negyvennyolcan hazajöttek. Én nem. Akkor az volt az érzésem, most becsukódott a kapu, sose szabadulok innen! Az ukrán fiú azzal vigasztalt, ne búsuljak, ha letelik a tíz év, akár harminc kilométeres körzetben is szabadon mozoghatok a tajgában. Valahogy nem ez volt az álmaim netovábbja!

Fantasztikus sorsú emberekkel találkoztam a lágerben. 1995-ben kaptam egy levelet Moszkvából, egy volt fogolytársam írta, Lev Szergejevics Lebegyev, aki ennyi év után megköszönte, hogy segítettem a lelki-szellemi kibontakozását. Együtt dolgoztunk a ruhagyárban, ő volt a laboratórium vezetője. Megkért, meséljek valamit a diplomácia történetéről.

– Minek neked a rabságban a diplomácia története? – kérdeztem.

Elmesélte, hogy a lengyel határtól két kilométerre levő, fehérorosz városkából, Magilovból származik. Az édesapja iskolaigazgató volt, nagy párttag. Ő gyerekként Lenin művein tanult olvasni, de valamit konyított a némethez is. Amikor 1943. június 22-én a németek pár óra alatt elfoglalták a várost, apja Leningrádban rekedt. Édesanyja aknatalálatot kapott,

és elvérzett. Ő maradt ott családfenntartónak a kilencéves, gyerekbénulásos húgával és a hétesztendős öccsével. A német parancsnokság alkalmazta tolmácsként. Miközben csinálta, kezdett neki megtetszeni a nemzetiszocializmus. A nagy kommunistából nagy náci lett tizennyolc évesen. Amikor négy év múlva közeledett a Vörös Hadsereg, belépett az SS-be, és elindult velük Németországba. Észtországban szovjet hadifogságba került – itt kiábrándult a nemzetiszocializmusból is –, de nem árulta el a kilétét. Egy volt osztálytársa azonban megismerte és feljelentette. Csak azért nem ítélték halálra, mert akkor alakult meg San Franciscóban az ENSZ, amelynek csak olyan ország lehetett a tagja, ahol nincs halálbüntetés. Egy olyan diktatúrában, mint a Szovjetunió, egyszerűen felfüggesztették a halálbüntetést arra a kis időre. Ezért kapott 25 évet. Addigra belátta, hogy a kapitalizmus nem jó, a nácizmus nem jó és a szocializmus sem jó. Magyaráztam neki, hogy van ennél jobb: a kereszténység. Szomjas lélekkel fogadta a tanítást. Jól jött, hogy tudott németül, mert oroszul trágárkodni hamarabb tanultam a fegyőröktől, mint azokat a szavakat, hogy kegyelem, megváltás. Négy hónapon keresztül minden nap élesztgettem a hitét. Ezt köszönte meg negyven év után írt levelében, amelyből az is kiderült, hogy később megkeresztelkedett.

A magyarok között voltak érdekes emberek is, például Sági Zoltán ludovikás páncélos főhadnagy. Ezzel a foglalkozásával itt nem sokra ment, de mint volt piarista diák a latintudásával megértette a zsákmányolt orvosságok összetételét. Ezen az alapon be-

épült az egészségügybe. A betegbarakkban először a padlót mosta, aztán lázat mért, később mint vöröskeresztes egészségügyis jött velünk az erdőbe. Amikor tromboflebitisszel kezeltek, ő adott vitamint. Igaz, nem nekem írta ki a nővér, hanem az oroszoknak, de a magyaroknak maguk felé hajlott a keze. Konzultáns főorvosként tért haza - igazi láger-karriert futott be. Később tényleg elvégezte az orvosi egyetemet Marokkóban, és egy spanyol grófi család orvosa lett haláláig.

Legjobban a kárpátaljai görögkatolikus lelkészekkel tudtam beszélgetni, magyar lelkész kevés volt. Mindenekelőtt Vágh József jezsuita páter, akivel együtt ítéltek el, ő is tíz évet kapott. 1953-ban szabadult, évekig egy lágerben voltunk. Zseniális koponya, sokat tanultam tőle, de távol állt a gyakorlati élettől. Az volt a rögeszméje, hogy itt a lágerben bűnben vagyunk, mert a kommunizmust szolgáljuk, ezért nem lehet senkit feloldozni. Én rugalmasabb voltam. Szerintem nem jószántunkból jöttünk ide, és ahogy mi a kommunizmust felvirágoztatjuk, azzal nem sokra mennek. Úgyhogy minden további nélkül feloldoztam a fogolytársaimat. Volt egy érdekes mondása: „az egyszerű ember azt csinálja, amit tud, az értelmes ember azt csinálja, amit kell, a katolikus ember azt csinálja, ami lehetetlen." Nagyon gondolatébresztő mondás, de nem mentünk vele sokra. Mert ott nem azt tettük, amit tudtunk, hanem amire köteleztek bennünket. Én a három diplomámmal például papucsot fontam.

Másik paptársam, Mészáros Tibor veszprémi egyházmegyés pap volt. Remekül bírta a fizikai munkát, bányában dolgozott. Felnéztek rá a fogolytársak, úgy helytállt. A harmadik, Harangozó Ferenc, akinek megírták az emlékiratait „A csendlaki parókiától a szibériai hómezőkig" címmel, szombathelyi egyházmegyés pap volt. Vele együtt jöttünk haza, de a magyar határnál elszakadtunk, mert a jászberényi börtönbe vitték. Csak az 1956-os forradalom alatt szabadult. Amikor elhagyta az országot 1956 november elején, én búcsúztattam. Svájcba került, majd Rómába, Mindszenty József titkára lett.

Együtt ítéltek el Köllei Györggyel, aki akkor kispap volt. Csak az 1953-as szabadulása után lett fölszentelt pap, részt vettem az újmiséjén. 1956 októberében elkezdte szervezni a cserkészetet, ezért a forradalom bukása után még egy évet kapott. Később sikerült emigrálnia.

Böröcz Sándor evangélikus lelkész volt, vele a szabaduló táborban találkoztam. Később megírta az emlékeit „Kiáltás a mélyből" címmel. Ezt még kéziratban olvastam, az első fejezet a letartóztatástól a szovjet határig, a második a szovjet határtól a szovjet határig tartott. Akkor, a kommunista érában szó sem lehetett a kiadásáról. 1991-ben kapok tőle egy dedikált könyvet, ebben már volt egy harmadik fejezet is: 1955-1990. Nagy keserűséggel ír arról, hogy az egyháza nem rehabilitálta. Nekem ez eszembe sem jutott. Nem az egyházam ítélt el, mégcsak nem is a magyar hazám, hiszen a szovjet büntetőtörvénykönyv alapján ítéltek el. Böröcz Sándorral a rendszerváltozás óta együtt tartjuk a gulágos hálaadó szentmiséket

a Szent Imre templomban. Igazi ökumenikus szertartások ezek a hajdani rabok részvételével.

Minden vallás papjaival megtaláltam a közös hangot a lágerben, kivéve a pópákkal – tisztelet a kivételnek. Ők hihetetlenül méltóságteljesek és morózusok voltak, nem mentek, hanem vonultak. Elvárták, hogyha egy ukrán csomagot kap, megkínálja őket. Az egyszerű emberek rendkívüli módon tisztelték őket, ennek gyökerei még a cári időkig nyúltak vissza.

Mi magyarok meghatároztuk, erkölcsileg mit lehet és mit nem. Szigorúan vettük, hogy egymást meglopni nem szabad. De ha valakit kivittek a vonathoz cukroszsákot rakodni, és egy zsák kiszakadt, akkor ott lehetett marokszámra enni.

– Kicsit meg is lehet rúgni azt a zsákot? – kérdezték.

Még ebbe is belementünk. Élet és halál bizonyos dolgokat másképp láttat. Ezek mind a túlélés eszközei voltak.

Háromezerötszáz kilométerre az otthonunktól az volt a legfontosabb, hogyan tudjuk túlélni a nyomorúságot. Közösen megfogalmaztuk a túlélés négy szabályát:

1. A szenvedést nem szabad dramatizálni! Nem szabad panaszkodni, mert attól gyengébb lesz az ember.

2. Az öröm szükséges a túléléshez. Ezért észre kell venni és tudatosan kell keresni az élet apró örömeit.

3. Nem vagyunk tökéletesek, de itt és most kell megmutatnunk, hogy különbek vagyunk rabtartóinknál. Ez mozgósítja az életenergiákat.

4. A negyedik szabály kicsit vallásos: akinek van hová kapaszkodnia, annak könnyebb. Mi hívők, ha a Jóistenbe kapaszkodunk, rájövünk, hogy Ő is akarja túlélésünket.

A négy szabály a beszélgetések során alakult ki – nem én találtam ki –, és áthatotta az egész lágeréletünket.

Senkit nem engedtünk panaszkodni. Azt vallottuk, ha más kibírta, mi sem vagyunk gyengébbek náluk! Az apró örömök felkutatására pedig versenyt rendeztünk. Egész nap lestük az örömöket és este, a káposztaleves elfogyasztása után beszámoltunk egymásnak. Aki a legtöbbet tudta felsorolni, az lett a győztes. A következő fordulóban a győzteseket eresztettük össze. A harmadik forduló győztese lett az olimpiai bajnok. Úgy éltettük, mint egy igazi bajnokot. Volt egyszer valaki, aki tizenhét apró örömöt tudott felsorolni este:

– Gyerekek – újságolta –, ma nem értem rá szenvedni, mert örökké az örömöket figyeltem, és mondogattam magamban, hogy el ne felejtsem.

Ehhez rutin kell.

Ha mínusz húsz fokban motozásnál az őr elfelejtette levenni a vattasapkámat – az már öröm volt, mert nem fáztam meg. Vagy: ma két krumplival több van a levesemben, mint tegnap.

Ha száz százalékon fölül teljesítettünk, akkor kaptunk pluszban egy tíz dekás kenyeret. Mikor terveztem a szabásmintát, ha egy centit tudtam spórolni

az anyaggal, már öröm volt. Szinte mindenki részt vett ebben a játékban. Akik nem – a depressziósok –, azok pusztultak el leghamarabb.

A harmadik szabály a legnehezebb, mert a politikai fogoly mindig ártatlannak érzi magát, akit a gazemberek megaláznak. Ilyen szituációban kell megmutatnunk, hogy különbek vagyunk az őreinknél.

Erre a legjobb példa az volt, mikor aláírattak velünk a szabadulást. Másnap már nem kellett volna bemennünk dolgozni. Éktelen káromkodások közepette jött a bútorgyár igazgatója, hogy őt tönkreteszik, ha ez a hetven ember nem megy be másnap dolgozni. Nem tudja teljesíteni a harmadik negyedévi tervet, és akkor nem kap prémiumot.

– Mi rabok garantáljuk a maga prémiumát – mondtuk a nagyúrnak. – Önként megyünk erre az öt napra dolgozni.

A füle kettéállt a csodálkozástól. Ilyen még nem volt a Szovjetunió negyven éves történetében! Persze feltételeket szabtunk: csak nappali munka, azt a fizetést kapjuk rubelben, amit a szabadok, nem vonhatnak le belőle világítás, szállás címén. Mert ha egy rubelt adtak, 99 kopejkát levontak belőle. Mindenbe beleegyezett. Meghajtottuk magunkat: első nap 160 százalék, másnap 240 százalék, harmadik nap 300 százalék.

– Ezek a koszos magyarok tudnak háromszáz százalékot csinálni, ti meg a nyolcvanat sem éritek el! - mondta az igazgató a szovjeteknek.

A negyedik szabályra rengeteg példát tudok. Már az is kész csoda volt, hogy éjszakánként tudtam

misézni. Isten közvetlenül is megmutatta: azt akarja, hogy túléljük ezt a poklot. 1952-ben például küldött nekünk egy újszövetségi szentírást. Az Északi jeges tenger mellől jött egy szállítmány, tizenegy rab, köztük egy Kalocsa környéki henteslegény. Odahoz nekem egy könyvet, fedő- és hátlap nélkül: egy 1930-as, egypengős, a Szent István Társulat által kiadott újszövetségi bibliát. Elmesélte, hogy mikor három nap sötétzárkát kapott, kínjában elkezdte tapogatni a falakat, és a két fenyőgerenda között ezt találta. Rejtély, hogyan tudta elhozni, hiszen örökké motoztak, de elhozta. Akkor már hatodik éve nem láttam magyar szót, csak cirill betűs plakátokat és a Pravdát. Fantasztikus élmény volt, hogy magyarul tudtunk olvasni! Ívekre szedtük és szétosztottuk egymás között. Nem számított, hogy hitetlen vagy hívő, szomjas lélekkel olvastuk, hiszen magyar szó volt! Hetenként cserélgettük az íveket, úgy, hogy először idézetet kerestünk a túlélés első szabályára, aztán a másodikra, és így tovább. Értelmes dolgokról beszélgettünk – ez segített embernek maradni az embertelenségben.

A holocaustról azt hangoztatják, hogy ahhoz képest a Gulág turistaút volt. Nem volt turistaút – ezt tisztázni kell. Kétségtelen, nem voltak gázkamrák. Nem így pusztították el az embereket, hanem munkaerőnek használták őket. De gázkamra nélkül is ott pusztult a rabok 78,3 százaléka...A Szovjetunióban még mindig ködösítés folyik a számokat illetően. „A Gulág tényekben, adatokban" című, 1991-es magyar kiadvány szerint, amely a Szovjet Belügyminisztérium adatai alapján készült, a lágerekben mindössze 6663 a

„Szovjetunión kívüli nemzetiségű” elítélt raboskodott. Ehhez képest csak Magyarországról harminckét ezer hadbíróság által elítélt embert hurcoltak a Gulágra. (És akkor hol van még a többi náció?!) A magyar foglyok közül huszonhat ezren meghaltak odakint. Ez az elítéltek 78,3 százaléka, ami óriási szám! Hatezer egypárszázan jöttünk haza, most már ezren sem vagyunk. Senkit ne tévesszen meg tehát, ha derűsen beszélek a lágerről, mert nem a borzalmakat hangsúlyozom, hanem a túlélés csodáit. Mindvégig biztos voltam benne, hogy Isten segítségével túlélhetem.

VIII.

Újra Magyarország – szabadulás

1955. szeptember 24-én, a régi liturgia szerint Fogolykiváltó Szűz Mária ünnepén hívattak a parancsnokságra, és aláíratták velünk a repatriálást. Nem a rehabilitációt, nem az amnesztiát, hanem a repatriálást. Aláírtuk, de nem hittük el. Az oroszok azt mondják: szicsász, mindjárt, ez náluk hónapokat jelent. November lett, mire elindultunk. Akkor már a törökök, a franciák, a csehek hazamehettek. Gondoltuk, hogy ránk is sor kerül. Elhatároztuk, olyan hangversennyel búcsúzunk, hogy megsirassanak! Meghívtuk rá a teljes parancsnokságot a családtagjaikkal egyetemben. Színpadot ácsoltunk az ebédlőben, volt ének, villámtréfa, versmondás, bűvészmutatvány, tangóharmonika, balalajka, gitár, kürt – én is szerepeltem –, óriási sikerünk lett! Mi, akikbe mindenki belerúghatott, így tudtunk búcsúzni.

Akkor voltam a nyelvtudásom csúcsán. Odahoztak a lágerünkbe nyolc magyar tábornokot és három tábornagyot, akik elvből nem tanultak meg oroszul. Meg tudtam tenni, hogy olvastam a Pravdát, és kapásból fordítottam nekik. Ma már ilyen szinkrontolmácsolást nem vállalnék... Nem mindenki akart szabadulni a szovjetek közül. Volt olyan rabtársam, aki huszonhat esztendőt töltött a lágerben, már nem tudott volna visszailleszkedni a „szabad" társadalomba.

– Ha kimegyek, attól féljek, hogy megint behoznak? Én itt fogok meghalni – mondta.

Addigra már megtanultam, hogy háromféle szovjet ember létezik: aki volt börtönben, aki most van, és aki ezután lesz.

Azzal a szerelvénnyel, amivel mi jöttünk volna, a németeket vitték, így három héttel később kerültünk haza. Amikor a németeket összegyűjtötték, harminckettőt nem mertek összeereszteni a többiekkel, mert spionok voltak. Karagandában nagy lázadás tört ki Sztálin halála után – egy lengyel ezredes szervezte –, négy láger megtagadta a munkát. A legfőbb szovjet ügyész utazott oda. Állítólag hadonászott a pisztolyával, ami véletlenül elsült, a katonák pedig ezt jeladásnak vették. A sortűzben háromszáztizennégyen haltak meg. Akik életben maradtak, azokat kivitték a hómezőre, ahol egy asztal előtt ültek a német besúgók, és megmondták, ki hogyan viselkedett a lázadás alatt. Ezeket nem lehetett a többiekkel együvé tenni. Közülük hatot a hazaút során meg is öltek – ezt a vasutasok mesélték nekünk. Boldog voltam, hogy ilyen magyar nem volt!

A büntetésembe beszámították a letartóztatástól számított időt. Ha pedig száz százaléknál többet dolgozott az ember, az a napja nem huszonnégy órát ért, hanem huszonhatot vagy harmincat. Így négy és fél hónapot ledolgoztam a tíz évből.

November 9-én indultunk el, november 19-én értünk a régi magyar határhoz. A vereckei hágónál elénekeltük a Himnuszt. Kiadtam a jelszót, hogy új életet kell kezdenünk. Bár fogalmunk sincs, mit kezd velünk Magyarország tíz év után, az biztos, hogy gyűlölet és bosszúvágy nélkül, friss lelkülettel kell hazánk földjére lépnünk. 1345-n jöttünk a vonaton, a jobbik része az enyém volt, de a másik rész hangadója egy Szombathely környéki agronómus volt.

– De bizony legyen a kezemben mégegyszer géppisztoly, a csecsemőnek se fogok kegyelmezni! – mondta.

Ezzel nem értettem egyet.

Kevés őr volt velünk, nem gondolták a szovjetek, hogy erről a vonatról bárki is megszökne! Mellettem a szalmazsákon Kovács Béla feküdt, a Kisgazdapárt főtitkára, aki 25 évet kapott. Jó volt vele beszélgetni tizenkét napig. Tizenegyedik nap értünk Lvovba, ahol odafele is megálltunk. Itt tudtuk meg, hogy az egyik fogolytársunk belázasodott, ki kellett hívni a lembergi katonakórházból a sebesültszállító kocsit. A vonatparancsnok kétségbe volt esve, neki 1345 embert kellett átadni a magyar hatóságoknak – a szovjeteknél a létszám mindig fontos volt. Megálltunk Munkácson is, nem az állomáson, hanem távolabb, nehogy az emberek megtudják, rabok mennek hazafelé. De így is tudták és hoztak pogácsát. Ott hallottuk, hogy a fogolytársunk már a mentőautóban meghalt. Eljött 3500 kilométerről, és pár száz méterre a határtól meghalt – ő volt az agronómus, aki azt a kegyetlen mondatot mondta. Fejbevágó élményt jelentett ez nekünk.

Az egyik fogolytársam meg is szólalt:

– Atya, úgy látszik, nem lehet játszani az Istennel!

Valóban nem lépett hazánk földjére ezzel a gyűlölettel....

November 20-án értünk Nyíregyházára. A géppisztolyos rendőrök sorfala között szinte beloptak minket a lovassági laktanyába. Mellettem Erlich

Géza tábornok, aki ezredes korában itt volt állomásparancsnok.

Két részre osztották a csoportot, az egyik felét Jászberénybe vitték, a magyar börtönbe. Köztük volt dr. Harangozó Ferenc is. Minket az ebédlőbe tereltek: terített asztal, tányérral, késsel, villával, kenyérrel, borral, pincérek szolgáltak fel. Meg voltunk győződve, hogy ez a siralomház, és utána visznek kivégezni. Egy rendőrőrnagy köszöntött bennünket hazánk földjén. Mivel 1955-ben nem lehetett a Szózatot énekelni, indítványozta az Internacionálét, azt meg mi nem tudtuk, mert amikor letartóztattak, még nem volt divatban. Végül a Himnusz mellett döntöttünk. Megebédeltünk, utána mentünk a szállásra, ahol vadonatúj matrac, lepedő, pokróc, hideg-meleg zuhany várt minket – maga a mennyország. Éjszaka még akartam misézni. A ministránsom gróf Batthyány Ferenc volt, a nemrégen boldoggá avatott Batthyány-Strattmann László fia. Együtt jöttünk haza, ő vezérkari századosként egy másik lágerben volt.

Nyíregyházán nem volt szabad senkivel sem beszélnünk. A laktanya el volt kerítve, de csak egy cukorspárgával, mi pedig kerítéskölteményhez voltunk szokva. Ott álltak a rendőrök, tilos volt, de ilyeneket kérdeztünk tőlük:

– Mennyibe kerül most egy kiló kenyér? Mennyibe kerül a villamosjegy? Hogyan lehet Magyarországon szólítani az embereket?

– Nagyon egyszerű, elvtársnak kell szólítani. Talán csak a főtisztelendő urakat nem.

Mindenki nevetett. A rendőr nem tudhatta, hogy egy ilyen áll mellette.

Később rájöttünk, miért volt ez a nagy udvariasság. A magyar rendőrhatóság nem tudta elképzelni, hogy tíz év után a Szovjetunióból jöhet valaki haza feladat nélkül! Nyilván küldjük róluk a jelentéseket....

Az, hogy hazaengednek, az utolsó pillanatig bizonytalan volt. Rendőri riadóautóval vittek ki minket hatunkat az állomásra. Kaptunk egy vasútijegyet, egy tüdőszűrési igazolást, egy húsz forintos bankót, egy zsömlét parizerrel és egy doboz Munkás cigarettát – ez volt a hozományunk tíz év kényszermunka után. Amikor a pénztárnál lepecsételtettük a jegyünket, olyan furcsán éreztük magunkat: se farkaskutya, se géppisztolyos őr, hogyan lehet így élni?!

1955. november 25-e volt. Három órakor, mikor a fapados személyvonat indult, már sötétedett. A Nyíregyháza-Budapest vonal már maga a szabadság. Először oroszul beszéltünk, hogy ne értsenek minket, aztán mégiscsak magyarra váltottunk, mert ha a sötétben lekevernek egy pofont, azt nem nekünk szánják.

Negyed tizenegyre értünk a Nyugati pályaudvarra. Emlékeztem, hogy tíz évvel korábban itt járt a 49-es villamos. Kiderült, hogy még megvan. Az utolsó peronra szálltunk fel az ócska gúnyánkban. A vonaljegy akkor 24 fillér volt, a kalauz nem tudott mindenkinek visszadni a húsz forintosából. Gavallér voltam, hat jegyet kértem. Ketten leszálltak a Rákóczi útnál, ketten az Üllőinél és az utolsó a Gellért téren. Akkor inamba szállt a bátorságom, nem mertem hazamenni. Az édesanyám már 80 éves volt, szívbeteg, sem-

Édesanyám mindvégig bízott a szabadulásomban. A Jóisten megengedte, hogy megvárhasson engem, és még néhány évet együtt tölthessünk

mit sem tudott rólam, ha meglát engem éjnek évadján tíz év után, összeesik. Arra gondoltam, megalszom egy padon a Móricz Zsigmond körtéren, de nem szerettem volna rendőrrel találkozni az első szabad éjszakámon. Az utolsó peronon állt egy ballonkabátos fiatalember, odamentem hozzá:

– Segítsen rajtam, nem merek hazamenni. Tíz évet voltam a Szovjetunió lágereiben, és az édesanyám nem tudja, hogy hazajövök.

Nyújtja a kezét:

– Sághegyi György vagyok, hét évet ültem a Gulágon, 1953-ban szabadultam.

Megöleltük egymást, két szabadult rab a 49-es villamoson. Tökéletesen teljesítette a megbízatását: beszélt az édesanyámmal, felkészítette, hogy a fia egészséges, és rövidesen hazajön. Én akkor már a másik bejáraton át bementem az udvari szobába. Az édesanyámmal szembetalálkoztunk az előszobában. Megviselte a találkozás...

Amíg nem mehettem fel a harmadik emeletre, lent álltam a kapualjban, és megláttam az édesapám névtábláját, ami ennyi évvel a halála után is ott maradt. Jön a lépcsőn egy fiatal lány és kedvesen megkérdezi:

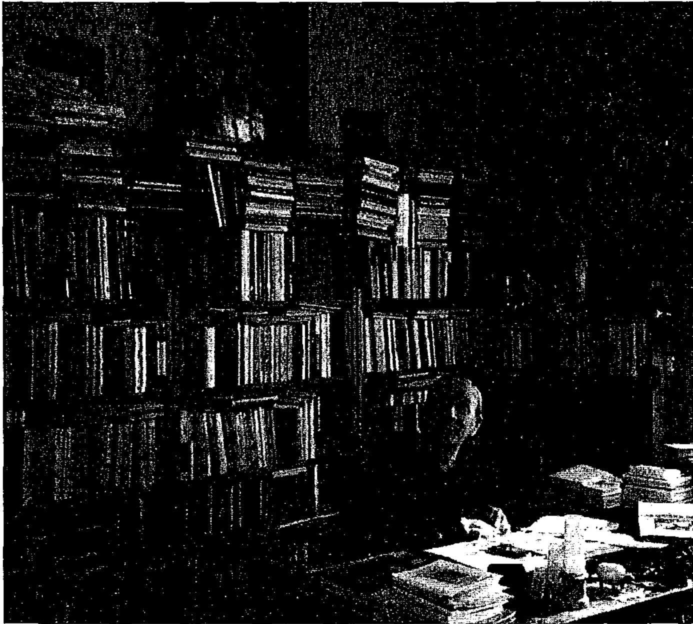
– Kit tetszik keresni?

– Tulajdonképpen saját magamat - mondtam váratlanul.

Rámnézett ijedten – éjjel egy ilyen őrülttel találkozni –, és úgy ment ki a kapun, mintha puskából lőtték volna ki.

Édesanyám nem a Szent Imre templomba járt, mert át kellett volna mennie a Bartók Béla úton, amit nem szeretett, hanem az Ulászló utcai kápolnába. Kevesen jártak oda, ismerték őt és tudták, hogy van egy pap fia a Gulágon. Amikor megjöttem, másnap reggel együtt mentünk el a kápolnába. Nekem is élmény volt újra oltárnál misézni ennyi év után! De a

hívőknek sem volt akármi, hogy az édesanyám fia misézik, akit már elveszettnek hittek – mindenki sírt. Nekem is eleredtek a könnyeim. Abban az időben nagy dolog volt, ha valaki hazakerült a Szovjetunióból!

Ide jöttem haza, a Bartók Béla úti lakásba, ahol ma is élek

IX.

Pesterzsébet – segédmunkás

Első utam Pannonhalmára vezetett. Ide nem kaptam lakhatási engedélyt. Nem kaptam működési engedélyt mint pap és mint tanár sem. Megbélyegzett ember voltam. A félreállított papok általában az egyházi életben maradtak. De én nem akartam részt venni a papi gyűléseken, ahol békepapok elnököltek, nem akartam felolvasni azokat a püspöki körleveket, amelyeket nem is a püspök írt, hanem az Államegyházügyi Hivatal.

Sárközi Pál pannonhalmi főapát azt mondta, álljak meg a magam lábán. Ezért elmentem segédmunkásnak. A Jóisten itt is a segítségemre sietett. Egy fogolytársammal beszélgettem a villamoson, amikor megszólított bennünket egy volt nagyváradi nyomdászlegény, aki nagyon tisztelte Mindszenty prímást. Megkérdezte, találkoztunk-e vele a fogságban.

– Nem, mert mi a Szovjetunióban voltunk – mondtam –, de én munkát keresek.

Telepvezető volt Pesterzsébeten, egy ládagyárban. A két körfűrészgépük közül az egyik üresen állt. Ha elmegyek fűrészgépre dolgozni, akkor hétfő reggel fél hétre jöhetek. Az volt a legfőbb gondom, hogyan fogok hajnalban misézni. Itthon jogom volt misézni, ehhez a főapátomtól és Esztergomból is engedélyt kaptam. Egyszercsak jön egy szociális testvér egy bőrönddel, amelyben Szabó Pius tábori főesperes tábori kápolnája volt: kehely, cibórium, miseruha, márvány ereklyetartó.

– Jobb helye lesz magánál, atya – mondta –, mert ha nálunk házkutatást tartanak, ne találják meg!

(Rá egy hétre valóban házkutatást tartottak náluk.)

Boldog voltam, mert így tudtam idehaza miséz-ni. Hajnali négykor keltem, begyújtottam a cserép-kályhába, miséztem az édesanyám betegágya mellett, és elindultam a munkába.

A hatvanas években vidéken - szinte titokban - gyakoroltam a papi hivatásomat. Őrszentmiklósi elsőáldozók között 1965-ben

1956 elején vagyunk. Arra vigyáztam, hogy az új munkahelyemen mindent tudjanak rólam: pap va-gyok és gulágot jártam. Rosszabb ugyanis, ha később jönnek rá. Zsírládákat gyártottunk a soroksári vágó-hídnak, én ott Olofsson elvtárs voltam. A vezérigaz-gató villanyszerelőként 1919-ben Párizsba emigrált. Mivel tudtam vele franciául beszélgetni, jóban let-tünk. Nem segédmunkásnak számítottam, hanem betanított munkásnak. Volt egy behordóm, egy fiatal lány és egy elszedőnőm, kedves református asszony öt gyerekkel. Nagyon kellett neki a pénz – darabbé-

resként a teljesítményemre kapta a fizetését –, ezért aláírtam, hogy fél évig kétszáz százalékot teljesítek. Noha tudtam, hogy a sztahanovista mozgalom szél-hámosság. A művezetőm akkor végezte az általános iskola hetedik-nyolcadik osztályát, az orosz dolgoza-tait én írtam helyette. Soha nem kérdezte, mennyit dolgoztam, mindig beírta a kétszáztíz százalékot. Ezért 1956. november 7-én, a nagy állami ünnepsé-gen akarták átadni a sztahanovista kitüntetést: a vö-rös csillagot. De 1956-ban nem volt ilyen ünnepség az ismert okok miatt! A darabbéres kategóriából vi-szont kiemelt órabéres kategóriába kerültem, 8 forint 6O fillér volt az órabérem. 1957-ben azonban újra da-rabbéres lettem, és ismét aláírtam a sztahanovista százalékot az elszedőnőm miatt, így augusztus else-jén kaptam volna meg a vöröscsillagot.

De június 24-én saját hibámból levágtam az egyik ujjpercemet. Belekaptam a fűrészgépbe, nem elölről, mert ott védőszerkezet volt, hanem hátulról. Az egyik ujjamat levitte a gép. Akkor csak egy ütést éreztem, és láttam, hogy az ujjam fele hiányzik. Az elszedőnőm találta meg a csonkot a fűrészporban. Teherautóval vittek a Magdolna kórházba, a Fiumei útra. Éppen egy női sebész volt szolgálatban, tréfál-koztam vele, hogy olyan ujjat fog operálni, ami fel van szentelve. Kiderült, hogy a testvére bencés diák volt, egy osztállyal fölöttem járt. Novokainnal végezte el a műtétet, nem altattak el. Sokáig kellett kötözésre jár-nom. Az SZTK-ban azt tanácsolták, sürgősen men-jek el a fűrészgépről, mert a többi ujjamat is levágom.

A munkahelyemen fegyelmit kaptam, mert hat hétre kivontam magam a népköztársaság munkaerő-gazdálkodásából. Az indoklás szerint: „A vizsgálat megállapította, hogy a kartárs megfelelő elméleti és gyakorlati baleseti oktatásban részesült, a balesetért a felelősség kizárólag a kartárs személyét terheli... fenti cselekedetével fegyelmi vétséget követett el, mivel egészségét veszélyeztette, nem beszélve arról, hogy balesete következtében munkakiesés állt elő, ami a vállalati termelés folyamatosságát zavarta. Jelen fegyelmi határozatommal, melyet többek között nevelő célzattal hoztam, módot kívánok adni a kartársnak arra, hogy a jövőben fokozott figyelemmel járjon el munkája végzésében, nem feledve azt, hogy a szocializmusban legfőbb érték az ember.... Zsiradékforgalmi Vállalat igazgatója, 1957. szeptember 27."

1956. október 23-án reggel a fűrészgépen dolgoztam, mikor munka közben kósza hírek jöttek. A csepeli munkásságtól kaptunk félóránként jelentést, hogy a belügyminiszter betiltotta a tüntetést, azután pedig engedélyezte. A fiatalok az üzem egyik teherautóján a Bem térre mentek. Én hazajöttem, mert este egy imacsoportban kellett volna előadást tartanom. Elmentem az ifjúsági csoporthoz, de nem jutottam szóhoz, mert a rádión Gerő Ernőt hallgatták. Fel voltak háborodva pimasz beszéde miatt. Másnap kijárási tilalom volt, de senki sem vette komolyan. Mindenki kint volt az utcán. Az unokabátyámmal mentünk a Bartók Béla úton, akkor még üzemelt a Bartók mozi. Találkoztunk egy szovjet tankoszloppal, a Kosztolányi Dezső tér felől jöttek. Nem tűntek vészedelmeseknek, nyitva volt a tetejük. Az elsőben egy orosz őrnagy állt, és azt kérdezte:

– Hol a parancsnokság?

Mondtam oroszul, hogy nem tudom, de ha a Bartók Béla úton előre mennek, a belvárosba jutnak. Éppen jött két rendőr, már nem volt csillag a sapkájukon. Tőlük kérdeztem, hova küldjem az oroszokat. Amit azok válaszoltak, nem fordítottam le, mert nem tűrt nyomdafestéket.

A következő napokban már lövöldözés volt. A Móricz Zsigmond körtéren barikádokat emeltek, és ávósokat akasztottak. Jött egy teherautó, hogy aki akar, menjen a parlament elé. Pillanatok alatt megtelt. Ez október 25-én történt, a véres csütörtökön. Később ott jártam, és láttam, hogyan lapátolták a hullákat. Emeletnyi magasságban volt egy női cipő, és benne a láb, de csak bokáig...

A Bocskai út sarkán volt a régi piac. Karfiolt hoztam a családnak, hogy legyen valami ennivaló, mert nem voltunk felkészülve, még kenyerünk sem volt. A lakásablakból láttam, hogy jön egy teherautó, kenyeret hoz faluról. Megállt a Fadrusz utca sarkán, és kezdték osztani. Az utcán lévők kapkodták a két kilós vekniket. Az utolsót egy fiatalember kapta el, jött futva egy hölgy, de annak már nem jutott. Saját szememmel láttam, hogy a fiatalember a két kilós kenyeret a térdén eltörte, a felét odaadta az asszonynak. Azokban a napokban megváltozott a légkör...

Október 24-én mentem a Fadrusz utcán és láttam, hogy a Gellérthegyen, az irgalmasok székházának tornyáról verik le a vöröscsillagot, amelynek a

helyén valamikor kereszt volt. Mindenki megállt az utcán, és elénekeltük a Himnuszt. Tudtuk, hogy ez forradalom, nem is volt kétséges.

A vágóhíd kis kapacitással, de működött, ezért a ládagyárnak is termelnie kellett. Kimentem Pesterzsébetre, a munkahelyemre. A Boráros téren vártam, hogy valamire felszálljak Soroksár felé. Egyszercsak egy idegen ember elújságolja, hogy abban a házban, ahol ő lakik, most dobták ki az ávóst a negyedik emeletről. Azt kérdeztem:

– A maga dolga az igazságszolgáltatás?

Ugyanakkor az Üllői úton láttam a forradalom alatt, hogy tíz ember kísér valakit, akinek a nyakában tábla: „Kirakatot raboltam!" A Lánchídnál, az Alagút előtt, az asztalon egy skatulya volt: „Adakozzunk az események áldozatainak." Nem őrizte senki, pedig tele volt pénzadományokkal...

November 1-ére és 2-ára Dunabogdányba hívott dr. Kisberg Imre püspök úr, aki büntetésből ott volt plébános, mert nem tette le a hivatali esküt. A káplánja az a Köllei György volt, akivel együtt ítéltek el. 1956-ban otthagyta Dunabogdányt, bejött Pestre cserkészetet szervezni. A püspök úr üzent, hogy a halottak napi ünnepekre menjek segíteni. Bementem a vezérigazgatómhoz, akivel franciául társalogtam, hogy két napig nem jövök.

– Van egy hivatalos autóm, Simca, menjen azzal – mondta.

Így is lett, Dunabogdányba a vezérigazgató kocsijával és sofőrjével érkeztem meg....

Én mondtam a nagymisét november elsején, a püspök úr orgonált, aztán lejött áldoztatni. Akkor még áldoztatórács volt, középen összetalálkoztunk, és odasúgta nekem:

– Áldoztass egy kicsit gyorsabban!

Később elárultam neki, azért áldoztattam lassan, mert famunkás lévén tele volt szálkával a kezem.

November 2-án a reggeli mise után jöttem haza a termelőszövetkezet egyik káposztás teherautóján. Édesanyám azzal várt, hogy valaki keresett, vegyek részt egy most alakuló pártban. Elmentem a Magyar utcai irodájukba, ahol egy fiatalember kezdte mondani:

– Nekünk katolikusoknak össze kell fognunk, ne legyen az, ami a Horthy-érában volt, hogy a legfőbb helyeket a protestánsok foglalják el.

– Te jóságos ég, most ez a legfőbb problémátok?! Mikor az ország jövőjéről van szó?

Egyszerűen sarkon fordultam és eljöttem. Ez volt a szerencsém, mert ha rákerülök a listájukra, akkor letartóztatnak. Újra kezdhettem volna a börtönéletet, és az egész 56-os forradalmat a nyakamba varrták volna.

November 4-e váratlanul ért minket. Az emberek a forradalom alatt közelebb kerültek egymáshoz. A házunkban a lakástulajdonosok mind vállaltak valamit, és mint egy kommunában, mindent elosztottunk. Az unokabátyám mint a malmok revizora, lisztet szerzett, én arra vállalkoztam, hogy tejet hozok a ház gyerekeinek. Kelenföldön, a tejipari központban dolgozott egy rendtársam. Vittem egy húsz literes kannát a vállamon, és hoztam a tejet. Vasárnap

reggel, november 4-én is a tejjel jövök visszafelé, amikor látom, hogy a Bartók Béla út egyik üres telkén már be van ásva két szovjet löveg. Lőtték Budapestet – szörnyű volt. Miséztem a lakásban, a fél ház feljött hozzám. A padláson találtunk egy láda kézigránátot, azt titokban a Feneketlen tóba dobtuk, nehogy az oroszok megtalálják nálunk. A tankok már a Kosztolányi Dezső téren álltak – ezek már nem barátságosan jöttek. A szűk Fadrusz utcától féltek, ezért egészen odáig jöttek, ahol most a 72-es végállomása van. Onnan lőtték a körteret, ahol még álltak a barikádok. Hétfőn délután le kellett mennünk az óvóhelyre, a házunk is belövést kapott. Aztán minden elcsendesedett. Éjjel két óra tájban azt mondták a lakók, meg kellene nézni, áll-e még a házunk. Én voltam erre a legalkalmasabb, mert annyi mindent átéltem már. Koromsötétben tapogatózva és négykézláb jöttem végig a harmadik emeleti függőfolyosón. A lakásban kinyitottam az ablakot, és láttam a tankokat, amelyek előrementek a moziig. Már kikerültünk a tűzharcból. Akkor a többiek is feljöttek a pincéből. Másnap laposra tiport katona hulláját találtuk az úton, átmentek rajta a tankok. Akkor már tudtuk, hogy mindennek vége...

November 6-án felvettük a munkát, nálunk az üzemben nem volt sztrájk. A boltok lassan kinyitottak, de ebek harmincadján volt minden. Élesztőt Soroksárról szereztem, hogy kenyeret tudjunk sütni. Ittuk a feketekávét, amit még a Szovjetunióból hoztam az utolsó havi önkéntes munkám béréből, és hallgattuk a híreket a rádióban.

Harminchárom év után találkozhattam újra a nővéremmel, aki apáca volt Pressbaumban

A gyártelepen semmi atrocitás nem történt. A forradalom alatt a szakszervezeti főnöknő készítette a magyar kokárdákat. Azokban a napokban Olofsson úr voltam számára. Januárban aztán, a munkásgyűlésen már munkásőregyenruhában jelent meg, hatalmas pisztollyal az oldalán – változtak az idők. Azt mondtam neki:

– Magácska el se tudja képzelni, milyen szép! Olyan, mint egy karácsonyfa.

Nagyot nevetett a bókon, mert annak vette....

X.

Frankel Leó út-Budakeszi – mosodás

A balesetem után azt tanácsolták, hogy az ORFI-ban mindig szükség van betegszállítókra. Jelentkeztem. Épp jött a személyzetis a folyosón, amikor bekötött ujjal odamentem hozzá:

– Bencés tanár vagyok, tíz évig a Szovjetunióban voltam fogoly, a fűrészgép levágta az ujjamat, állást keresek.

– Ilyen rövid életrajzot még nem hallottam soha – nevetett.

Bementünk a gazdasági igazgatóhoz, aki fel is vett betegszállítónak – abban az időben csupa deklasszált elem dolgozott ott –, hatszáz forintért. Mivel korábban sztahanovistaként ezerszázat kerestem, nem voltam elragadtatva az ajánlattól. Közben állandóan szólt a telefon. Kiderült, hogy a mosodavezetői állás éppen megüresedett. Ha elvállalom, akkor ezer forint fizetést adnak.

– Nem arról álmodtam, hogy mosodás legyek – mondtam –, de garantálom, hogy egy év alatt leteszem az összes vizsgát.

Az ORFI Frankel Leó úti épületében akkor 28OO ágy és hat műtő volt. A mosodában heten dolgoztunk, havi negyven mázsát tisztítottunk. Amikor tizenkét év múlva eljöttem onnan, akkor már huszonkilenc munkatársam volt, és négyszázhatvan mázsát végeztünk havonta.

Bennünket Pannonhalmán úgy tanítottak, ha valamit csinálunk, akkor azt száz százalékosan csináljuk. Mosodásként beszereztem a német szakkönyveket, és letettem a szakmunkás és művezetői vizsgát a tisztítószakmából. Amikor egyszer vizs-

„Mosodavezető úrként" az Orfiban, ahol tizenkét évet töltöttem

gáztam, éppen az egészségügyi miniszterhelyettes volt az elnök. Másnap találkozott az ORFI főkönyvelőjével:

– Tegnap a mosodavezetőtök volt nálunk vizsgázni. Az az átlagosnál intelligensebb ember!

Fogalma sem volt, ki vagyok. Az ORFI-ban persze mindent tudtak rólam, a mosodavezető úrról, mert itt az voltam. Tudták, hogy pap vagyok, tudták, hogy rab voltam, de azt is tudták, hogy mindent tudok a textiltisztításról. Ezért meghívtak az Egészségügyi Minisztérium műszaki tanácsába. Egyszer pedig megbíztak a Kútvölgyi úti kórház mosodájának felújításával két millió devizaforint értékben. A Kútvölgyi volt a pártkórház. A földszinten délszaki növények és a legújabb műszerek, de a föld alatt, ahol a mosoda volt, a nyomorok nyomora. Kétségbe voltam esve, mosodában tudok dolgozni, de mosodát építeni nem az én dol-

gom. Borzasztóan ódzkodtam a feladattól. Most jön a Jóisten segítőkeze, amit nem mindig veszünk észre. Kiderült, hogy a hétemeletes épület bauxitbetonból épült, ezért négy emeletet le kellett bontani. Ezzel befejeztem a munkámat, de közben jóban lettem az ottani gazdasági igazgatóval. Háromnegyed év múlva levelet kapok egy rendtársamtól, a fertődi plébánostól, hogy az állami gazdaság igazgatója, Porpáczy Elemér, Kossuth-díjas, templombajáró ember bent fekszik a Kútvölgyiben gégerákkal. Menjek be, mert senki nem hív hozzá papot. Most jött jól, hogy szabad bejárásom volt a pártkórházba. Meglátogattam a gazdasági igazgatót, és hanyag eleganciával azt mondtam:

– Kedves barátom fekszik itt a sebészeten. Megnézhetném?

Rögtön elvitt a főorvoshoz, akit a fehér köpenyem megtévesztett:

– Rosszkor jött kolléga úr, most morfiumoztuk a beteget. Jöjjön vissza délután négykor!

Igenám, de soha életemben nem láttam Porpáczyt. Ha egy több ágyas kórterembe visznek, nem ismerem meg. Itt is segített a Jóisten. Négy órára betolták az ágyát a kötözőbe, ahol egyedül voltunk. Gyónt, felvette a betegek szentségét, és minden módon segítségére lehettem. Hosszú lelkipásztori munkásságom alatt kevés olyan őszinte boldogságot tapasztaltam, mint ennél az embernél, aki négy nap múlva meghalt. Nem csodálatos a Jóisten? A mosoda átszervezéssel készítette elő, hogy azon a napon ide bejuthassak.

A mosodában egyszer meglátogatott Legányi Norbert, a főapátom. Mondtam neki, mennyire bánt, hogy ebben a kórházban meghalnak emberek anélkül, hogy mellettük lennék. Csak titokban hívott egy-két vallásos főorvos, hogy adjam föl a betegek szentségét. A nővérek sosem árultak el. A főapátom megnyugtatott, hogy nem kórházlelkész vagyok, hanem mosodavezető, ne legyen emiatt lelkiismeretfurdalásom.

A beosztottaimmal emberként bántam. Hívat egyszer a gazdasági igazgató és fegyelmit helyez kilátásba, mert a dolgozóim a mosodában reggeliznek. Ugyanakkor Szabó Zoltán, az akkori egészségügyi miniszter felesége a xerológiai laboratóriumban reggelizett. Kénytelen voltam azt válaszolni, hogy akkor neki is adjon fegyelmit! Szombaton délig dolgoztunk. Huszonkilenc dolgozóm volt, két férfi a gépeknél, a többi nő, akik munka után rohantak bevásárolni. Emberségből megszerveztem, hogy egy dolgozót felmentek, az mindenkinek bevásárol. Úgy dolgoztak az embereim, mint a kisangyalok, mert tudták, hogy nem kell sorbanállni a közértben. De a boltban észrevették – ORFI-s köpenyben ment ki –, és feljelentették. A gazdasági igazgató, aki korábban kisgazdapárti propagandista volt, figyelmeztetett, hogy ehhez nincs jogom.

– Iparkodom megoldani a dolgot – mondtam.

Meg is oldottam: nem ORFI-s ruhában küldtem ki, hanem civilben és egy másik boltba. Amikor tizenkét év után a gazdasági igazgató átkerült a Korányi TBC Szanatóriumba, átcsábított magával. Nem vagyok vándormadár, ez a két munkahelyem volt összesen az egészségügyben. Pedig kétszáz forinttal

kevesebbet kaptam, de harminc százalék veszélyességi pótlék is járt, így 2600 forint lett a fizetésem 1969-ben. Nyolc évem volt még a nyugdíjig, akkor az utolsó öt év számított. A Korányiban fertőző részleg voltunk, de mindössze két zuhanyozó működött huszonhét embernek. Nehéz körülmények között dolgoztunk. Az új helyemen a személyzetis megkérdezte, mit csinálok a dolgozókkal, hogy hét óra után két perccel már működnek a motorok.

– Ez az én titkom – válaszoltam.

A Korányi Szanatórium Budakeszi határában volt, az asszonyok a faluból jártak be dolgozni. Azt mondtam, hogy hét óra előtt öt perccel mindenki itt legyen. De ha elvégezték a munkát, akkor hazamehetnek korábban, nem a kapun, hanem a kerítés mellett.

Ebben az időben készült rólam Téglásy Ferenc vizsgafilmje, amely nem került bemutatásra. A portréfilmemet viszont, amelyet szintén ő forgatott, a rendszerváltozás évében műsorra tűzte a magyar televízió

Ezt persze nem árultam el a személyzetisnek. Annyira összemelegedtem a mosodás dolgozóimmal, hogy minden névnapot megünnepeltünk hetedhétországra szóló ünnepséggel. Akkor is nagy ünnepséget csaptunk, amikor nyugdíjba mentem 1977-ben. Festettem egy vázát mindenkinek a nevével, azt adtam ajándékba. A nyugdíjam azért lett kevés, mert csak huszonegy év munkaviszonyom volt, a „bűncselekmény" előtti évek nem számítottak.

Az utolsó három évben megnyertük a munkaintenzitási versenyt. Akkor ez volt a sztahanovista verseny utóda. Ezért megsúgták, hogy miniszteri elismeréssel megyek nyugdíjba. Jött az április negyediki ünnepség, majd a május elsejei, nem kaptam meg. Elröstelltem magam, nem tételeztem föl, hogy ilyen tapintatosak, nem vörös ünnepen adják át, hanem a Semmelweis-napon, június elsején. De akkor sem kaptam meg. A szakszervezeti bizalmi utánajárt, mi van a háttérben. Kiderült, hogy a személyzetis, aki a Fehérvári úton lakott, egyszer kíváncsiságból bement a Szent Imre templomba, és meglátott engem prédikálni. Rögtön kihúzta a nevemet a listáról. Ez ugyanaz a személyzetis volt, aki könyörgött, hogy maradjak.

– Mit kívánok? – kérdezte.

– Amit én kívánok, azt maguk úgysem tudják megadni: emberséget és igazságot. Ez nincs a maguk raktárában.

Nem esett jól neki, dehát világéletemben szókimondó voltam.

Tudtam, hogy megbélyegzett ember vagyok az akkori magyar világban, tehát vigyáznom kell, ha valakivel kapcsolatot teremtek. Amikor mosodavezető voltam, egyszercsak idézést kapok a Zsombolya utcai rendőrségre, szombaton kilenc órára. Nem volt szabad szombat, el kellett kéredzkednem. Mondom a munkatársaimnak, fohászkodjanak, hogy ki is jöjjek onnan. A második emeleten egy alezredes és egy főhadnagy várt. Azzal kezdik:

– Ön most nem a rendőrségen van, hanem a Belügyminisztérium biztonsági szolgálatánál.

Nem nyugodtam meg. Azt gondoltam, hogy Pannonhalmán valami „összeesküvést" lepleztek le. De addigra már dörzsölt voltam, olyasmit nem mondtam, amit ne tudnának és neveket a világért sem. Két és fél órát faggattak. Az alezredes tájékozott volt egyházi ügyekben, a főhadnagy meg arra volt kíváncsi: kivel találkozom és levelezek. Megkérdezték azt is, hogyan tartom meg a szerzetesi fogadalmaimat.

– Ez nem titok – mondtam.

A szegénységi fogadalom: egyszerűen élek, tíz éve nem voltam moziban, nem kértem fizetésemelést. Engedelmességi fogadalom: amikor hazajöttem, nem kaptam Pannonhalmára lakhatási engedélyt, ezért édesanyámnál lakom. A pikáns kérdés a tisztasági fogadalom volt: 59 éves vagyok, ha eddig nem nősültem meg, most már nem veszítem el a fejem. Erre elengedtek a rendőrségről.

Ez 1965. június 4-én volt. Szeptemberben levelet kapok Pannonhalmáról, hogy menjek fel, mert vettek egy német mosógépet. Ott aztán mindent megtudtam. Akkor nem volt főapátunk, csak kormányzó perjelünk, Monsberger Ulrik. Az egyik bencés Rómából elfelejtett

hazajönni, ezért nem volt bölcseletszakos tanára a szemináriumnak. Monsberger megtudta, hogy egyedül nekem van diplomám bölcseletből. Az Államegyházügyi Hivataltól kellett engedélyt kérnie, hogy mosodásból főiskolai tanár lehessek. A Hivatal átszólt a „szomszéd fellegvárnak", a Belügyminisztérium biztonsági szervének. Ezért hívattak be a Zsombolya utcába. Arra lettek volna kíváncsiak a belügyesek, milyen árat fizetek azért, hogy főiskolai tanár lehessek. De mivel rájöttek, hogy alkalmatlan vagyok a besúgásra, nemet mondtak a tanárságra.

Nem kaptam rendőri felügyeletet. Lehet, hogy megfigyeltek, de nem vettem észre. Vágh páter mesélte, hogy őt állandóan követték. Egyszer egy mellékutcában behúzták egy autóba, elvitték a külvárosba, és ott kitették. Velem ilyesmi nem fordult elő. Csak a rendszerváltozás után értesültem a „labda" fedőnevű akcióról. A Történeti Hivatal küldte el nekem a BM III. Főcsoportfőnökség III.Csoportfőnökség 2b alosztálya ügyiratának másolatát „Szigorúan titkos" felirattal, amely tele van pontatlanságokkal, még a hazajövetelem dátuma is hibás:

„Nevezett bencés paptanár volt, 1946-ban kezdeményezője volt a szovjet katonák elleni terrorakciónak, valamint hozzájárult fasiszta röpiratok előkészítéséhez. 1946 szeptemberében a Szu. Kat.Törvsz. 1O év szabadságvesztésre ítélte. 1956-ban jött haza. Hálózati jelentéseink alapján 3e „labda" rendszabály adatai szerint nevezett rendszerünkkel szemben továbbra is ellenséges magatartást tanúsít, illegális ifjúsági csoportokkal rendelkezik. Aktív kapcsolatot tart fenn volt börtöntár-

saival. Tevékenységének további ellenőrzése céljából 1963. IX. 16-án Figyelő dossziét nyitottunk... A fentiek alapján javaslom nevezett Figyelő-dossziéjának fenntartása mellett alapnyilvántartásban való tartását. Zalai Emil rendőrőrnagy, Bozsik László rendőrfőhadnagy, Geréb Sándor rendőrőrnagy."

Ezek szerint valaki mégiscsak rám volt állítva. Jellemző a naivitásomra, hogy nem vettem észre. Hadifoglyoknak minősültünk, ezért titokban kellett tartanunk a szovjet élményeinket. De mi nem voltunk hadifoglyok! Más a hadifogoly, más a malenkij robot és más a Gulág. Gulágra az kerül, akit hadbíróság ítél el. Engem a megszálló szovjet hadsereg budapesti hadbírósága ítélt el, de volt ilyen Pozsonyban és Badenben is. Találkoztam olyan magyar fogolytársammal, akit innen vittek el, Badenben ítéltek el, és onnan került a Szovjetunióba. Sokan hallgattak az élményeikről, én nem. Ha szóbakerült, sosem tagadtam, hogy felszentelt pap vagyok, és tíz évet töltöttem a Gulágon. Az volt a véleményem, hogy úgysem lehet eltitkolni. Vagy így fogadnak el engem, vagy sehogy!

1966-ban az édesanyám befeküdt az ORFI-ba egy kis roborálásra, akkor még ott dolgoztam. Mikor hazajött, összetette a kezét:

– Ne vigyetek többet kórházba! Úgy érzem, amit a Jóisten kívánt tőlem, azt megtettem. Az uramat eltemettem, a lányomat apácának, a fiamat papnak adtam, sőt meg is vártam a hazatérését. Engedjetek meghalni!

A nevenapja szeptember 26-ára esett. Heten összejöttünk, hogy ünnepi vacsorával köszöntsük. Szereztünk kacsasültet, ami nagy dolog volt. Éjszaka

édesanyámnak erős hasi fájdalmai támadtak, azt hittem, a zsíros vacsora ártott meg. Hajnalban telefonáltam a Fehérvári úti SZTK-ba, kijött egy fiatal orvos:

– Bélcsavarodás. Ezzel kórházba kell menni.

Telefonált a mentőknek. Azon imádkoztam, hogy az ORFI legyen az ügyeletes – az volt. Az adjunktus még a hordágyon megvizsgálta, és odasúgta nekem, szó sincs bélcsavarodásról. Megállapították, hogy a vesével van baj. Az urológia főorvosa, dr. Simonyi Attila az édesapám tanítványa volt. Rögtön infúziót és katétert kapott az édesanyám, de sokat nem tudtak segíteni, mert a veseszövet kezdett romlani. Ott tartották az urológián, majd áttették egy másik osztályra. Hat hónapig bent feküdt, de nem lehetett tovább ott tartani. A Péterfy Sándor utcai kórház Benczúr utcai speciális részlegébe került, ahová a várakozási idő több hónap. De egy hét múlva jön a távirat, hogy 1967. március 8-án fogadják az édesanyámat. Odamentem én is a mentővel, fehér köpenyben, kórházi gallérral, lerítt rólam, hogy „kolléga" vagyok. A főorvos megkérdezte:

– Nem volt pedagógus a családban?

– Én is az vagyok, meg az édesapám is.

– Az osztályfőnököm volt.

Így került az édesanyám egy háromágyas kórterembe. Nagyon beépültem oda. Munka után öttől nyolcig mindig nála voltam. A nővérek elfogadtak, mert segítettem. Édesanyám ágyát rendbehoztam, etettem, sétáltattam. Mindenki szerette, „kismaminak" becézték. Megnyugvás volt, hogy minden áldott nap nála lehettem. Augusztus 19-én volt a nyolcvanhatodik

születésnapja. Aznap vittem paprikáscsirkét, amit nagyon szeretett. De azt mondta:

– Fiam, olyan fáradtnak érzem magam. Tedd be a jégszekrénybe, majd megeszem máskor.

Ez vasárnap volt. Hétfőn vittem egy őszibarackot, az se kellett. Akkor már kezdtem aggódni. Telefonáltam Pannonhalmára, hogy imádkozzanak érte. Mindennap megáldoztattam, csütörtökön is. Pénteken már nehezen nyelt. Szombaton nagyon melege volt, és olyat mondott, amit nem értettem:

– Mit csinál a dalai láma?

Különben minden szava tiszta volt. Vasárnap már nehezen lélegzett, nem tudott beszélni. Este nyolckor hazaküldtek, és fél tizenegykor édesanyám befejezte a földi pályafutását.

A Jóisten most is megsegített. Még szerdán telefonált az egyik iskolatársam, hogy Újvidékről jött egy baráti házaspár a tizennégy éves fiával, akit fel kellene készíteni a vasárnapi elsőáldozásra.

– Hogy tudok előkészíteni egy gyereket szerdától vasárnapig?!

– Tudja a katekizmust. Az édesanyja gyakorló katolikus, de a papa nagy kommunista. A Tito-érában három hónapig börtönben volt a sztálinista nézetei miatt. Ezért nem lehet ott elsőáldozó a gyerek.

Elvállaltam. Minden áldott nap ott voltak nálam, reggeltől estig arra kellett gondolnom, hogyan készítsem fel a kisfiút. Ezt azért küldte a Jóisten, ne foglalkozhassak azzal, hogy az édesanyám haldoklik. Szombaton este beállított az édesapa is, a Párttörténeti Intézet igazgatója, nagy kommunista, én meg

gulágos, éjjel kettőig beszélgettünk. Az apa másnap eljött a fia elsőáldozására a Thököly úti templomba. Aznap este halt meg az édesanyám. A Jóisten tökéletesen elrendezi a dolgokat.

XI.

Szent Imre templom – újra pap

A papi hivatást sokáig csak titokban gyakoroltam. Először a Thököly úti volt domokosoknál miséztem, ahol senki sem ismert. Hívtak vidékre is a Kalász Szövetség rendezvényeire. A katolikus lányok és asszonyok szerveződése 1985-ben indult újra, akkor a kalász-vezetők már nagymamák voltak, a kiskalászosok pedig unokák. Közben kimaradt egy generáció. 1936-tól, a Kalász-mozgalom megalakulásától vettem részt a munkájukban. Az alapító Lutzenbach Rita bárónő teljes vagyonát arra áldozta, hogy támogassa a magyar népművészetet, néptáncot, a falusi hagyományokat. Ma is ez a céljuk. A „tíz falu-egy asztal" a legismertebb rendezvényük. Tíz falu összejön, pikniket rendeznek, főznek, beszélgetnek, imádkoznak. A tevékenységük főként a plébániával kapcsolatos: templomtakarítás, oltászdíszítés, zarándoklat-rendezés, körmenet-szervezés. Nem politikai, civil szerveződés.

1975-ben kezdtem kisegíteni a budai Szent Imre templomban, először csak név nélkül. Az Isten jött segítségül, mert Kozma György, a káplán kint maradt nyugaton.

– Maradj nálunk, kevés az ember – kérte Szabó Géza, az akkori plébános.

Aztán maradtam akkor is, amikor új káplán lett. Szabó Géza, aki most a Szent István Bazilika plébánosa, felkészült rá, számon kérhetik, hogy működni enged egy megbélyegzett embert. Erre végül nem került sor. Nem lettem soha kinevezve a Szent Imre plébániára, csak úgy „becsúsztam". Amikor nyugdíjba mentem, a plébános úr azt mondta, nehogy valami

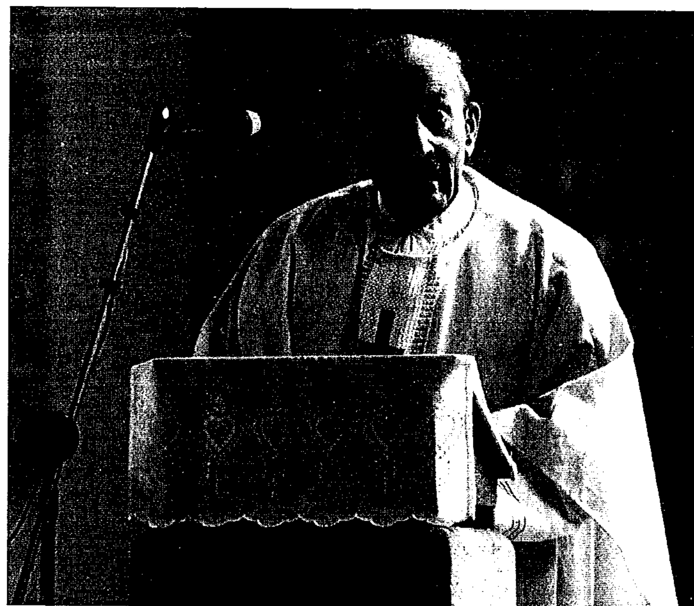
állást keressek, mert itt mindig lesz tennivalóm. Azóta beépültem. Több mint huszonöt éve csinálom a felnőtt katekezist, jegyesoktatást, esketést, temetést, beteglátogatásokat, lelkigyakorlatokat. Amióta nyugdíjban vagyok, nincs szabadidőm.

Amikor megvolt a lehetőség, hogy nyíltan bencés legyek, maga a főapát úr mondta, hogy Pannonhalmán ötvenöt év kiesés után, közel a nyolcvanadik életévemhez, nem tudnak használni az iskolában. Arra pedig, hogy a turistákat kalauzolja, más is alkalmas. De Pannonhalmával a kapcsolat soha nem szakadt meg, többször tartottam ott lelkigyakorlatot. Amikor nemrég a csigolyámmal beteg lettem, azt mondta Várszegi Asztrik főapát úr:

– Ha jönni akarsz, én jövök el érted.

Bármikor mehetnék Pannonhalmára, de itt többet tudok tenni az egyházért. A rendszerváltozás óta a gyóntatószékre már ki van írva a nevem. Ismernek, hogy Placid atya vagyok.

1989-ben senki sem számított rá, hogy összeomlik a kommunista rendszer. Ahogy megismertem tíz év alatt a szovjet életet, úgy láttam, belülről egy forradalom teljes képtelenség. Ezért nem hittem az amerikai külügyminiszternek, aki azt állította, hogy a rendszer belülről fog összeomlani. Neki lett igaza. Menthetetlenül bekövetkezett a gazdasági összeomlás. Gorbacsov értelmes ember volt, mindent megpróbált, de egyet elhibázott: nem tudott szabadulni a párttól. Négyszáz szerelvény vitte el tőlünk a szovjetek holmiját. Nyolcvankét ezer katona távozott tő-

Ismét misézhetek a budai Szent Imre templomban

lünk, és amit itt hagytak: húsz méter mélyen meg van mérgezve a föld utánuk...

A rendszerváltozás után nem volt hivatalos rehabilitáció. Nem kértem az egyházamtól, nem kértem a rendemtől, nem kértem a magyar hazámtól sem, hiszen engem a szovjet hadbíróság ítélt el. 1990 után kaptam a Szovjet Legfelsőbb Katonai Bíróságtól a Magyar Igazságügyminisztériumon keresztül egy stencilezett papírt, amely a perben elítélt tizenhárom embert közösen felmenti a vád alól. Szerintem ez nem hivatalos rehabilitáció. Egyébként odáig még nem süllyedtem, hogy Moszkva rehabilitáljon!

A Jóisten még azt is megadta, hogy öreg fejjel csodálatos utakra juthassak el. A világ különböző pontjain jártam a rendszerváltozást követő években: többek között Lourdes-ban, Fatimában, Montserrat-ban és a Szentföldön. Az egyik legkülönlegesebb utam a Szovjetunióba vezetett, a hazaérkezésem huszonötödik évfordulóján. A fogolytársaim azt mondták, megőrültem. Közülük senki nem látogatott vissza. Én viszont éltem az alkalommal, hogy az Egyesült Izzó reprezentatív, hatnapos turistautat szervez Leningrádba. Korábban kalauzoltam őket Pannonhalmán, ezért majdnem ingyen vittek el erre az útra. 198O. április 3O-án este érkeztünk meg repülővel a fehér éjszakában. Először nem akartak beengedni, mert gyorsírást találtak nálam, és azt hitték, titkosírás. (Épp mint az Andrássy út 6O-ban!)

A Moszkva szállóban laktunk, a Nyevszkij proszpekt mellett, ott a Néva, és ott a Lavra, az ortodox szeminárium is. Este ünnepélyes díszvacsora, amely nyers uborkával és vodkával kezdődött, pezsgővel és vöröskaviárral folytatódott. Bemutatkozott az idegenvezető, egy orosz-magyar szakos tanárnő. Közölte, hogy a másnapi, május elsejei felvonuláson a Porcelángyár dolgozói után következünk. A magyar párttitkárok azt mondták, nem ezért jöttek Leningrádba! Javasoltam, menjünk át inkább a Lavrába, a szembenlevő szemináriumba. Így is történt. A három templom közül az egyikben igazi görögkeleti szertartás zajlott. Huszonkét pópa misézett aranyruhában, megfüstölték az ikonokat és a híveket is. Az én párttitkáraim, amikor a diakónus füstölte őket, oda voltak a boldogságtól, soha ilyen tiszteletben nem részesültek! Legalább ötszázan voltak a templomban, akik szintén nem vettek részt a felvonuláson. Ezzel viszont megsértettük az idegenvezetőnket. Nagy lokálpatrióta volt. Elmondta, hogy a második világháborúban, a blokád alatt kilencszáz ezren haltak meg, egy-egy közös sírban tizenöt ezer ember fekszik. Kimentünk a temetőbe, vittünk virágot, és elénekeltük a „Ments meg engem, Uram" kezdetű éneket. Ezzel kiengeszteltük az idegenvezetőnőnket. A Majakovszkij proszpekten, a metró megálló mellett van az egyetlen katolikus templom még a cári időkből. Litván papjának vittem magyar szalámit. Ez az ajándék kinyitotta számomra a templomot. Ott misézhettem húsz leningrádi hívő és tizenhat csoporttársunk előtt. Így végződött a második szovjetunióbeli utazásom.

1996-ban voltam életem egyik legszebb zarándokútján, a Makrovilág rendezésében mint lelkivezető: Fatimában, Lourdes-ban, Monserrat-ban. Fatimában találkozom Ternyák Csaba győri segédpüspökkel, akit növendékkora óta ismerek. (Most Rómában érsek.) Meghajtom a fejem, és bemutatkozom tréfásan:

– Placid vagyok a bencésektől.

– Itt áll mellettem egy olasz – mondja ő –, Angelo Acerbi nuncius titkára. Mesélj neki a Gulágról, mert az olaszok semmit sem tudnak a kommunizmusról!

Egy óráig meséltem neki. Aztán elindult a menet a Jelenések helyén levő Mária-szoborral. Az a szokás, hogy ezalatt a hívek fehér kendővel integetnek. Csodálatos látvány volt a kétszázezer ember fehér

kendővel a napsütésben. Fölmentünk a bazilika elé, öt sorban a papok. Az első három sor ment áldoztatni: százhatvanketten csinálták három és fél órán keresztül. A negyedik sorban álltam, mellettem a lisszaboni szeminárium spirituálisa, aki kérte, hadd végezhesse el a gyónását. Mondta portugálul a magáét, én meg latinul megadtam a feloldozást. Nálunk a rendben az a szokás, ha egy rendtársunk jön hozzánk gyónni, akkor azt visszakérjük. Meggyóntam magyarul, ő meg latinul feloldozott. Akkor jöttem rá, hogy mise alatt még sose gyóntam, ez Fatimában történt meg velem először.

Lourdes-ban reggel fél hétkor miséztem, szabadtéren, akkor keltek fel a madarak. A Sanctust nem énekeltük el, hanem helyette a madarakat hallgattuk, ahogy dicsőítik az Urat.

Monserrat-ba május 2O-án érkeztünk, ez volt zarándokutunk utolsó állomása. Addigra már megcsömörlöttem a rengeteg aranyozott barokktól, amelyben a gyarmatok gazdagsága hivalkodik. Monserrat szerencsére klasszicista. A bencés kolostor nemzeti szentélye Spanyolországnak. Van egy nyolcszázhatvan éves, megbarnult Mária-szobor. Ott szinte tapintani lehet Szűz Mária tiszteletét. Nem könnyen lágyulok el, de ott megcsókoltam Szűz Mária kezét... Aznap töltötte be a Szentyatya a hetvenhatodik életévét. Este az étteremben portói vörösborral koccintottuk a tiszteletére, és elénekeltük a pápai himnuszt.

Huszonegy zarándoklatot vezettem, általában busszal, amelyen én voltam az idegenvezető és a mindenes. Magyarországon: Máriabesnyő, Máriapócs, Máriagyűd, Pannonhalma, Győr, Székesfehérvár,

Sopron, Szeged. Külföldön: Czestohowa, Máriacell, Melk, Prága, Pozsony, Lourdes, Fatima, Monserrat. A legemlékezetesebb utazásom azonban a szentföldi volt. Három hónapig éjjel-nappal készültem, úgyhogy sötétben is eltalálok mindenhová. A program nyolc nap Izrael volt repülővel, országon belül pedig két busszal. Ferihegyen találkozott a csoport, szerencsére jött velünk Seregély egri érsek úr, ő vállalta az egyik autóbuszt. Csúnya világ volt akkor Ferihegyen. A Szovjetunió nem engedte ki a szovjet zsidókat Izraelbe, ezért ideszöktek, és itt éjszakáztak a repülőtéren. Izraelben kaptunk egy idegenvezetőt, Zsuzsa asszonyt, aki Budapesten született, jól tudott magyarul. A táskájában hozta az Újszövetségi Szentírást, noha zsidó vallású volt. A szállodakultúrájuk olyan magas színvonalú, hogy üdítővel fogadtak minket, és borítékban adták oda a kulcsot. Egyágyas szobát kaptam: az asztalon gyümölcsöstál, levelezőlap, amelyben németül köszöntött az igazgató – ilyen jó dolga volt egy szegény zarándoknak!

Jézus életének egyes helyszíneit jártuk be: Názáretet, Tábor-hegyet, Genezáret tavát, Jeruzsálemet. A názáreti bazilikában ott miséztem, ahol Jézus háza állt, a nyolc boldogság hegyén. A Szent Sír templomában van a feltámadás helyszíne – ez egy hívőnek nagy élmény. Jártunk Masszadában, és fürödtem a Holt tengerben is, huszonhat fokos volt a levegő és huszonnégy fokos a víz. A beduinok ma is sátorban laknak, de már van tévéjük. Masszadába libegővel lehet feljutni. A történet szerint kilencszáz zsidó bevette magát a várba, miután Jeruzsálem elesett Kr.u. 7O-ben. Más-

fél évig tartották magukat, és amikor végül a rómaiak bejutottak, már csak a kilencszáz ember holttestét találták: egymást ölték meg, és az utolsó végzett önmagával – nem adták meg magukat.

1990 május első hetében voltunk Izraelben. Olyan virágzó fákat láttunk, kék-piros-rózsaszín virággal, hogy nem is ismertük őket. A Genezáret tó partján, ha kinéztem az ablakon, két paradicsommadarat láttam veszekedni a pálmaágon. Kafarneumban egy kirándulóhajó várt, amelyről láttuk Tiberiást, Betszaidát, csupa ismerős helyet. Az egyik faluból származik Mária Magdolna, a másikból Péter, az Úrjézus pedig ezen a vizen közelítette meg az apostolokat. Felolvastam a Szentírásból azt a részt, ahol Jézus a vizen jár.

– Mit félsz, kicsinyhitű? - mondja Péternek.

Ennek 1990-ben, az első szabad választások után különleges akusztikája volt. Nemcsak az apostolokra vonatkozott, hanem mindnyájunkra. A kormányos fülkében csak olasz zászló lógott, de ez fordítva éppen kiadja a magyar színeket. Megkértük a kapitányt, egy szakállas hébert, húzza fel az árbocra. Felkúszott a magyar zászló a Genezáret tó közepén, mindnyájan egyszerre felálltunk, és elénekeltük a Himnuszt. Ezt nem felejti el senki, aki ott volt! Nem lehetek elég hálás az Úristennek, hogy nekem, Gulágot járt, megbélyegzett embernek öregkoromban megadta ezeket a semmihez sem fogható élményeket.

A legnagyobb élményem azonban a Szentatyával való találkozás, amelyre Pannonhalma ezeréves jubileumán, 1996-ban került sor. II. János Pál pápa második magyarországi látogatása alkalmával a bencés apátságba

Életem nagy élménye: a Szentatyával való találkozás 1996-ban Pannonhalmán (középen Várszegi Asztrik főapát úr)

helikopterrel érkezett. Az erős szél miatt azonban csak a községi sportpályán tudott leszállni, onnan jött fel Szent Márton hegyére. Kíséretében volt Angelo Sodano bíboros államtitkár. Megcsodálták az 1730-ban épült ebédlőnket, de a Szentatyát nem a műkincsek érdekelték, hanem az emberek. Mindenkivel találkozni akart. Én is ott álltam a várakozók között. Amikor sorra kerültem, a főapát úr németül odasúgta neki, hogy a Szovjetunióban voltam.

– A Gulágon? Mennyi ideig? – kérdezte a Szentatya, aki lengyel is, meg szakember is.

– Tíz évig – válaszoltam.

Részvéttel nézett rám, és rendkívül férfiasan fogott kezet. Már nálam is volt az a rózsafüzér, amit egy protokollember csúsztatott oda. Nem láttam senkit, aki fényképezett volna, mégis egy hét múlva levelet kapok a főapát úrtól: az Osservatore Romano fotószolgálata megörökítette a pápai kézfogást. Amit azonban az újságok nem közöltek, az egy protokollon kívüli esemény volt. A vesperáson a Szentatya mondott beszédet, ezalatt a diákjaink be voltak zárva az iskolába a szigorú biztonsági intézkedések miatt. El lehet képzelni, hogy nem szívesen fogadták, bár televízión követhették az eseményeket. A vacsorát a pápa a főapáti lakosztályban költötte el, utána Várszegi Asztrik úr kihívta az erkélyre egy kis levegőt szívni. Senki sem tudta, hogy éppen akkor engedték ki a diákokat az udvarra az egész napi bezártság után. Háromszázhatvan gimnazista éljenzett, énekelt és ugrált, hogy elérje a pápa kezét az erkélyen. A Szentatya boldog volt, hogy ilyen meglepetésben részesült...

Harminc évig nehéz volt tartani a kapcsolatot a volt fogolytársakkal. 1989 óta minden novemberben, a hazatérésünk évfordulóján ökumenikus hálaadó szentmisét tartunk a Budai – most már – Ciszterci Szent Imre templomban. Utána elmegyünk a Vilma királynő útra – ma Városligeti Fasor –, a hajdani szovjet börtön falán megkoszorúzni az emléktáblát. A SZORAKÉSZ az egyesületünk: a Szovjetunióban levő Kényszermunkások Szövetsége. Alig vagyunk

87 évesen vehettem át a „parma fidei - a hit pajzsa" kitüntetést Mádl Dalma asszonytól, a köztársasági elnök feleségétől (mellette dr. Bolberitz Pál és Gyurkovics Tibor)

már ezren, akik még élünk a hazatért gulágosok közül. Pár éve szezon előtt kibéreltünk egy balatoni szállodát, és ott összejövünk. Tavaly Siófokon, az Aranypart szállóban volt a gulág-találkozó, kétszázötven résztvevővel. A rabtalálkozó külön világ. Sokan jönnek a gyerekeikkel, sőt az unokáikkal. Nem győzünk örülni egymásnak. Mindig népünnepély, ha együttvagyunk.

Egy fogolytársamnak, akit 1956 januárjában eskettem, 1981-ben ezüstlakodalmas áldást adtam a betegágya mellett. A felesége erre az alkalomra meghívta hat egykori rabtársunkat. A mise után elkezdtünk beszélgetni. A harmadik mondatnál már a lágerben voltunk – ez mindig így van, ha a valamikori foglyok összejönnek. Egy darabig csöndben voltam, aztán megszólaltam:

– Gyerekek, észnél legyetek! Én is ott voltam...

Nem akart hazudni senki, de mindig kicsit kozmetikázzák a dolgokat. Én nagyon vigyázok, hogy minden szavamat a valóság hitelesítse. Nem voltunk olyan nagy hősök, amilyeneknek ezek a történetek beállították minket. Nem voltam sem vértanú, sem hős, csak túl akartam élni azt a poklot – Isten segítségével sikerült. Ezért mondom a zsoltárossal: „Misericordias Domini in aeternum cantabo. Az Isten irgalmát éneklem mindörökké."

Epilógus

2002. december 27-én összeroppant a harmadik csigolyám. Reggel még miséztem. Ahogy jövök haza, a liftnél rosszul léptem, és deréktájt hirtelen erős fájdalmat éreztem. Épp ott állt egy házaspár, ők hívták ki a mentőket. A Tétényi úti Szent Imre kórházba szállítottak. Azt gondolták, agyvérzés, de a CT-n nem találtak semmit. A röntgennél vették észre, hogy a második és negyedik csigolyám a felére roppant össze. Átküldtek az idegosztályra péntek délután. Egész hétvégén nem történt semmi, ott feküdtem, még a lábamat sem tudtam felemelni. Később átszállítottak a Honvéd kórház gerincosztályára a Márvány utcába. Szilveszter délután háromkor érkeztem oda. Mindenki hazament, csak egy fiatal orvos és egy nővér volt ügyeletes. Az orvost meglátogatta az édesanyja, a nővért pedig a testvére és annak férje. Odajöttek hozzám a kórterembe, fél éjszaka meséltem nekik a Gulágról. Mivel engem nem lehetett műteni, mindenáron haza akartam kerülni. A betegnek is lehet akarata, nemcsak az orvosoknak, akiktől még ma is nyöghetnék! Kezdetben voltak fájdalmaim, aztán csökkentek. Itthon először járókerettel, aztán bottal jártam, ma már egyik sem kell. A hívek imáinak köszönhetem, hogy újra járni tudok. És a Jóistennek, akinek úgy látszik, még terve van velem.

Utószó

Az „ünnepi" hősöket tisztelem, a „hétköznapi" hősöket szeretem. Az ünnepelt-ünnepi hősökkel úgy vagyok, mint Petőfi a hegyekkel: „Tán csodállak, ámde nem szeretlek." A hétköznapi hősöket tisztelettel szeretem, mert követhetők. Mi most itt egy hétköznapi hőst ünnepelünk: nem látványosan, hanem bensőségesen. Mert ő sohasem akart ünnepi-ünnepelt hős lenni. Nem provokálta a sorsot, hogy hőssé válhasson. S tán éppen ezért lett hős. Egyszerűen tette a dolgát, amit Isten adott tennie. S voltak elvei: igaz és eszményi elvei. És volt lelkiismerete: jól nevelt, jól működő, emberi, szerzetesi, papi lelkiismerete. Pusztán csak azt tette, hogy amikor eljött életében a próbatétel ideje, tette, amit mindig is tett volna: hallgatott lelkiismerete szavára, és nem engedett elveiből. Nem alkudozott, nem árult el senkit, nem lehetett zsarolni. Pedig a szakma nagymesterei „foglalkoztak" vele: az ÁVÓ, a GPU, az NKVD, a KGB pribékjei. Az egyszerű bencés szerzetes paptanár hőssé érlelődött a Terror Házában és tíz év alatt a Gulág-szigetcsoporton. Csak egy „bűne" volt, de az súlyos: „In principiis obsta" – a kísértés kezdetén állj ellen! Hát ezt tette Placid atya. Ez volt a bűne. A kezdet kezdetén rámutatott arra, hogy a kommunista eszmerendszer szirén-hangjainak nem szabad hinni, mert az nem más, mint vaskos materializmus és ate-

izmus. A kommunistákkal pedig azért nem szabad tárgyalni – vallotta Mindszenty hercegprímással –, mert a kommunisták hazudnak. Az örököseik is. Ám Placid atya sohasem izmusokban, eszmerendszerekben gondolkozott, hanem emberekben. Akik Isten képmásai, még ha ez az Isten-arc átmenetileg el is van temetve bennük. A Jóisten hosszú életet adott neki, mert aki túlélte a Gulágot, az már mindent képes túlélni. A mellőzéseket, a megaláztatásokat, a megbélyegzettséget, a társadalmi kivetettséget saját hazájában is. De miért tudta valójában túlélni? Mert ember maradt az embertelenségben. S vajon miért? Mert igaz bencés szerzeteshez és paphoz illően mindvégig az imádság és az eucharisztia éltette. No meg fölfedezte a túlélés bölcs szabályait: nem panaszkodni, örülni a kis dolgoknak, nem sajnálni önmagunkat és rendületlenül hinni, imádkozni. Ez nem csak a túlélés, hanem a hétköznapi hősiesség titka. Mindenki számára követhető. Ma is. Ezért veheti most át a kommunizmus áldozatainak emlékünnepén a Magyar Köztársaság elnöke feleségétől, Mádl Dalma asszonytól Placid atya, vagyis Dr.Olofsson Placid bencés szerzetes pap-tanár, a budai Ciszterci Szent Imre plébániatemplom szeretett lelkipásztora a „Hit pajzsa" (Parma fidei) díjat és a „Hazámért, hitemért" érdemérmet. Nem neki van szüksége erre az elismerésre – annál ő sokkal szerényebb – , hanem nekünk, hogy bátorítást merítsünk élete példájából.

Kedves Placid atya –, akit én még a régi időkben huncutul Páter Szolzsenyicinnek neveztelek, amikor megismertem csodálatos humorral elmondott gulágélményeidet – , neked nem adatott meg, mint sok más rendtársadnak, hogy egész életed során bencés gimnáziumi tanárként működjél, de megadatott az, amit József Attila így fogalmaz meg: „Én egész népemet fogom, nem középiskolás fokon tanítani."

Amikor a magam és jelenlévő tisztelőid nevében szívből gratulálok megtisztelő kitüntetésedhez és díjadhoz, arra kérem Urunkat Istenünket, aki megőrzött számunkra téged, hogy taníts, buzdíts, imádkozz tovább is értünk és magyar hazánkért. Isten tartson meg és éltessen számos éven át!

Dr. Bolberitz Pál

Elhangzott Budapesten, a Vigadóban, 2003. február 24-én.

Tartalomjegyzék

2003. február 24-én ismertem meg Olofsson Placid atyát, amikor Mádl Ferenc köztársasági elnök felesége, Dalma asszony átadta neki a kommunizmus áldozatai számára alapított "parma fidei - a hit pajzsa" kitüntetést. Már akkor meglepett az a derű és jókedv, ami csak úgy áradt belőle...
Akit megpróbál az Isten, annak erőt és bölcsességet is ad hozzá. Dr. Olofsson Károly, vagyis Placid atya sohasem tudhatott maga mögött bencés tanári évtizedeket, amelyekre ifjúkorában készült. Csak növendékéveit tölthette szeretett Pannonhalmáján. Innen hurcolták el az Andrássy út 60-ba, majd a Szovjetunióba: koholt vádak alapján tíz évet töltött a Gulágon. Itt találta meg igazi élethivatását: tartani a lelket a társaiban. Ezt tette a börtönben is, majd később itthon, a kommunista rendszer évtizedeiben.
Életem nagy élményének tartom a vele való találkozást. Ettől a februári naptól kezdve úgy jártam Placid atyához, mint valamikor régen ahhoz a ferences atyához, aki börtönévei után is vállalta, hagy titokban hittanórákat ad nekünk a testvéremmel... A gyerekkorom jött tehát vissza, azzal a felnőttkori önvizsgálattal súlyosbítva: vajon képes lettem volna ilyen példamutatásra, vagy egyszerűen csak túlélésre, amilyenre Placid atya? Ezt a kérdést talán mindenki felteszi magának, aki ezt a könyvet olvassa. De ne keseredjünk el, ha azt érezzük, a válasz nemleges. Placid atya csak egy van. Őt az Isten különleges feladatra rendelte ide, ebbe a kis országba. Nekünk gyarló híveknek pedig azzal a példával szolgál, hogy az emberi méltóságot nem lehet elpusztítani.
Atya, köszönöm a könyvet!

papirusz book

9 789639 263192

ÉZSIÁS ER… …ZSA

ÉZSIÁS ERZSÉBET

Olofsson Placid atya élete